T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HADİSLERDE ÖZEL HAYATIN GİZLİLİĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
İsa DOĞAN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Nimetullah AKIN

Çanakkale - 2017

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum **"Hadislerde Özel Hayatın Gizliliği"** adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

14/02/2017

İsa DOĞAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

İsa DOĞAN'a ait Hadislerde Özel Hayatın Gizliliği adlı çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Üye Prof. Dr. Tevfik AYENGİN

Üye Doç. Dr. Nimetullah AKIN
(Danışman)

Üye Yrd. Doç. Dr. Mahmut SALİHOĞLU

Tez No : 10139433
Tez Savunma Tarihi : 20/01/2017

ONAY

Doç. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü
20/02/2017

ÖZET

HADİSLERDE ÖZEL HAYATIN GİZLİLİĞİ

Özel hayatın gizliği insanların temel sorunlarından birisidir. İlk çağlardaki kanunlarda vurgulanan bu husus, günümüz medeni hukukunun en önemli alanlarından birisi olmuştur. İnsanın varoluşuyla alakadar olması nedeniyle tüm birey ve toplumları ilgilendiren özel hayat kavramı, insan hakları çerçevesinde ve özel bir statüde ele alınmaktadır. İnsanları dünya ve ahiret hayatlarını tanzim amacı güden ve insanların iki cihanda mutluluğunu gözeten İslam dini için de özel hayat, ana konulardan birisidir. Mülkiyetinin Allah'a ait olduğu anlayışı etrafından şekillenen İslami olgu, özel ve gizli hayatı da kontrol altına almıştır. Buhârî ve Müslim'in Sahihleri merkezli olup, kütüb-i sitte eksenli olan bu çalışmada, Hz. Peygamberin özel ve gizli alanın mahremiyetinin korunmasıyla ilgili Kur'an-ı Kerim ayetleri ve Resulullah'ın hadisler doğrultusunda konu ele alınmıştır.

Tez, bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde özel hayat kavramının kavramsal çerçevesi ve tarihçesi ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Kur'an-ı Kerim ayetleri doğrultusunda İslam hukuku verileri çerçevesinde özel hayat konusu işlenmiştir. Çalışmamızın üçüncü bölümünde, Buhârî ve Müslim'in sahihleri başta olmak üzere hadislerde özel ve gizli hayat konusu ele alınmıştır. Burada konuyla ilgili hadisler incelenmiş ve bu alandaki hadislerin rivayet zincirinin ilk halkasını oluşturan sahabilerin hayatları araştırılmıştır. Tezin sonuç bölümünde de, araştırmanın bulgularına dayalı olarak ulaşılan sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özel hayat, Kur'an, Hadis, Buhârî, Müslim

ABSTRACT

THE RIGHT OF PRIVACY IN THE HADITHS

Right of privacy is one of the main problems of people. Emphasized with laws in the first ages, this point has become one of the most important branches of civil law. Private life which interests all individuals and societies because of people's interest to their existence, is approached within the frame of human rights and in a special statue. Right of privacy is also one of the main topics in Islam which aims to regulate people's World and future lives and gives importance to their happiness in both lives. The Islamic fact taken shape with the perceptions of Allah's ownership, has taken the control of private and latent life. Moving Bukhari and Muslim sahihs to central and being relevant with Kutub al-sitte, this study handles the topic, protection of privacy of Muhammad's private and latent life in line with Koran's verses and Muhammad's haditds.

The dissertation consists of one entrance and three sections. In the first section, the conceptual framework and history of private life is handled. In the second section, the private life is handled within the scope of Islamic laws data in line with Koran's verse. In the third section of our study, private and latent life in verses has been handled especially Bukhari and Muslim's sahihs. The relevant hadiths have been examined and the Sahabe's lives creating the rumor in this field have been searched. And in the final section, the results and suggestions of the study's findings are given.

Key Words: Privac, Qur'an, Hadith, Bukhari, Muslim

ÖNSÖZ

Allah Teâlâ, tüm kutsal kitaplarında öncelikle insanı muhatap almıştır. Ardından da diğer varlıkları dikkatlere sunmuştur. Hatta Kur'an verileri doğrultusunda yaratılmış varlıkların temel gayelerinden birisi de insana yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim "وَسَخَّرَ لَكُم" şeklinde başlayan ayetler, bunun bir tezahürüdür.

İnsana yönelik olması nedeniyle tüm inanç ve düşünce sistemlerinde ele alınan bu husus, İslam dini açısından da temel bir alandır. Dini nasları çerçevesinde İslami edebiyatta insan, Allah'ın halifesi kabul edilmiştir. Bu denli önemli ve değerli yaratılmış varlık olan insana yönelik haklar, âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber tarafından da Tarihsel süreçte insan hakları çerçevesinde değerlendirilen özel hayatın korunması ve mahremiyeti, insanın temel hak ve aynı zamanda sorunlarından birisidir.

Bu çalışmamızda özel ve gizli hayat, hadisler çerçevesinde kavramlar, tarihsel süreç ile Kur'an ve hadisler bağlamında ele alınmıştır. Konuyla bağlantılı olan terimlerin de incelendiği tez, üç ana bölümden oluşmuştur.

Tez çalışmamın içeriğinin belirlenmesinde ve çalışmalarım esnasında tez hazırlamamın tüm aşamalarında bana yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Nimetullah AKIN'a içten teşekkürlerimi sunarım.

İsa DOĞAN

ÇANAKKALE, 2017

İÇİNDEKİLER

ÖZET……..i

ABSTRACT……..ii

ÖNSÖZ…….iii

İÇİNDEKİLER……....iv

KISALTMALAR…….ix

GİRİŞ……...……..1

BÖLÜM I

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.Hak, Şahıs, Mahremiyet, İnsan Hakları, Özel Hayat ……...3

1.1. Hak Kavramı ……...3

1.2. Şahıs Kavramı ...……...5

1.3. Mahremiyet Kavramı……..…….....6

1.4. İnsan Hakları Kavramı..…….....6

1.5. Özel Hayat Kavramı……..……..7

2. Özel Hayatın Mahremiyetinin Tarihçesi…...…….……....9

2.1. İlk Çağlarda Özel Hayat……...…….....9

2.2. Ortaçağda Özel Hayat……...…….....11

2.3. Yeniçağda Özel Hayat…….....14

2.4. Yakınçağda Özel Hayat……..16

3. İslam Tarihinde Özel Hayat……..19

3.1. Medine Sözleşmesi…….....20

3.2. Veda Hutbesi……...21

4. Osmanlı Döneminde Özel Hayat…….....22

5. Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Özel Hayat……....24

6. Günümüz Hukukunda Özel Hayat…….....25

BÖLÜM II

İSLAM HUKUKUNDA ÖZEL HAYAT

1. Özel Hayatın Mahiyeti, Sınır ve Kapsamı……....28

1.1. Kişilik Hakları…….....29

1.2. Şahs-ı Manevi Değerler Hakkı (Irz)…….....31

2. Özel Hayatın Çeşitleri……34

2.1.Kamusal Alan …….35

2.2. Özel Alan…….....35

2.3. Gizli Alan…….....36

3. Özel Hayatın Gizliliğinin Süresi……....39

4. Özel Hayatın Gizliliğinin Kısıtlanması…….....40

BÖLÜM-III

HADİSLERDE ÖZEL HAYATIN KORUNMASI

1. Başkalarının Özel ve Gizli Hayatını Araştırmak Tecessüs).....43

2. Başkalarının Kusurlarını Açıklamamak.....47

3. Hadislerde Özel Hayat Alanları.....49

3.1. Kamusal Alan.....49

3.2. Özel Alan.....52

3.2.1. Ev Ve Aile Hayatı.....52

3.2.2. Başkalarının Evlerine İzinsiz Girmemek.....54

3.2.3. Başkalarının Evleri Ve Odalarına İzinsiz Bakmamak…….....56

4. Gizli Alan…….58

4.1. Bedenin Mahremiyeti…….....60

4.2. Gizli Alanı Açığa Vurmamak……....62

5. Haberleşme Özgürlüğü ve Gizliliği…….....63

6. Özel ve Gizli Hayatın İfşasıyla Bağlantılı Diğer Kavramlar…….....67

6.1. Gıybet…….....67

6.2. Koğuculuk……...68

6.3. Kusurları Bağışlama…….....68

7. Özel Hayatın Gizliliğini İhlalinin Hukuki Cezası…….....69

7.1. Had…….....69

7.2. Kısas…….....70

7.3. Ta'zir……...71

8. Özel Hayatın Korunmuşluğu Açısından Cerh ve Ta'dil……72

8.1. Cerh ve Ta'dil …….....72

9. Buhari'nin ve Müslim'in Ravileri Açısından Cerh Ve Ta'dil…….....75

SONUÇ……78

KAYNAKÇA…….…….....81

EKLER……89

BUHARİ VE MÜSLİM'İN SAHİH'LERİNDE YER ALAN ÖZEL VE GİZLİ HAYATIN KORUNMASI İLE İLGİLİ HADİSLERİN SAHABİ RAVİLERİ

1. Hz. Aişe (ö. 58/679)…….....89

2. Hz. Fatıma (ö. 11/632)……....90

3. Ümmü Seleme (ö. 62/681)……..90

4. Ebû Hüreyre (58/678)…….....91

5. İbn Abbas (ö. 68/687-88)……92

6. Abdullah B. Ömer (ö. 73/692)…….....92

7. Enes B. Malik (ö. 93-711-712)……....93

8. Abdullah B. Mes'ud (ö. 32/652-653)……94

9. Cabir B. Abdullah (ö. 78/79-697/698)…….....94

10. Cabir B. Semure (ö. 76/695)……....95

11. Huzeyfe B. Yeman (ö. 36/656)…….....95

12. Büreyde B. Husayb (ö. 63/682-83)…….....96

13. Ebû Said El-Hudri (ö. 74/693-94)……..…….....96

14. İmran B. Husayn (ö. 52/672)…….....97

15. Ukbe B. Amir (ö. 58/678)…….....97

16. Sehl B. Sa'ad (ö. 91/709)……..98

17. Fatıma Bint Kays (ö. 54/674)…….....98

18. Berire (ö. 60-680?)……99

EK-2…….100

BUHARİ VE MÜSLİM'DE YER ALAN ÖZEL HAYAT İLE İLGİLİ HADİSLERİN METNİ

KISALTMALAR

Bkz. : Bakınız

b. : Bin, ibn, (oğul, oğlu)

Çev. : Çeviren

D.İ.A. : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

D.İ.B. : Diyanet İşleri Başkanlığı

H. : Hicri

Haz. : Hazırlayan

Hz. : Hazreti

md. : Maddesi

ö. : Ölümü

s. : Sayfa

s.a.s. : Sallallahu Aleyhi ve Sellem

trc. : Tercüme

v : Vefat Tarihi

vb. : Ve benzeri

yay. : Yayınlar

GİRİŞ

1. Konunun Önemi ve Amacı

Evrenin bir parçası olan insanın temel özelliklerinden birisi, toplumsal bir hayata sahip olmasıdır. Toplumsal yaşam biçimi, evrenin her yerinde ve özellikle tüm canlılarda yürürlükte olan bir kural haline gelmiştir. Bu sosyal hayatın biçim ve işleyişi, belirli kurallar çerçevesinde olmuştur. Bu durum sosyal haklar üzerine kurulmuş bir hukuk sistemini doğurmuştur. Toplum hukuku çok yönlüdür. Bireylerin oluşturduğu toplum kuralları tamamen onların birbirleriyle olan ilişkilerine yönelik yaptırımları içermektedir. Bunların temel amacı, insanların oluşturduğu toplum hayatını korumaktır. Yani burada asıl olan insandır.

Toplum hayatı, bireylerden müteşekkildir. Bu doğrultuda sosyal kurallar ve kanunlar, insanları koruma ve kollamaya yöneliktir. Bu ise, bireylerden oluşan insana yönelik bir olgudur. Toplumların korunması ve kollanmasında asıl olan, o toplumu oluşturan bireylerdir.

Bir anlamda tüm hukuk kuralları, bireylere yöneliktir. Ancak burada insan olarak, genel bir anlam kastedilir. Bu nedenle de geçmişten günümüze kadarki bütün kanun ve kurallarda, insani özellikler ön plana çıkarılmıştır.

İslam düşüncesinde bireysel özgürlük ve özel hayatın korunması, başta Kur'an ve hadisler çerçevesinde ele alınmış ve İslam hukuku da bu doğrultuda şekillenmiştir. Biz araştırmamızda hadis kitaplarında konuyla ilgili verilerin tespiti bu tezin hacmini aşacağı için sadece Buhârî'nin Sahihi ve Müslim'in Sahihi merkezli çalıştık.

2. Konunun Kapsamı

Bu çalışmamız, Hadislerde Özel Hayatın Gizliliği konusu üzerinedir. Buna göre hadis verileri çerçevesinde özel hayat konusu ele alınmaktadır. Kamusal, özel/mesken ve gizli hayat çerçevesinde ele alınan konu, hadis anabilim dalı alanında

çalışılmaktadır. Özel hayat Kur'an ve hadisler doğrultusunda daha çok hukuk alanıyla bağlantılıdır. Ancak söz konusu hukuksal verilere kaynaklık eden ibareler, İslami disiplinler için Kur'an ve hadisler eksenindedir. Bu doğrultuda çalışma, hukuki sonuçları oluşturan dini nasların incelenmesidir. Bu alanda ciddi miktarda hadis birikimi bulunmaktadır. Çalışmamız, Buhârî ve Müslim'in Sahihleri merkezli olmakla birlikte, diğer hadis eserlerinden bigâne kalınmadı. Aynı zamanda İslam hukuku çalışmalarına da başvurmanın zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Sahih-i Buhârî odaklı bu çalışmamız, aynı zamanda diğer hadis kitaplarında mevcut olan ilgili hadisleri de içermektedir.

Bu veriler doğrultusunda çalışmamızın kapsamı, Özel Hayatın Gizliliği ile ilgili Kur'an ve hadis merkezli İslami düşüncenin, ağırlıklı olarak Buhârî'nin *Sahih*'i olmak üzere, hadis verileri çerçevesinde değerlendirmesini yapmaktır. Söz konusu problem ele alınırken de, Cerh ve Tadil olgusunun özel hayatın korunması bağlamında değerlendirilmesi de yapılmaktadır.

BÖLÜM I

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Hak, Şahıs, Mahremiyet, İnsan Hakları, Özel Hayat

1.1. Hak Kavramı

Sözlüklerde hak kelimesi temelde, "gerekli olmak", "uygunluk ", "mevcut olmak "gibi terimlerle açıklanmıştır (Cevheri, t.y: VI, 1461).

Hak kelimesinin isim ve sıfat olarak en belirgin anlamlarından birisi, inkârı mümkün olmayan gerçek demektir (İbn Manzur, t.y:X:49). Buna göre hak, birey için sübutiyeti inkâr edilemeyen gerçeklik demektir. Özel anlamda ise, insanın ona sahip olmasının zorunluğu ve gerekliliğidir.

Hukuk dilinde ise farklı tanımlar bulunmaktadır. Bu değişikliğin nedeninin, hak kelimesinin zengin bir anlam içermesi ve bu doğrultuda ağyarına mani efradına cami bir tanımının yapılamamasıdır. Bu nedenle farklı terminolojik veriler çerçevesinde alan ve ilgili bölüme göre bir anlam oluşturmasıdır.

Günümüz hukukçuları tarafından yapılan hak tanımlarında ise genellikle, kişilere hukuk tarafından tanınmış olan ve yaptırımlarla sağlam hale getirilen yetkiler şeklinde tanımlanmıştır. Buna göre hukuk objektif düzeni ifade derken hak ise bir kimsenin bu düzen tarafından korunmuş çıkarıdır (Erhan, 1988:81).

Bilmen de meşhur eserinde hak terimini, bir kimseye ait olan manevi bir kudrettir ki, bununla tasarruf selahiyetine veya malikiyet vasfına haiz olur. Başka bir ifade ile hak, bir iktidar-ı şer'idir ki, insanlar bununla bazı şeyleri icra ve mutalebeye selahiyattar olurlar. Cem'i ise hukuktur (Bilmen, 1985:I, 13).

İslam hukukunda "Her yönden ve herhangi bir şüphe taşımaksızın sabit olan şey", "Kişinin elde ettiği şeyler" şeklinde tanımlar mevcuttur (Bardakoğlu, 1996:15,139).

Ancak genel veriler doğrultusunda hak, "Temelde şâriin, görünürde ise dinin, aklın ve hukuk sisteminin tanıdığı yetki, güç ve imtiyazlar" şeklinde tarif edilmiştir.

Hak, insanlık tarihinde toplumsal hayata geçişle birlikte ortaya çıkmıştır.

Hak ile hukuk arasında belirli bir ilişki bulunmaktadır. Hukukun en temel fonksiyonu, hakların nasıl ve hangi şartlarda doğup, nasıl kullanılıp, sona ereceğini ortaya koymaktır. Hukuk, köken olarak da aslında hak demek olup, hakların bütünü, hukuku meydana getirmektedir. Hakların yok sayıldığı, çiğnendiği durumlarda aslında hak mücadelesinin yanı sıra hukuk mücadelesi de verilmektedir (Çeçen1989:23).

Hukukun varlık nedeni, hakların korunması, hayata geçirilmesi, her bireyin de bunlardan fiilen yararlanmasıdır. Hakkın yok sayıldığı, çiğnendiği, herkesin eşit olarak yararlanamadığı bir yerde hukuk yoktur. Her hukuk sisteminin en başta gelen, olmazsa olmaz temel görevi, hakların hayata geçirilmesini sağlamaktır (Çeçen, 1989:25).

Tabiatta her canlının yaşamını sürdürebilmesi ve yaşam kalitesini arttırmasını yönelik, bir takım hakları vardır. Bu mevcut olan sistemin bozulmadan dengede varlığını devam ettirebilmesi açısından zorunludur. Bu genel anlamıyla tüm canlılar için geçerlidir. Hatta bu bir doğa hakkı olarak tüm varlıkları kapsamaktadır. Bir anlamda yaratılan her şeyin varlığı ve o mevcudiyetini devam ettirme hakkı bulunmaktadır.

Doğanın bir parçası olan insan da, insan olarak var olma ve varlığını sürdürme hakkına sahiptir. O halde insan haklarının kapsamında yine salt insan olmasından dolayı hakkı vardır.

İnsan haklarının kaynağı, insani değerler açısındandır. Zira değerler, var olmasına yönelik bir olgudur. İslami anlayışa göre, evrende var olan her şey değerlidir. Değerli olduğu için de hakkı vardır. Bu aynı zamanda bir doğal hukuktur. Bu ise ideal hukuku ifade eder. İdeal hukuk, toplumsal ve siyasal kurumlara daima egemen olan birtakım evrensel ilkeler bulunmaktadır. Bu ilkeler ise akıl yoluyla bilinebilir.

Daha öz bir ifade ile hak, Bir şeyi yapmak veya başkalarından belirli bir şekilde davranmayı veya bir şeyi isteme yetkisidir. (Güriz, 1992:46).

İnsanlık tarihinde Batı'da 20. yüzyılın ilk yarısına kadar bilim adamları ve hukukçular arasında doğal hukuk anlayışı hâkim oldu. Daha sonra bu kavram yerini zamanla insan hakları söylemine bırakmaya başladı. Tüm insanlar için geçerli

olabilecek ve insanlık onur ve değerini koruyacak ortak bir değer olarak kabul edilen insan hakları hukuku geliştirilmiştir.

Adalet kavramı yanında hak terimi de Kur'an ve hadislerde vurgu yapılan bir anlamdır. Hak kelimesinin çoğulu, hukuk terimidir. Hukuk, fıkhi olarak burada oluşan, fert ve toplumun ameli hayatını bütün yönleriyle bakan kural ve önerilerinin bütünü kastedildiğinde, hukukun şeriata göre daha geniş; fıkha göre daha dar bir kapsamının bulunduğu görülmektedir.

Hukuk tabirinin bu birinci anlamı İslam hukuku, Batı hukuku, Roma hukuku gibi ifadelerde daha belirgin olup medeni hukuk, ceza hukuku gibi tabirlerde ise hukuk kelimesi daha çok hükümler (ahkam) anlamını taşımaktadır. Bu son kullanım İslam hukuk usulcülerinin hak tarifine oldukça yakınlık gösterir. Hukuk kelimesinin ikinci anlamı, hak kelimesinin çoğulu olarak "temelde şariin, görünürde ise dinin, aklın ve hukuk düzeninin tanıdığı yetki, güç ve imtiyazlar demektir. Bu anlamda hak ve haklar, Batı dillerinde "right" (İng.), "droit" (Fr.), "Recht" (Alm), "dritto" (İt.) gibi kelimelerle ifade edilir (Bardakoğlu, 1997: 140).

Hayat hakkı; hür olarak doğma ve yaşama, onurunu koruyabilme, özel hayata saygı, aile mesken ve şerefin dokunulmazlığı, sığınma, oturma, seyahat, din ve vicdan ve düşünme hakları bunlardan bazılarıdır.

1.2. Şahıs Kavramı

Şahıs, hukuki anlamda hakların sahibi olan ve hak iddia edebilen varlık demektir. Buradaki şahıs, bedensel ve fiziki varlığı içermekle birlikte, onun manevi ve ruhsal boyutunu da kapsamaktadır (Karaman, 1982:I, 137).

İslam hukukunda insan ve şahıs kelimeleri yanında mükellef ve mahkûm aleyh terimleri kullanılmıştır. Mükellef, dini buyruklardan sorumlu olan kimse demektir. Mahkûm aleyh ise, kendisiyle ilgili hüküm vaz edilmiş olan anlamındadır (Bilmen, 1985: I, 31).

Haklara ve yükümlülüklere ehil olma kabiliyetinde olan anlamındaki şahıs, hakiki/gerçek ve hükmi/tüzel olmak üzere iki şekilde değerlendirilmektedir.

Şahsiyet ise, şahsın hukukça korunan tüm değerleri ve şahsi halleri demektir. Şahsiyetin başlangıcı, bireyin anne karnına düşmesinden itibaren başlar. Bunun için de

sağ doğması gerekmez. Önemli olan cenin halinde anne karnında bulunmasıdır. Bu haliyle cenin, özel haklara sahip olmaktadır. Nitekim o cenin İslam hukuku kuralları çerçevesinde değerlendirilmeye tabi olmaktadır (Karaman, 1982:I, 174). Bu anlamda bir şahsiyet, bireyin ölmesiyle kısmen sona ermektedir.

İnsan hakları içerisinde daha dar bir alanı kapsayan şahsiyetin kendisine özgü hakları bulunmaktadır.

1.3. Mahremiyet Kavramı

Sözlük olarak yasaklamak, men etmek, mahrum etmek, mümkün olmamak, el sürmemek, herhangi bir şeyi terk etmek, kişinin namusunu koruduğu yakınları, saygı gösterilecek şey gibi anlamlara gelen ve haram kelimesinden türeyen mahrem, daha belirgin bir ifade ile yasaklanan, haram olan şey, kutsal, mukaddes anlamlarına gelir.

Mahremiyet terimi ise aynı kökten gelip, 'gizlilik', 'bir şeyin gizli hali' anlamlarına gelmektedir. Kelimenin kökü olan 'hürmet" ve bu kökten türemiş olan 'harîm', "dokunulması ve ihlal edilmesi helal olmayan şeyler demektir (İbn Manzur, t.y: 1301). Toplumsal bir hayat süren bireylerin mahremiyete duydukları ihtiyacın farklı görünümlerde ortaya çıktığını söyleyebiliriz. En bilinen mahremiyet, kişinin yalnız kalma veya tek başına olma isteğidir. İkinci derecedeki mahremiyet ise aile, arkadaşlar, yakın tanıdıklar, sevgililer ile birlikte olmak durumudur. Burada üçüncü şahıslara yer yoktur. Son olarak da bireyin kamu yaşamında ve toplumsal alanda var olabilme durumudur. Mahremiyet, kişilere, ailelere hatta topluma mahsus özel alanların dokunulmazlığını ifade eder. Teknik bir tanım olarak mahremiyet, kişilerin yalnız başlarına kalabildikleri, başkalarıyla hangi koşullarda ilişki içerisine gireceklerine kendilerinin karar verebildikleri bir alan olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda mahremiyet, kendimiz hakkındaki bilgiyi kontrol hakkına sahip olmak demektir. (Yüksel, 2003:182).

1.4. İnsan Hakları Kavramı

İnsan hakları çok eski yüzyıllardan beridir var olmasına karşın, bir ifade biçimi olarak belirginliğini Rönesans ile ortaya koymuştur. Ancak gündelik dile II. Dünya Savaşı'ndan sonra, 1945'te Birlesmis Milletler'in kurulmasıyla birlikte girmiştir.

İnsan hakları kavramının genel özellikleri şöyledir:

-Temelde devlet gücünü sınırlandırmaya yöneliktir.

-Hem ahlaki, hem de hukuksal düzenlemeyi içermektedir.

-Haklar açısından olanı ve olması gerekeni belirtir

-Evrensel niteliktedir

-Bütün insanların ve henüz doğmamış olanların her zaman ve zeminde sahip olması gereken hakları ihtiva etmektedir.

-Belirli bir durumda bireyin ya da grupların benzer haklarının ya da çıkarlarının korunabilmesi anlamına gelmektedir (Erdoğan, 2011; 2; Anabiritannica, 1994:16, 368).

Bu tanımlar evrensel anlamda tüm insanlığın temel gereksinimlerini kapsayacak bir mahiyete sahiptir.

Tabii/doğal haklar olarak da adlandırılan insan hakları, doğrudan kişinin şahsına yönelik haklardır. Bunlar, bir başkasına devredilemez, üzerinde tasarruf yapılamaz ve bu haklardan vazgeçmek mümkün değildir. Bu haklar, herkes için eşit derecede geçerlidir. Buradan bunu sağlayıcı devlettir. Devlet, söz konusu hakları sağlamakla zorunludur (Hafızoğulları, 1997:4).

1.5. Özel Hayat Kavramı

Günümüzde teknolojik gelişmelere eşgüdümlü olarak toplumsal ve kültürel değişimlerin, bireylerin ve toplumun mahremiyet algısının ciddi anlamda dönüşüme uğradığı veya uğramak üzere olduğu görülmektedir. Medyaya yansıdığı kadarıyla ülkemizde son zamanlarda böcek operasyonları ve ‘tapeler’le gündeme gelen ortam dinlemeleri ile özel hayatın gizliliği ihlal edilmekte, bir nesil öncesine kadar mahremiyet alanının içerisinde değerlendirilen konular, artık bu özel alandan tamamıyla çıkmaya başlamaktadır. Dolayısıyla bir anlamda aile hayatının gizliliği ve konut dokunulmazlığı hakkı tacize uğramakta, insanımız günbegün mahremiyet şuuru ve hassasiyetini yitirmektedir. Öyle ki, özel olanın tüketilebilir bir meta haline geldiği, özel hayatın kamusal alana kurban olarak sunulduğu, mahremiyet alanının tehdit edilip sınırlandırıldığı modern dünyada, bireyin mahremiyetini koruma çabası, gereksiz ve boşuna bir çaba olarak görülmeye başlanmıştır. Temel insan haklarından olan

mahremiyet, son yıllarda yapılan yasal düzenlemelerle koruma ve güvence altına alınmakla birlikte kişilerin özel yaşam alanlarına yönelik tehditler, bilgi iletişim teknolojilerinde görülen hızlı gelişmelere paralel olarak çoğalarak artmaktadır (Çelikoğlu, 2007:11-12, 50-51).

Mahremiyet kavramının da özel hayatı karşılayabileceği ifade edilmekle beraber bunun daha dar bir kapsama sahip olduğu kabul edilmektedir. İngilizce 'de ise bu kavram "privacy, secrecy" kelimeleriyle karşılanmaktadır. Özel hayat kişinin sadece çevresi tarafından bilinen ya da bilinmesi olanağı bulunan sahadır. Bu alandakiler kamuya açık bulunmamaktadır (Üzeltürk, 2004:3).

Özel hayat kavramının, insan hakkı olarak tanımlanması ve bu çerçevede koruma altına alınması, 18. yüzyıl aydınlanma çağıyla birlikte ortaya çıkmış ve gelişim kaydetmiştir. Kişinin özel hayatına girilemez (Hafızoğulları, 1997:1-2).

Kavram olarak özel tabiri, ilk olarak Fransa ve ABD'de rastlanmaktadır. Ardından sonraki yüzyıllarda oluşturulan değişik bildiriler ile insan hakları içinde, özel hayat korunma altına alınması, 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ile gerçekleşmiştir.

Bildirinin 12. Maddesine göre, hiç kimse özel hayatında, ailesinde, konutunda, muhaberesinde keyfi bir müdahalenin konusu olamaz. Herkes böyle bir müdahale veya tecavüzde kanunun kendisini korumasını talep hakkına sahiptir.

Daha sonra gerçekleştirilen 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8. maddesinde ise, "Herkes özel ve aile yaşamına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. Bu hakların kullanılmasına resmi bir makamın müdahalesi demokratik bir toplumda ancak milli güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suçların önlenmesi, sağlığın veya ahlakın ve başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olduğu ölçüde ve yasayla mümkündür" şeklinde belirtilmiştir. Bu ibareler 1966 ve 1969 tarihli bir takım sözleşmelerde de yer almıştır (Danışman, 1991:7-21).

Özel hayatın gizliliği hakkı, bireyin kendisi ile doğrudan ilgili olan her şeyin gizli kalması, bir başkası veya başkalarına açıklanmaması, bilgisi dışında ve rızası haricinde kayıt altına alınmaması, gösterilmemesi, ticari amaç güdülmemesi gibi haklara sahiptir. Özel hayatın gizliliği hakkı, bireyin kendisi ile devlet ve birey arasındaki ilişkilerin

gizli izlenmesi ile haberleşme özgürlüğüne müdahale edilmesi gibi durumlarda ortaya çıkarken; birey-birey ilişkileri boyutunda bu hakka yapılan müdahaleler kabul edilemez (Tezcan, 1991:388).

Özel yaşam alanı, kimlik hakkı, rızası olmaksızın, gerçek adı, adresi, yaşı, ailevi durumu, boş zamanlarından yararlanma biçimi, malvarlığı ve günlük alışkanlıkları gibi durumları içermekte ve bunların açıklanmaması gerekmektedir. Aynı şekilde konut ve aile mahremiyeti, sağlığa, birlikte ve duygusal hayata ilişkin gizlilik hakkı güvence altına alınır. Bunlara teknolojik imkanlar doğrultusunda kayıt, çekim ve fotoğraflama da dâhildir (Kaboğlu, 2002:19).

Bireyin ve ailenin özel hayatı mahrem, yani saygın ve gizlidir. Kişiye ve aileye özel bazı hususların başkaları tarafından bilinmesi ve araştırılması, dinen, hukuken ve ahlaken doğru değildir. Çünkü bireyin özel hayatını ilgilendiren şeylerin ve aile üyelerinin kendi aralarında paylaştıkları her türlü bağ ve bilginin başkaları tarafından öğrenilmesi ve diğer insanlara nakledilmesi özel hayata, dolayısıyla da kişilik haklarına müdahaledir (Özafşar, 2013:89).

2. Özel Hayatın Mahremiyetinin Tarihçesi

Özel hayatın tarihsel boyutunu anlamak, ancak insan hakları tarihini bilmekle mümkündür. Zira özel hayat, son zamanlarda ortaya çıkmış bir kavramdır. Önceki devirlerde konuyla ilgili doğrudan herhangi bir veri bulunmamaktadır.

Özel hayatın muhafazası ile ilgili tarihsel veriler, çağlar öncesine rastlamakla birlikte, hassaten Sumerliler dönemi, bu alanda bir başlangıç olarak kabul edilmektedir.

2.1.İlk Çağlarda Özel Hayat

Yazının bulunması çağını temsil eden Sümerler, insan hakları çerçevesinde özel hayat ile ilgili bulabileceğimiz en eski kaynaklara sahiptir.

Bu doğrultuda insanlık tarihinin bilinen en eski insan hakları dolayısıyla özel hayat, Sümer kralı Hammurabi'nin kanunlarında bulunmaktadır. Bu kanun, mal edinebilme, miras, evlilik, hırsızlığa verilen ceza, iftira, cana kıyma, hür ve esirlik, toprağı işletebilme hukuku gibi konuları içeren, toplam 282 madden oluşmaktadır. Bu hukuk, ülkede yaşayan herkesi kapsamakta olup, taş sütunlara kazılıp, Babil şehrinin

bir meydanına diktirilmiştir (Tosun, 1963:130; Kılıç-Erdem, 2015:9).

Babil kralı Hammurabi, M. Ö. 5000 yıllarında Mezopotamya'da ilk ve en eski uygarlık olan Sümerlerin kanunlarını yeniden şekillendirerek, anayasa haline getirmiştir. Hammurabi, tanrılar tarafından kutsandığını, zayıfları koruyarak ve kötüleri yok ederek adaleti sağlayacağını, eğitimle halkın refahını arttıracağını ilan etmiştir (Timuçin, 1992:52).

Hammurabi, mevcut siyasi ve sosyal sorunlar ile ilgili verdiği kararları, Babil'in koruyucu tanrısı Marduk adına yapılan Esagila Tapınağı'na dikilen bir taş üzerin Akatça dilinde yazdırmıştır. Hammurabi, bu kanunların, güneş tanrısı Samaş tarafından yazdırıldığını söyleyerek, metinle kutsallık katmıştır.

Hammurabi Kanunlarında kişisel haklarla ilgili o zamanın şartları doğrultusunda önemli bazı veriler bulunmaktadır. Şöyle ki:

-Bir kimse, bir diğerini esir eder ve onu köle ilan eder; fakat bunu kanıtlayamazsa o zaman esir eden kişi ölümle cezalandırılır.

-Bir kimse büyüklerinin huzurunda bir suç iddia eder ve yaptığı suçlamayı kanıtlayamazsa, iddia ettiği büyük bir suç ise ölümle cezalandırılır.

-Eğer malik kayıp eşyayı tanıyacak tanıklar getirmezse o kötü niyetlidir, iftira atmıştır ve ölümle cezalandırılır.

-Bir kimsenin evine mahkemenin ya da özgür bir adamın kaçak erkek ya da kadın kölesi gelir de o kişi köleyi vekilharça getirip durumu bildirmezse evin sahibi ölümle cezalandırılır.

-Bir kimse bir eve girecek delik açarsa o deliğin önünde ölümle cezalandırılır ve gömülür.

-Bahçe sahibinin izni olmaksızın her hangi bir adam bir ağacı kesip bahçeye devirirse yarım Mina para öder.

-Eğer her hangi bir kişi rahibelere (Tanrı'nın kız kardeşlerine) ya da her hangi bir kişinin karısına iftira atarsa ve bunu ispat edemezse bu adam hâkim huzuruna çıkarılır ve alnı işaretlenir (derisi çizilerek ya da saçı kesilerek).

-Bir adam bir kadını karı olarak alır; ancak, aralarında her hangi bir ilişki söz konusu olmazsa bu kadın o adamın karısı olmaz.

-Bir adamın karısı başka bir adam ile basılırsa her ikisi de bağlanır ve suya atılır; ancak, koca karısını, kral da kölelerini affedebilir.

-Bir adam kendisine bir çocuk veren karısından ya da kendisine bir çocuk veren kadından ayrılmak isterse, o zaman karısına çeyizini geri verir ve çocuklarına baksın diye tarlanın, bahçenin ve malların bir kısmının kullanım hakkını verir. Çocuklarını büyüttüğü zaman çocuklara verilenlerden bir parça, oğlanınkine eşit olan bir parça da ona verilir. Ondan sonra kalbinin erkeği ile evlenebilir.

-Bir adam bir kadın alır da kadın hastalığa yakalanırsa ve adam ikinci bir kadın almak isterse hastalığa yakalanan karısını boşayamaz; bunun yerine onu inşa ettiği bir eve yerleştirir ve yaşadığı sürece ona yardım eder.

-Bir kişi, oğlunu evden kovmak ister ve bunu hâkimin önünde "ben oğlumu kovmak istiyorum" diye ilan ederse, hâkim onun gerekçelerine bakar. Oğlanın babanın onu haklı bir şekilde evden uzaklaştıracağı kadar büyük bir suçu yoksa, babası onu evden uzaklaştıramaz Timuçin, 1992:52).

Bu veriler doğrultusunda Hammurabi kanunları, kişisel hakların ve özel hayatı korunması konusunda önemli veriler sunmaktadır. Bu ise, genelde insan hakları statüsünde görünmekle birlikte, daha dar anlamda insana ait bireysel ve özel hususların tüm insanlık tarihinde ön plana çıktığının bir göstergesidir.

Bu kanunlarda aile hayatı güvence altına alınmış, miras ile ilgili kurallar belirlenmiş ve toprak mülkiyeti ve toprağı işleme hukuku açığa kavuşmuştur.

2.2. Ortaçağ'da Özel Hayat

Orta çağda devlet gücünün sınırlandırılması ve bireyin devlet karşısında güçlü ve hak sahibi olabilmesini sağlayan iki önemli gelişme olmuştur.

Bunlardan birisi, siyasal otorite ile dini otoriteyi birbirinden ayıran ve böylece insan vicdanını devlet baskısından kurtarmayı amaçlayan Hıristiyanlık dininin varlığıdır.

İnsanın yüksek bir değer taşıdığı ve bunun tezahür olan kişiliğine bağlı olarak bir takım hak ve hürriyetlere sahip olduğu inancını ve düşüncesini Hıristiyanlıkta mevcut idi.

Hıristiyanlığın etkisiyle, eşitlik, adalet, şefkat, merhamet, hoşgörü, affedicilik, zulme karşı çıkabilme fikirleri Avrupa'da yaygınlaşmaya başlamasıyla kişisel haklar ve özel hayatın korunması konusu ön plana çıkmaya başladı.

Hıristiyanlık adına bu işi yürütecek olan kilisenin aşırı güçlenmesi ile birlikte hak ve özgürlüklerin sınırları iyice daralmaya başlamış olsa da, terim ve kavram olarak sorun varlığını pekiştirmeye başladı. Engizisyonun mahkemelerinin uygulanmasından dolayı insanlar ciddi bir baskı ortamında yaşamaya başlamışlar, düşünürlerin bile çoğu ancak kilisenin izin verdiği ölçüde fikir beyanında bulunabilmişlerdir. Bunun tarihteki ifadesi Engizisyon mahkemeleridir (Özbey, 2004:21-22).

Orta çağ Hıristiyan dünyasının bireyin özel hayatına yaklaşımını öğrenmek açısından dönemin ünlü isimlerinin görüşlerine bakmak yerinde olacaktır. Bu dönemde önde gelen isimlerden birisi olup, çağın Aristo'su olarak adlandırılan Thomas Aquisnas'a göre, siyasal iktidar, toplumsal huzuru, düzeni, güveni ve iyiliği gözetmek ve ortak yararı gerçekleştirmekle yükümlü olan güçtür. Bu iktidarın kaynağı tanrı da olsa iktidarın kullanışı, yeryüzündeki iktidara aittir. Yasaları yapma ve uygulama hakkı, halkındır. Fakat halk bu yetkisini kendi içlerinden birine devredebilir. Bu noktada her yönetimin Meşruluk ölçütüne ihtiyacı vardır. Aquisnas bu konuda, yönetimin adalete uygun olarak geçirilmiş olması ile adalete uygun olarak ele geçirilen iktidarın toplumsal çıkarlara uygun bir şekilde kullanılması şeklinde iki mihenk ileri sürmüştür. Bu iki ölçüte aykırı olarak davranılması durumunda yönetim meşruluğunu kaybeder ve meşruluğunu kaybeden yönetime karşı da halkın ayaklanma hakkı doğar (Black 2001:87).

Bir başka Orta Çağ düşünürü de Padovalı Marsilius'tur. O bu konuda *Barışın koruyucusu* adıyla bir eser kaleme almıştır. Marsilius'a göre devletin amacı, insanların iyi yaşayabilmelerini sağlamaktır. Ona göre bir yönetimin, yönetilenlerin rızasına dayanıp dayanmadığı ve yönetimin ortak çıkarlar için oluşturulmuş bulunan yasaya uygun davranıp davranmadığı şeklinde iki başarı ölçütü vardır (Ebenstein 2001:152-153.

Magna Charta Libertatum 19 Haziran 1215: Orta Çağ'da, halkın ve bireyin özel haklarıyla ilgili önemli bir veri de, 63 maddeden oluşan 1215 tarihli İngiliz Büyük Hürriyet Fermanıdır (Magna Charta Libertatum). Burada can ve mal güvenliğine yönelik kanunlar oluşturulmuş, kişilerin delilsiz tutuklanması ve yargısız infaz

edilmesine karşı çıkılmış ve kralın yetkileri azaltılmıştır (Önen, 2002:114-117). O dönemin şartları içerisinde bunlar önemli gelişmelerdir.

Çalışmamızla bağlantılı olabilecek maddeler şöyle sıralanabilir:

-Bu sözleşmeye biz uyacağız; varislerimizin de sonsuza kadar samimiyetle bu sözleşmeye uyacaklardır. Aşağıda sıralanan tüm özgürlüklere bizim ve varislerimizin sahip olmasını ve olmaya devam etmesini krallığımızın bütün özgür insanlarına kabul ettirdik. Bu bizim ve varislerimiz tarafından onlara ve onların varislerine de kabul ettirilmiş sayılmalıdır. -Krallığımızda, ülkemizin Genel Meclisinin izni olmadıkça zorla, askerlik hizmeti karşılığı olarak vergi ya da yardım parası alınamaz. Fiziksel varlığımızın diyet verilerek esaretten kurtarılması, en yaşlı oğlumuzun şövalyeliğe kabul töreni veya en büyük kızımızın ilk evliliği durumları bunun dışındadır. Bu üç amaç için makul bir yardım talep edilebilir. Londra kentinin yardım paraları da benzer bir biçimde ayarlanacaktır.

Londra kenti, eskiden sahip olduğu tüm özgürlüklerini ve geleneklerini hem karada hem de denizde koruyacaktır. Ayrıca, tüm kentlerin, arazilerin, çiftliklerin ve limanların da kendi ayrıcalıklarını korumalarını istiyor ve onlara bu hakkı bahşediyoruz.

-Bundan böyle hiçbir hâkim her hangi bir kimseyi ilgili olayda doğru ve güvenilir deliller ortaya koymadan dava edemez.

-Kendi zümresinden olanlar ya da ülkenin ilgili yasalarına uygun olarak verilen bir karar olmadıkça hiçbir özgür kişi tutuklanamaz, hapse atılamaz, mal ve mülkü elinden alınamaz, sürgüne yollanamaz ya da herhangi bir biçimde kötü muameleye maruz bırakılamaz.

-Kimseye hakkı ya da adaleti satmayacağız, menetmeyeceğiz ya da geciktirmeyeceğiz. (İlal, 1968:214-225)

Magna Carta, kralın yetkilerini sınırlaması, can ve mal güvenliğini sağlamaya yönelik hükümleri barındırması, yargı gücünün kral karşısında bağımsızlaştırılmaya çalışılması ve kişiler hakkında keyfi yakalama ve ceza takibini önlemeye yönelik olması bakımından birey haklarının ele alınması açısından önemli bir gelişmedir.

Orta Çağın sonlarına doğru kilisenin siyasal gücü ele geçirmesiyle birlikte Hıristiyanlık, insan hak ve hürriyetlerinin savunuculuğunu ötelemiş ve siyasi erkin

yararına bir tavır almıştır. Bu da bireylerin hukukunun göz ardı edilmesine yol açmıştır.

Sonuç olarak bu dönemde insan hakları alanında ve özel hayatın korunması bağlamında birtakım gelişmeler olmuştur. Ancak, insan, evrensel, dokunulamaz, devredilemez, vazgeçilemez ve devletten önce gelen temel hak ve hürriyetlere ulaşamamıştır.

2.3. Yeniçağ'da Özel Hayat

Rönesans, yeniçağdaki tüm haklar üzerinde baskın bir role sahip olmuştur. Bu dönemdeki en belirgin durum, egemen gücün sınırının belirlenmesidir. Bu dönemde kralın hâkim olduğu devletin mutlak egemen anlayışı zayıflayarak insan hakları ve özel yaşam hukuku anayasalarda yer almaya başlamıştır. Reform aynı zamanda kilisenin gücünün azalmasında önemli bir rol oynamıştır. Rönesans'ın düşünce biçimini antik çağın devlet görüşüyle bağdaştıran ilk düşünür, Niccolo Macchiavelli'dir (1452-1592) olmuştur. Ona göre hayat devlet merkezlidir. Bu durumda din, ahlak ve hukuk, devletin varlığı içindir (Collingwood, 2010:191).

Dönemin başka bir düşünürü Fransız Jean Bodin'e (1530-1596) göre, monarşi en gerçekçi yönetim biçimidir. O, monarşi ile birlikte egemenlik düşüncesini bağdaştırmaya çalışmıştır. Zira Bodin'e göre egemenlik, sınırsız ve mutlaktır. Bu, ancak ilahi ve doğa kuralları yanında, mülkiyet hakkı, vergi verme ve anayasal prensipler ile kısıtlanabilir (Bebiroğlu, 2000:1).

Rönesans'la başlayan hümanizm bireyi ön plana çıkarmış, devlet hükmeden değil, bireye hizmet edip onun haklarını koruyan bir kurum haline gelmiştir.

17. yüzyılın ilk dönemlerinde, doğal hukuk düşüncesi, Stoaya dönüş ve Stoayı yeniden canlandırma amacını gütmüştür. Hollandalı hukukçu Hugo de Grotius bu doğrultuda hareket etmiş ve doğal hukuku devletin temeli olarak kabul etmiştir. Grotius'un ileri sürdüğü Doğal Hukuk Kavramı, yani insanların doğuştan bazı haklara sahip olduğu düşüncesi XVIII. yüzyılda geniş bir taraftar toplamıştır. Onun takipçilerinden birisi olan Hobbes'e (1588–1679) göre her şey, doğal bir nedenden oluşur ve doğal nedenler her yerde aynıdır. O. Doğal hak kavramını, her insanın yaşamını korumak için kendi gücünü kullanması şeklinde tanımlar.

Hobbes, burada insanın doğal yapısının bir tezahürü olarak özgürlük dürtüsünün

onu bir birey haline getirdiğini belirtir. Zira ona göre özgürlük, dış engellerin yokluğudur. Bu engeller çoğu zaman insanın dilediğini yapma gücünün bir bölümünü elinden alabilirler, fakat kendisinde kalan gücü muhakeme ve aklının emrettiği şekilde onu alıkoyamazlar (Şenel, 2002: 328, 329).

Hobbes'in bu yaklaşımını bencilliğe dayalı olarak değerlendiren J. J. Rousseau'ya göre, eşitlik ve özgürlüğe dayalı bir toplumsal sözleşme zemininde erdemli bir yasama ulaşmak ve ahlaki mutluluğu gerçekleştirmek gerekir.

Rousseau'nun vurguladığı ahlaki erdem, E. Kant'da daha da belirginleşmiş ve ona göre özgürlüğün olmadığı yerde, ahlaktan söz edilemez (Yıldız, 2002:1-6).

Doğal hukukun kaynağını insan oluşturur. İnsan ise, tüm diğer varlıklar için bir ölçüttür. Kendi hukukunu ve haklarını oluşturan insan, aynı zamanda diğer varlıkların da haklarını şekillendirendir.

İnsan hakların konusudur ve haklara sahiptir. Bunlar insanın, yüksek gerçeği olması dolayısıyla insana borçlu olunan şeylerdir" (Cranston, 2003:254).

Söz konusu dönemin önemli isimlerinden birisi olan Fransız Jean Bodin (1530-1596), monarşinin öncü bir filozofudur. Bodin'e göre egemenlik, ülke üzerinde yaşayan bütün insanlar, bütün vatandaşlar ve teba üzerinde, kanunla kısıtlanmayan en üstün iktidardır. Bodin, insanlar tarafından getirilebilecek sınırlamalarla hükümdarın yetkilerinin kısıtlanamayacağını savunmakla beraber hükümdarı özel mülkiyete ve bireylerin kendi aralarında yapmış oldukları sözleşmelere saygı göstermek zorunda olduğunu savunmuştur (Bebiroğlu, 2000:1).

Yine bu çağda Grotois da, devleti ikinci planda tutarak bireysel ve toplumsal insan haklarını ön plana çıkarmıştır. Grotius'a göre doğal hukuk, insanın akıllı özünde yerleşik olan, tarih içinde değişmeyen her türlü pozitif hukuktan önce ve üstün olan bir hukuktur.

Onun bu tanımı, çağdaş insan hakları kavramının da temelini oluşturmaktadır. Grotius Tanrının yerine "aklı" ve iradeyi koymuş, her yerde doğal hukukun geçerli olduğunu söylemiştir (Bebiroğlu, 2000:1-2).

Bu çağın en bilinen belgesi olan İngiliz Habeas Corpus (Habeas Corpus Act) yasası, 1679 yılında çıkarılmış olup, XVII. yüzyılda yasadışı tutuklamalara karşı oluşturulmuştur. Burada temel prensip olarak kişilerin özgürlüklerinin çiğnenmesini

önlemek amacıyla oluşturulmuştur. Bu yasanın bir başka önemi ise, tüm bürokratların buna bağlılığıdır.

Öte yandan bu kanuna göre, başvuruların haksız yere reddedilmesi, adam kayrılması ve haksız yere davaların düşürülmesi ya da davaların haksız yere ertelenmesi kanun dışı sayılmaktadır (Feyzioğlu, 1995: 665-688).

2.4. Yakınçağ'da Özel Hayat

Yakınçağda en etkili ve önemli gelişim, Aydınlanma felsefesi olmuştur. Bu dönem olan 18. Yüzyılda insana yönelik düşünceler ağırlıklı olarak kendisini hissettirmeye başlamıştır. Bu süreçte düşünce ve toplumsal yasamda ciddi dönüşümler yaşayacağının işaretleri ortaya çıkmıştır.

Yakın çağda, özgürlük düşüncesi sıkça dillendirilmeye başlanmış, monarşi ideolojisi yerine, demokrasi, liberalizm, hak-hukuk ve eşitlik kavramları belirgin hale gelmiştir. Bilimin dinden ayrı tutulması, tanrı ile insanın arasına giren kiliseye eleştiriler artmış, Tanrı merkezli bir anlayış ve yaşam biçimi yerine bilimin ışığında insan odaklı bir anlamda seküler düşünce biçimi varlığını ortaya koymaya başlamıştır.

Bu dönemde, Fransız Devrimi (1789) meydana gelmiş, bireysel özgürlükler toplumda yer edinmeye başlamış ve günümüze kadar gelen insan merkezli hukuk sisteminin oluşmasının çekirdeği atılmıştır.

Söz konusu dönemin ünlü düşünürlerinden olan John Lock, özgürlüğün filozofu olarak adlandırılmış, hukuktaki dini etkinin arındırılıp, insan merkezli daha özgür bir sistemin oluşmasını ileri sürmüştür (Aktan, 2003: 9).

Yine bu süreçte gündeme gelen bir başka düşünür Montesquieu (1689–1755) olmuştur. O, toplum sözleşmesini kabul etmemiş, iktidarın tek elde toplanarak özgürlüğün kısıtlanmasının yollarını kapanması için çalışmış, onura dayalı monarşi ve erdeme dayalı cumhuriyet ayırımlarını getirmiş ve böylece cumhuriyet kavramının kökleşmesinde öncülük etmiştir (Copleston, 1989:1).

Bu dönemin en ünlü düşünürü olan Jean Jacques Rousseau (1712–1778**)** ise insanın özünden kaynaklanan doğal halin insanların mutluluk kaynağı olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre bireysel insan varlığı ve onun mutluluğu her şeyden öncedir. İnsan, kültürel farklılıklardan ve olumsuz niteliklerden arınmak suretiyle gerçek huzuru

bulabilir (Bebiroğlu, 2000:1).

Söz konusu dönemde dikkat çeken bildirilerin başında, Haziran 1776'da imzalanan Virginia Yurttaş Hakları Bildirisi gelmektedir.

Bildirinin maddeleri insan hakları ve özel hayat hukuku açısından önem taşımaktadır. Buna göre tüm insanlar doğuştan eşit olarak özgür ve bağımsızdır. Yasama ve özgürlük haklarıyla, mülk edinme ve sahip olma, mutluluk ve güvenlik arama ve kazanma hakları bulunmaktadır (Musulin, 1983:75-78).

ABD konsolosluğu verilerine göre, 15 Aralık 1791 yılında kabul edilen ABD Anayasası'nın, ilk ek on maddesi olan Bill of Rights, insan ve özel haklara ayrılmıştır. Bunun en önemli özelliği, bu hakların anayasal haklar haline gelmesi ve de kongrenin bu yasalara aykırı yasa çıkaramamasıdır. Burada din ve vicdan ile basın özgürlüğü kabul edilmiştir. Çalışmamızın ana teması bakımından dördüncü madde dikkat çekicidir. Buna göre, İnsanların kendilerinin, evlerinin, işlerinin ve paralarının makul olmayan araştırma ve müsaderelere karsı emniyet içinde olma hakkı arama tezkeresi olmadan ihlal edilemez; ancak, özellikle araştırılacak yeri tarif eden bir yemin ya da yemin yerine geçebilecek bir söz ile desteklenen makul bir sebep varsa kişiler alıkonulabilir ve müsadere yapılabilir. (ABD İnsan hakları Bildirgesi): http://photos.state.gov/libraries/adana/30145/publications-other-lang/TURKISH.pdf (18/11/2016)

Aynı yüzyılda Fransa'da bir başka gelişme yaşanmıştır. Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi (Déclaration Des Droits De L'Homme Et Du Citoyen) adıyla ilan edilen bildiri, Fransız Milli Meclisi tarafından hazırlanıp, 26 Ağustos 1789 tarihinde kabul ve ilan edilmiştir. Burada Liberal devlet ve bu doğrultuda bireysel girişim savunulmuştur. İnsanların, doğuştan özgür ve eşit oldukları, her siyasal topluluğun amacının insanın dogal ve vazgeçilmez haklarının korunması olduğu ve bu hakların da özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karsı direnme hakları olduğu, özgürlüğün, başkasına zarar vermeyen her şeyi yapabilmek anlamına geldiği, hiç kimsenin inançlarından dolayı rahatsız edilemeyeceği, inançlarını başkalarına tebliğ etmenin insanın en önemli haklarından birisi oldugu gibi hususları içeren bildiri, tüm dünyada karşılık bulmuştur (Göze, 1986:563-566).

Kant ile birlikte 18. yüzyıl sonlarına doğru doğal hukuka karsı farklı tezler üretilmeye başlanmıştır. Davit Hume'un da içinde bulunduğu bir kesim tarafından,

Doğal hukuk ve doğal haklar, realiteye uymayan metafizik kavramlar olarak değerlendirilmiştir. Bu süreçte Kant, dogal hak savına sahip olmuştur. Bu doğrultuda o, kişi kavramıyla hukuk ilişkisini ortaya atarak, bunu özgürlük ile eşleştirmiştir (Bebiroğlu, 2000:1).

Daha sonraki süreçte, Batı'da meydana gelen insan hakları ve özel hukukla ilgili çaba ve çalışmalar, 26 Haziran 1945 tarihinde imzalanan Birleşmiş Milletler Antlaşması ile uluslararası gerçekliğine kavuşmuştur**.** Burada yapılan İnsan hakları Evrensel Bildirgesi o güne kadar çeşitli belgelerde yer alan bütün hakları kapsadığı gibi, bazı yeni hakları da ele almıştır. Bildirinin başka bir özelliği de temelini doğal hukuktan değil, insan hakları hukukundan almasıdır (Kapani, 1993:61-66).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Birleşmiş Milletler tarafından 1966 yılında tamamlanmıştır. Ancak söz konusu bildirinin yürürlüğe girmesi için gereken 36 ülke şartı, ancak 1976 senesinde gerçekleşmiştir.

Bu bildirgenin 1 ila 21. Maddeleri daha çok kişisel haklarla ilgilidir. Buna göre, yaşama ve özgürlük hakkı, kişi olarak tanınma hakkı, hukuk önünde eşitlik, mahremiyet hakkı, evlenme ve ailenin korunma hakkı, mülkiyet hakkı, düşünce, din ve vicdan özgürlüğü yanında ifade özgürlüğü gibi hakları bu alanda sayabiliriz.

Söz konusu bu haklar, birden fazla değerlendirme içerisinde ele alınmıştır. Sözgelimi George Jellinek'e göre bunlar, pozitif, negatif ve aktif olmak üzere üç statüde değerlendirilebilir. Negatif haklar, kişinin devlet tarafından kontrol edilmesi ve alıkonulması mümkün olmayanlardır. Pozitif statü hakları da, bireyin devletten yardım isteme durumlarıdır. Bunlar sosyal güvenlik gibi devlet tarafından birey için gerçekleştirilecek haklardır. Kişinin devlet yönetimine katılmasına da, aktif statü hakları denmektedir (Gözübüyük, 2006:166).

İnsan hakları Evrensel Bildirgesi, her ne kadar tüm insanları kapsayacak bir şekilde oluşturulmaya çalışılmışsa da, eksikleri bulunduğu ve bazı özel hakların gözardı edildiği teziyle eleştirilmiştir. Buradaki temel eleştiri, birey, çıkar ve hukuk ilişkisi doğrultusunda olmuştur. Aynı zamanda Bildirgedeki maddelerin kültürel çeşitliliği dikkate alınmadan hazırlandığı yönünde tenkitler de mevcuttur (Coşkun, 1999:133-140).

3. İslam Tarihinde Özel Hayat

İslam dininin asli kaynağı olan Kur'an'da ve Hz. Peygamber'in açıklamalarında insan hakları doktrininin ana unsurlarını içeren bu kavramın fikri temelleri sayılabilecek ilke ve amaçlardan söz edildiği görülmektedir. Bu iki kaynak ışığında oluşan İslam kültür ve geleneğinde kendine has form ve içerikle insan hakları açısından zengin bir birikimin bulunduğu görülmektedir (Şentürk, 2000:327).

İnsan hakları evrensel bir kavram olduğu için, tüm insanlığı ilgilendiren bir konu olması nedeniyle Müslümanlar da bu kategoriye dâhildirler. Bu doğrultuda İslam düşüncesindeki insan hakları, evrensel insan hakları ile bağdaşmaktadır. Bu doğrultuda günümüzün Milletlerarası insan hakları belgeleri, hemen hemen bütün Müslüman ülkelerin iç hukuk sistemlerinin ve anayasalarının ilke ve hükümlerinde de yer almış bulunmaktadır.

Hz. Peygamber'in Medine sözleşmesi yanında onun hayatı boyunca etrafındaki insanlara davranışları, çeşitli din mensuplarıyla ilişki ve kölelerle ilgili rivayetler, insan hakları açısından büyük öneme sahip belge niteliği taşımaktadır.

Kişi hakları ve özel hayatı ile ilgili hükümler, Kur'an-ı Kerim ve hadisler merkezli olarak İslam hukuku çerçevesinde ele alınmıştır. Buna göre İslam hukukunun özünde aşağıdaki esaslar mevcuttur.

1. Hayat hakkı, nefsin korunması
2. Aklın korunması
3. Din ve düşünce hürriyeti
4. Mal kazanma ve sahip olma hakkı
5. Namus ve onurun korunması hakkı.

Kişisel hukuk ve bireysel haklar olarak değerlendirilen bu dört kural doğrultusunda özel hayatın çerçevesi çizilmiştir.

İslam hukuku, tüm bu kuralları, insan hürriyetinde bağlamında can ve mal güvenliğinin dokunulmazlığının gerekliliği doğrultusunda ele almıştır. Buna göre insan olma niteliğinden dolayı hürriyet ve dokunulmazlık esasında ırk, cins, renk ve mekân ayrılığı gözetilmez.

İslam düşüncesinde yer alan bireysel hukuk ve kişisel hayata yönelik kanun ve kurallar, adalet olgusu çerçevesinde değerlendirilmiştir. Adalet, aynı zamanda Allah'ın Adil isminin bir tezahürüdür. Bu yüzden İslam'da adil olmak insan haklarının olmazsa olmazıdır. Bu bağlamda İslam'da adalet; hak ve hürriyetin işlerliğini sağlama anlamındadır. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim'de daha çok adalet vurgusu yapılmıştır.

Adalet kavramı yanında Hak terimi de Kur'an ve hadislerin özenle ön plana çıkardığı bir anlamdır. Hak kelimesinin çoğulu, hukuk terimidir. Kur'an ve Sünnet'te açıkça bildirilen kural ve hükümler, fıkıh terimiyle de bu öz etrafında oluşan, fert ve toplumun ameli hayatını bütün yönleriyle ele alan kural ve önerilerinin bütünü kastedildiğinde, hukukun şeriata göre daha geniş, fıkha göre daha dar bir kapsamının bulunduğu görülmektedir.

Hukuk kelimesinin ikinci anlamı, hak kelimesinin çoğulu olarak "temelde şariin, görünürde ise dinin, aklın ve hukuk düzeninin tanıdığı yetki, güç ve imtiyazlar demektir (Bardakoğlu, 1997: 140). Hayat hakkı; hür olarak doğma ve yaşama, onurunu koruyabilme, özel hayata saygı, aile mesken ve şerefin dokunulmazlığı, sığınma, oturma, seyahat, din ve vicdan ve düşünme hakları bunlardan bazılarıdır.

Tüm boyutlarıyla İslam tarihinde ilk hak-hukuk bağlamında insan hakları ve kişisel hukuk ile ilgili bilinen en eski ahitname, Medine Sözleşmesi'dir.

3.1. Medine Sözleşmesi

İnsanlık tarihindeki önemli kanunlardan birisi olarak kabul edilen Medine sözleşmesi, insan hakları bağlamında farklı din mensupları arasındaki önemli veriler sunmaktadır. Hz. Peygamberin Medine'ye hicret ettikten sonra, bölge insanlarıyla yaptığı bir antlaşmadır.

Medine sözleşmesinin bireysel hukuk ve özel hayat ile ilgili maddelerinin konumuzu ilgilendiren ifadelerini burada belirtmek yerinde olacaktır: Hiçbir mümin diğer müminin mevlası (kendi ile akdi kardeşlik ilişkisi kurulan kimse) ile onun aleyhine olacak bir anlaşma yapmayacaktır. Allah'a ve Ahiret Gününe inanan bir müminin bir katile yardım etmesi ve ona sığınak temin etmesi helal değildir. Ona yardım ve yataklık eden, kıyamet günü Allah'ın lanet ve gazabına uğrayacaktır. O zaman artık kendisinden ne bir para ve ne de bir taviz kabul edilecektir. Bu yazı, bir haksız fiil veya cürüm işleyenin ceza görmesine engel olamaz. Harbe çıkan da

Medine'de kalan da emniyet içindedir. Haksız bir fiil işlemek müstesnadır. Allah ve Rasulü Muhammed himayelerini, bu sahifeyi tam bir sadakat ve dikkat içinde muhafaza edenler üzerinde tutacaklardır (Kahveci, 1995:45-49; Gürkan, 1969:74-80).

Medine sözleşmesi daha çok toplumsal kurallar ve kitleler arasındaki ilişkilere yönelik sosyal siyasi bir anlam taşımaktadır.

3.2. Veda Hutbesi

Bireyin hakları ve özel hayatın korunumu ile ilgili olarak Hz. Peygamberin Veda hutbesi, İslam tarihinde önemli veriler sunmaktadır. Bu doğrultuda konumuzla alakalı olarak değerlendirdiğimiz veda hutbesinde geçen ifadelerden bazıları:

Ashabım! Kimin yanında bir emanet varsa, onu hemen sahibine versin. Biliniz ki, faizin her çeşidi kaldırılmıştır. Allah böyle hükmetmiştir. İlk kaldırdığım faiz de Abdulmuttalib'in oğlu (amcam) Abbas'ın faizidir. Lakin anaparanız size aittir. Ne zulmediniz, ne de zulme uğrayınız.

Ashabım! Dikkat ediniz, Cahiliye'den kalma bütün adetler kaldırılmıştır, ayağımın altındadır. Cahiliye devrinde güdülen kan davaları da tamamen kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan davası Abdulmuttalib'in torunu Iyas bin Rabia'nın kan davasıdır.

Ey insanlar! Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları, Allah'ın emaneti olarak aldınız ve onların namusunu kendinize Allah'ın emriyle helal kıldınız. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, kadınların da sizin üzerinizde hakkı vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınızı; yatağınızı hiç kimseye çiğnetmemeleri, hoşlanmadığınız kimseleri izinsiz olmadıkça evlerinize almamalarıdır. Kadınların da sizin üzerinizdeki hakları, meşru örf ve âdete göre yiyecek ve giyeceklerini temin etmenizdir.

Müminler! Sözümü iyi dinleyiniz ve iyi belleyiniz! Müslüman Müslümanın kardeşidir ve böylece bütün Müslümanlar kardeştirler. Bir Müslüman kardeşinin kanı da, malı da helal olmaz. Fakat malını gönül hoşluğu ile vermişse o başkadır.

Azası kesik siyahî bir köle başınıza amir olarak tayin edilse, sizi Allah'ın kitabı ile idare ederse, onu dinleyiniz ve itaat ediniz.

Suçlu kendi sucundan başkası ile suçlanamaz. Baba, oğlunun suçu üzerine, oğlu da babasının suçu üzerine suçlanamaz.

Dikkat ediniz! Şu dört şeyi kesinlikle yapmayacaksınız:

Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayacaksınız. Allah'ın haram ve dokunulmaz kıldığı canı, haksız yere öldürmeyeceksiniz. Zina etmeyeceksiniz. Hırsızlık yapmayacaksınız (Buhârî, "İlim", 9, 37, "Fiten", 8, "Tevhid", 24, "Edahi", 5, "Megazi", 77, "Hac", 132; Müslim, "Kasame", 29, "Hac", 147; İbn Hanbel, Müsned, I, 230, IV, 227, V, 27, 29, 40, 72).

Hutbede tevhid vurgusundan sonra aile içi haklara geçilir ve aile fertlerinin birbirlerine karşı hak ve sorumlulukları açıklanır. Burada kadınların haklarının korunması konusunda erkekler ayrıca uyarılır; kadınların Allah'ın emaneti olduğu ve onlar hakkında Allah'tan korkulması gerektiği, onlara iyi davranılmasının zorunluluğu vurgulanır. Veda hutbesinde can, mal ve namus dokunulmazlığı, cezaların şahsiliği prensibi, hakların ihlali ve zulüm yasağı gibi hususlar üzerinde ayrıca durulduktan sonra müminlerin kardeş oldukları ifade edilir.

İslam tarihinde gerçekleşen devletlerin ezici çoğunluğu, dini hükümlerle yönetilmiştir. Bunda da ise daha çok yöresel lider ve yönlendiricilerin fetvalarına göre hükmü uygulamalar gerçekleşmiştir.

4. Osmanlı Döneminde Özel Hayat

İslam dininin geldiği dönemlerde Batı'da ciddi bir insan hakları ihlali söz konusuydu. Bu nedenle de insan hakları söylemleri Batı'da başlamıştır. Şentürk'ün tespitlerine göre İslam toplumlarında insan haklarının ayrı bir söylem halinde ortaya çıkması son bir-iki yüzyılı aşmayan döneme rastlar. Şentürk insan hakları ile ilgili olarak bu konuda üç önemli unsurun rol oynadığını belirtip birincisinin , modern ulus devletin ortaya çıkışı olduğunu söylemektedir. Ona göre ikincisini kanunlaştırma çabaları oluşturmuştur. Üçüncü olarak da Batı insan hakları söyleminin evrensel bir mahiyette sahiplenilmesi ve benimsenmesidir diyerek tespitlerini sıralamaktadır. Şentürk, Modern devlet yapısal olarak otoriteyi tekelinde topladığı için güçsüz duruma düşen ferdin haklarının garanti altına alınması ihtiyacı doğmuş ve insan hakları bu süreçte daha da önem kazanmış olduğunu vurgulamaktadır. Bu durumun Batıda ve İslam dünyasında benzerlik arzettiğini belittikten sonra aynı şekilde günümüz İslam dünyasında uluslararası platformlara da taşınan insan hakları ihlallerinin modern ulus devlet yapısının dinle ilişkisinden ya da ilişkisizliğinden ziyade yapısal olarak güç

ilişkilerinin dengesizliğinden kaynaklandığı söylenebilir demektedir. (Şentürk, 2000:329). Aslında yapılan bu tespit Müslümanların kendi kültürlerinde var olan insan hakları gibi önemli bir değeri yine batı üzerinden yeniden öğrenmeye başladığımızın tespitidir.

Osmanlı toplumunda XIX. yüzyılda ortaya çıkan kanunlaştırma çabaları, gerek doktrin gerekse uluslarası ilişkiler açısından Batı'yla yakınlaşmanın da ürünü olarak ister istemez insan hakları meselesini gündeme getirdğini dile getiren Şentürk Osmanlılarda Tanzimat ve Islahat fermanları ve anayasa hareketleriyle birlikte daha önce fıkıh kültür ve edebiyatında dağınık halde bulunan haklar, Batı kaynaklı kanun ve bildirgelere uygun tarzda kanunlaştırılarak ilan edilmeye başlandığının tespitini yapmaktadır. 1839 Tanzimat, 1856 Islahat fermanları ve 1876 tarihli Kanun-ı Esasi bunlar için temel teşkil ettiğini belirtmektedir. (Şentürk, 2000:329).

Osmanlıda Hanefi mezhebi doğrultusunda hukuk sistemini işletilmiştir. Sosyal, özel ve gizli alana ait tüm veriler, bu hukuk kuralları doğrultusunda işlerlik kazanmıştır. Uzun bir dönemi kapsayan Osmanlı devletinin son dönemlerinde mevcut hukuk sistemine ayar çekilmiş ve bu doğrultuda ıslahat girişimlerinde bulunulmuştur.

Gülhane Hatt-ı Hümayunu: Söz konusu iyileştirme hareketlerinin başında, 1839 yılında tahta geçen Abdülmecid tarafından düzenlenen Gülhane Hatt-ı Hümayun'u gelmektedir. 3 Kasım 1839 yılında, Gülhane'de, Padişahın, yabancı elçilerin ve halkın huzurunda ferman, Mustafa Reşit Pasa tarafından okunmuş olan bu fermanda, özel ve gizli hakları da içeren maddeler bulunmaktadır.

Çalışmamız doğrultusunda fermanın öne çıkan başlığı, can güvenliğidir. Ardından şeref ve haysiyet anlamlarını da içeren ırz ve namus dokunulmazlığı gelmektedir. Öte yandan mülkiyet hakkının da yer aldığı ferman, suç işleyen kimsenin malına el konulamayacağı gibi konular mevcuttur (Abadan, 1940:I, 53).

Kanun-u esasi: Osmanlı toplumunun ilk yazılı anayasası olup 1876 tarihinde kabul edilen Kanun-i Esasi, Türk toplumunun ilk yazılı anayasası olarak değerlendirilmektedir.

Kanun-u esaside, insan hak ve özgürlükleri ilk defa liste halinde yer almıştır. Buna göre kişi dokunulmazlığı, konut mahremiyeti, dilekçe hakkı, eğitim hakkı, kamu hizmetlerine girebilme imkânı, mal güvenliği, işkence yasağı gibi insan hakları ve özel haklara yer verilmiştir (Gözler, 1999:30-63).

İkinci Meşrutiyet'in ilanı doğrultusunda yürürlüğe giren Kanun-u esasi ile insan hakları yeniden gündeme gelmiştir. Burada özel hayatın korunmasıyla bağlantılı olarak kişinin özel hayatının dokunulmazlığı maddesi (10. madde) yanında haberleşmenin gizliliği ile ilgili 119. madde dikkat çekmektedir (Kapani, 1993:104-108).

Kanun-u esasi'nin 22. maddesi özel hayatın gizliliği ile doğrudan ilgili sayılabilecek bir hüküm içermektedir. Buna göre yasaların kararlaştırdığı durumlar dışında, yetkililer meskene zorla giremezler.

5. Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Özel Hayat

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte ilk anayasa 1924 yılında yapılmıştır. Daha sonra 1961 yılında gerçekleştirilen anayasa yanında 1980 Askeri darbesiyle oluşturulan anayasada özel hayat ve gizli hayat ile ilgili maddeler belirgin bir şekilde kaydedilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti çeşitli aşamalardan geçerek bugünkü halini almıştır. Hemen hemen her aşamada yenilenen hukuk sisteminde özel ve gizli hayat ile ilgili maddeler yer almıştır. Tüm bunların birikimiyle oluşan modern hukukta mahremiyet, genel olarak, kişilerin yalnız başına kalabildikleri, istedikleri gibi düşünüp davranabildikleri, başkalarıyla hangi yer, zaman ve koşullarda ne ölçüde ilişki ve iletişim kuracaklarına bizzat kendilerinin karar verebildikleri bir alan ve bu alan üzerinde sahip olunan hakkı ifade eder. Bununla birlikte, insanın günlük yaşantısının çok önemli bir parçasını oluşturan mahremiyet hakkı, başkalarını tamamen dışlamak veya onlarla olan ilişkiyi tümüyle kesmek anlamına gelmez. Sadece bir kimsenin, kendi hayatını başkalarıyla ne ölçüde paylaşacağını belirleme hakkına sahip olduğunu ifade etmektedir (Yüksel, 2003, s. 182).

Türkiye Cumhuriyeti anayasası 20. maddeye göre herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz. Herkes, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir. Bu hak; kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar. Kişisel veriler, ancak kanunda öngörülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilir. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin esas ve usuller kanunla düzenlenir.

Konut dokunulmazlığı ile ilgili olan 21. Maddenin, değişik 3/10/2001 tarihli ve 4709/6 sayılı maddesine göre kimsenin konutuna dokunulamaz. Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; kimsenin konutuna girilemez, arama yapılamaz ve buradaki eşyaya el konulamaz. Yetkili merciin kararı yirmi dört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını el koymadan itibaren kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi halde, el koyma kendiliğinden kalkar.

Anayasanın haberleşme hürriyeti ilgili 22. Maddenin, değişik 3/10/2001 tarih ve 4709/7 sayılı maddesine göre herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır. Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; haberleşme engellenemez ve gizliliğine dokunulamaz. Yetkili merciin kararı yirmi dört saat içindegörevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi halde, karar kendiliğinden kalkar. İstisnaların uygulanacağı kamu kurum ve kuruluşları kanunda belirtilir. https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/53-73.pdf (15/05/2016)

6. Günümüz Hukukunda Özel Hayat

Mevcut Türkiye Cumhuriyeti anayasasında bireyin özel ve gizli hayatına tahsis edilmiş belirgin maddeler bulunmaktadır. Anayasanın 13. maddesi genel anlamda hakkın dokunulmazlığı konusunu ele almaktadır. Özel hayatın korunmasıyla bağlantılı konut dokunulmazlığı, anayasanın 21. maddesinde kapsam ve sınırları açıklanmıştır. Bu maddeye göre kimsenin konutuna girilemez, arama yapılamaz ve buradaki eşyalara el konulamaz.

Bu hakkın ihlali gerçekleştiğinde ise, TCK'nin 116. Maddesine göre cezası şu şekilde tespit edilmiştir: Bir kimsenin konutuna, konutunun eklentilerine rızasına aykırı

olarak giren veya rıza ile girdikten sonra buradan çıkmayan kişi, mağdurun şikâyeti üzerine, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Buna göre evlilik birliğinde aile bireylerinden veya konutun birden fazla kişi tarafından ortak kullanılması durumunda bu kişilerden birinin rızası varsa, yukarıdaki fıkra hükmü uygulanmaz. Ancak bunun için rıza açıklamasının meşru bir amaca yönelik olması gerekir. Birinci fıkra kapsamına giren fiillerin, açık bir rızaya gerek duyulmaksızın girilmesi mutat olan yerler dışında kalan işyerleri ve eklentileri hakkında işlenmesi hâlinde, altı aydan bir yıla kadar hapis veya adlî para cezasına hükmolunur. Fiilin, cebir veya tehdit kullanılmak suretiyle ya da gece vakti işlenmesi hâlinde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

Anayasanın 22. Maddesine göre, herkes haberleşme hürriyetine sahip olup, haberleşmenin gizliliği esastır.

Bu maddede ifade edilen haberleşmenin mahremiyetinin ihlali karşısında, TCK'nin 132. Maddesi doğrultusunda kişiler arasındaki haberleşmenin gizliliğini ihlâl eden kimse, altı aydan iki yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır. Bu gizlilik ihlâli haberleşme içeriklerinin kaydı suretiyle gerçekleşirse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Kişiler arasındaki haberleşme içeriklerini hukuka aykırı olarak ifşa eden kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Yine bu maddeye göre kendisiyle yapılan haberleşmelerin içeriğini diğer tarafın rızası olmaksızın alenen ifşa eden kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır. Kişiler arasındaki haberleşmelerin içeriğinin basın ve yayın yolu ile yayınlanması hâlinde, ceza yarı oranında artırılır.

Hiç kimsenin dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağını belirten, din ve vicdan hürriyetini düzenleyen 24. Madde ile hiç kimsenin düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağını vurgulayan 25. Madde, gizlilik alana ait hükümler içermektedir.

9 Ekim 2003 tarihinde kabul edilen kanunla bilgi edinmenin içeriği ve sınırları belirlenmiştir. Kanunun 21, 22 ve 23. maddeleri sırasıyla özel hayatın gizliliği, haberleşmenin gizliliği ve ticari sır başlıkları altında bilgi edinme hakkı tespit edilmiştir. Buna göre kişinin izin verdiği haller saklı kalmak üzere, özel hayatın gizliliği kapsamında, açıklanması hâlinde kişinin sağlık bilgileri ile özel ve aile hayatına, şeref ve haysiyetine, meslekî ve ekonomik değerlerine haksız müdahale

oluşturacak bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışındadır. Kamu yararının gerektirdiği hallerde, kişisel bilgi veya belgeler, kurum ve kuruluşlar tarafından, ilgili kişiye en az yedi gün önceden haber verilerek yazılı rızası alınmak koşuluyla açıklanabilir (Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, Resmî Gazete (Tarih: 24 Ekim 2003, Sayı: 25269, Kanun No: 4982).

Özel ve gizli bilgilerin başkaları tarafından paylaşılamayacağı ile ilgili olarak, Devlet Memurları Kanununu 31. Maddesine göre memurun görev esnasında sahip olduğu özel ve gizli veriler ve bilgiler, bu yasak görevden ayrıldıktan sonra da devam etmesi nedeniyle, hayatı boyunca devam etmektedir. Ayrıca Türk Ceza Kanunun 258. maddesi göreve ilişkin sırrın açıklanmasının bir yıldan dört yıla kadar hapis cezasını gerektireceğini belirtmektedir.

Anayasanın 17. maddesi herkesin manevi varlığını da koruma ve geliştirme hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda herkes özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz. Milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamaz şeklinde özel hayatın korunması ve kollanmasına yönelik kuralları içermektedir. Anayasanın 21 ve 22. maddeleri de özel hayatın kapsamına giren konut dokunulmazlığı ile haberleşme hürriyetini kapsamaktadır.

Özel ve gizli hayatın korunmasına yönelik olarak oluşturulan TCK'nin 134. Maddesine göre, kişilerin özel hayatının gizliliğini ihlâl eden kimse, altı aydan iki yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır. Gizliliğin görüntü veya seslerin kayda alınması suretiyle ihlâl edilmesi hâlinde, cezanın alt sınırı bir yıldan az olamaz.

Görüldüğü gibi Türkiye Cumhuriyeti Anayasası çerçevesinde özel ve gizli hayatın tanımı, kapsamı ve korunmasına yönelik tedbirler, belirgin bir şekilde mevcuttur. Evrensel bir nitelik olan özel ve gizli hayat, bu kanunlar çerçevesinde devletin koruması altına alınmıştır.

BÖLÜM II

İSLAM HUKUKUNDA ÖZEL HAYAT

1. Özel Hayatın Mahiyeti, Sınır ve Kapsamı

Özel hayat tanımı, kişinin kendisini oluşturduğu bir alan olması nedeniyle, sınır ve kapsamını da o bireyin belirlemesi doğrultusunda, sınır ve kapsamının çizilmesi zor görünmektedir. Zira bu alan, bireylere göre değişebilir. Hatta bu bir birey için geçirmiş olduğu zamansal sürece göre de farklılık kazanabilir.

Buna rağmen genel anlamda ve insani boyutta, evrensel anlamda bir özel ve gizli hayat kapsamı ve sınırı olduğu kabul edilmiştir. Zamana, mekâna hatta kişiye göre değişkenlik söz konusu olduğu için özel hayatın içeriğini tespit etmek güç olmakla beraber genel olarak özel hayatın korunması mesken dokunulmazlığı, haberleşme hürriyeti ve gizliliği ile özel durumların gizliliği konularını kapsamaktadır.

Mahremiyet, kültürler ve toplumlar tarafından kabul edilmiş temel insan hakkıdır. İnsanlar kişisel bilgilerinin adil bir şekilde işlenmesi ve değerlendirilmesi konusunda yasal güvence altında olmalıdırlar. Bu ise kamu kurumları tarafından toplanan ve derlenen ve muhafaza edilen kişiye yönelik tanımlanabilir bilgileri de kapsamalıdır. Elektronik veri yönetimi ve bilgi toplumunda veri toplama, işleme ve saklama işlevleri hızlı bir biçimde artış göstermiştir. Kamudan hizmet alımında ve çeşitli sorumlulukların yerine getirilmesinde devlet kurumları vatandaşlarla ilgili, eğitim, sağlık, mali, vergi, trafik, sabıka kayıtları, ehliyet verileri gibi kişisel bilgileri toplar ve kullanır (Tataroğlu, 2013, s. 263).

Yine Tataroğlu'na göre kişi mahremiyetinin önemli bir sorunu bireyin devlet ile ilişkilerinde ortaya çıkmaktadır. Kamu hizmeti alımında bireyin hizmete erişim şartlarını ve biçimini devlet belirler ve vatandaş devletin belirlediği bu kurallara uymak zorundadır. Vatandaş hizmet alımı esnasında kişisel bilgilerini eksiksiz olarak devlete

iletmek zorundadır. T.C. kimlik numarası, ekonomik durum, yaş, eğitim durumu, banka bilgileri, adres gibi gibi istenen bilgilerin eksik olarak bildirilmesi durumunda vatandaşın devletten istediği hizmetlerin sunumunda sorunlar ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan, vatandaşlara ait kişisel bilgiler devletler tarafından bilgi bankaları (MERNİS ADNKS, TAKBİS, SEÇSİS, E-OKUL, YÖKSİS vb.) ve özel veri depolama sistemlerinde toplanır ve kullanılır. Daha önceleri arşivlerde ve kâğıt üzerinde bulunan kişiye ait bilgiler; e-devlet kapsamında birbirine bağlı ağlarla dijital ortamda devasa sistemlerde saklanmaktadır. Her ne kadar devlet tarafından toplanan ve saklanan kişisel bilgilerin güvenliği için gerekli olan önlemler alınsa da teknolojinin doğası gereği, azımsanamayacak miktarda kişisel bilgi üçüncü kişilerin eline geçebilmektedir. Aynı zamanda, vatandaşlara ait kişisel bilgilerin devlet veya iktidar tarafından da yasal amaçların dışında kullanılma ihtimali de her zaman imkân dâhilindedir (2013, s. 264).

İslam hukukunda hisbe adıyla ün yapmış bir kavram bulunmaktadır. Buna göre hisbe, kamu düzenini korumak ve denetlemekle görevli teşkilat demektir. Farklı içtihatların bulunduğu bir durum, hisbe konusu olamaz. Zira bu, insanların iradeleri doğrultusunda değişik görüşlerden bir tanesini seçme özgürlüğüne aykırıdır. "Hisbeye konu olacak fiilin, kişilerin özel hayatlarını irdelemeyi yani tecessüsü gerektirmeyecek kadar aleni yapılmış olması şart koşulmaktadır. Bu teşkilatın çalışma biçimi, yasaklanmış eylemi takip etmek olup, bunu tespit ederken de, tecessüse kaçmaması ve şüpheye dayalı olarak kişilik haklarını çiğnememesi bir asıldır" (Kallek, 1998:134).

İslam ahlâkının temel kavramlarından biri olan "emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker" görevi yerine getirilirken, hiç kimsenin başka birinin gizli hallerini araştırma, kötü de olsa mahremiyetine vâkıf olup açıklama hakkına sahip olmadığı' ayrıca belirtilir (Çağrıcı, 1995:139).

1.1. Kişilik Hakları

Kişilik hakkının tanım, sınır ve içeriğini kesin bir şekilde belirlemek zor görünmektedir. Genel bir yaklaşım itibarıyla kişisel haklar, varlıklar üzerinde şahsa bağlı olan haklar olarak kabul edilmiştir. "Kişinin varlığı ve bu varlığı oluşturan bedensel bütünlük, sağlık, onur, haysiyet, itibar, özel hayatı ve sırları, mesleki ve ticari değerleri, adı, görüntüsü ve bunlar üzerindeki hakları gibi manevi değerlerin tümü, kişiliği yansıtmaktadır" (Hafızoğulları, 1997:3).

Kişiliği oluşturan değerler birbirleriyle sıkı ilişki içinde olup çoğu zaman birbirlerinin içine girmiş görünümde ortaya çıkarlar. Bu doğrultuda kişiliği oluşturan değerlerin üzerindeki hak, kişilik hakkı olarak değerlendirilmekte olup, özel hayatın gizliliği ve korunması da, bir kişilik hakkı olarak kabul edilmektedir. Kişilik hakkı herkese yönelik bir değerlendirmeye sahip olup, devri ve vazgeçilmesi mümkün olmayan mutlak bir haktır (Şen, 1996:75).

Şahsiyet haklarından en önemlisi yaşama hakkıdır. Kişi hayat hakkından mahrum edilmesi durumunda, ayet, hadisler ve İslam hukuku çerçevesinde karşılığı kısas gibi cezalardır. Nitekim bu husus, Veda hutbesinde, "Bugünleriniz nasıl mukaddes, bu aylarınız nasıl mukaddes ve bu şehir nasıl mübarek ise, canlarınız, mallarınız ve namusunuz, öyle mukaddestir" buyurulmuştur.

Bir başkasının hayat hakkını elinden almanın cezasıyla ilgili Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Ey iman edenler! Öldürmede kısas size farz kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın. Ama her kim, ölenin kardeşi tarafından bir şey karşılığı bağışlanırsa, o zaman örfe uyması, ona diyeti güzellikle ödemesi gerekir. Bu, Rabbiniz tarafından bir hafifletme ve bir rahmettir. Her kim bunun arkasından yine saldırırsa, artık ona acı veren bir azab vardır" (el-Bakara 2/178). Bir başka ayette ise, "Kim bir mümini kasten öldürürse, cezası, içinde ebedî olarak kalacağı cehennemdir. Allah ona gazab ve lanet etmiş ve onun için büyük bir azab hazırlamıştır" (en-Nisa 4/93). Yine "Biz Tevrat'ta onlara, cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve yaralara karşılıklı kısas (ödeşme) yazdık. Bununla beraber kim kısas hakkını bağışlarsa, bu kendi günahlarına keffaret olur. Ve kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir" (el-Maide 5/45) şeklinde buyurulmuştur. Bu ayetler doğrultusunda bir kimsenin hayat hakkına yönelik tecavüzün karşılığı, kısas ve ebedi olarak Cehennem'de kalmaktır.

Hz. Peygamber tüm bireylerin kişilik hakları olduğu ve bunu elde etmek ve mahrum bırakıldığında karşı çıkarak kendisini savunma hakkına sahip olduğunu, Hz. Peygamber "Hak sahibinin konuşma yetkisi vardır" (Buhârî, "Hibe", 23, "Vekâlet", 5, "Hacr ve iflâs", 4; Müslim, "Müsâkât", 120) diyerek belirtmiştir. Bu hadisin vürut nedeni olarak, hakkının ihlal edildiğini düşünen bir yurttaşın, kendisini savunmaktaki tepkisinde aşırı tavır sergilemesidir. Hz. Peygamber bu şekilde olmasına rağmen o şahsın rahat bırakılıp, hakkını savunması gerektiğini vurgulamıştır.

1.2. Şahs-ı Manevi Degerler Hakkı (Irz)

Manevi değerler, bireyin ruhsal ve fiziksel boyutuyla bağlantılı olarak gerçekleşmektedir. Bu şahsın kendisi ve yakın-uzak çevresiyle bağlantılıdır. Bunların başında bireyin fiziki ve ruhsal özgürlüğü gelmektedir.

Özgürlük, genel anlamıyla kişinin ne kendisine ne de başkasına zarar vermeyecek şekilde serbest düşünme ve hareket etmesidir. Bu tanım çerçevesinde içki içmek, zina etmek, uyuşturucu kullanmak gibi eylemler, bireyin kendisine ve yaşadığı topluma zarar vermesi nedeniyle yasaklanmıştır. İslam düşüncesinde özgürlüğün temel ölçütü, hukukullah denilen ilahi yasaya aykırı olmamasıdır (Armağan, 1987:72). Buna şer'i hürriyet denerek, şöyle tanımlanmaktadır: İslam hukukunda, 'Beraet-i zimmet asıldır' kuralı çerçevesinde, asıl olan hürriyettir. Hakkında açık ve belirgin olarak bir yasaklama bulunmayan her türlü tutum ve davranış, serbesttir. Bu doğrultuda özgürlük, zorunluluk (vecibe) anlamında bir haktır (Armağan, 1987:73-74).

Şahsiyet hakkıyla bağlantılı en yakın kavram ırzdır. Irz, genel anlamda kişinin özel ve gizli alanını da kapsayan ve manevi, psikolojik kişiliğini ifade eden bir terimdir. İnsan varlığıyla, özellikle de onun dokunulmazlığı bulunan manevi ahlaki yönleriyle ilgili manaları ifade eder. Terim olarak ırz insanı kendisi yapan, ona toplum içinde şeref ve saygınlık kazandıran, bu sebeple de her türlü tecavüz karşısında dokunulmazlığı bulunan kişilik değerlerini ifade etmektedir.

Hökelekli'ye göre Maddi ve manevi kişiliği itibariyle herkesin insan sayılma ve aşağılanmama konusundaki tabii temayülü ırz kavramının psikolojik zeminini oluşturmaktadır. Bunun sonucu olarak ferdin toplum içindeki konumunu güvence altına almayı amaçlayan şeref. namus, izzet, itibar gibi kavramlar ırz kavramıyla bağlantılı hale gelmiştir. Bu kavramların yalnızca ferdin kendisiyle ilgili kişilik değerlerini değil eş dost ve akrabanın hatta mensubu bulunduğu kabile ve milletin manevi kişiliğini de ilgilendirdiği anlaşılmaktadır verilmiştir. (Hökelekli, 1999:133, 134).

Irz teriminin bilinen en dar anlamı, namus ve neseptir. İslami anlayışta insan haklarının en önemlilerinden olan ve çoğunlukla "ırz" kavramıyla ifade edilen kişiliğin dokunulmazlığı ilkesine büyük değer atfedilmektedir.

Onur ve saygınlık özel ve gizli haklar statüsünde olup, kollanma ve korunma altına alınmıştır. Bunu muhafaza etmek amacıyla da kişinin şeref ve haysiyetine

yönelik girişimler için yaptırımlar uygulanmıştır. Bu tür olguların başında iftira gelmektedir.

Şüphesiz iftira, Kuran'ın ifadesiyle "İnananlar arasında çirkin şeylerin yayılmasını arzulayan kimseler için dünyada da ahirette de çetin bir ceza vardır" (en-Nur 24/19) kötülüklerin toplumda yaygınlık kazanmasını arzulayanların girişimidir. Bu yasakla bir takım asılsız suçlamalarla özel hayatın yıpratılmasının önüne geçmek amaçlanmaktadır.

İftiraların en başında, zina suçlaması (kazf) bulunmaktadır. Kazf, bir kimseye belirli bir zamanda zina suçlaması yapmaktır. Kazf, aynı zamanda soy ve sop olmamakla suçlamaktır. Bunun dışında gerçekleşmeyen hırsızlık, yalancılık vb suçlamalar da kazf statüsünde değerlendirilmektedir (Bilmen, III, 1985:229).

Birinci veride olan ve zina ile ilgili bir suçlama, Kur'an-ı Kerim tarafından kesinlikle yasaklanmıştır. Nitekim "Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup, sonra (bunu ispat için) dört şahit getiremeyenlere seksener sopa vurun ve artık onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin. Onlar tamamen günahkârdırlar" (en-Nur 24/4).

İnsanlık onurunu zedeleyen, bireyin şahsiyetini yaralayan bu suçlamanın sonucundaki etkinin büyüklüğü oranında cezası da büyümektedir. İslam hukukunda bu tür bir suçun cezası, 'had'dir (Buhârî, "Hudud", 12, 21, 27, 42). Had, Kur'an ve sünnette belirlenmiş, kısas ve diyet dışındaki cezai müeyyidelere denmektedir. Had cezası, genelde Allah hakkı, yani toplum hakkı olarak yerine getirilmesi gerekli olan miktar ve keyfiyeti şari tarafından belirlenmiş cezai müeyyideler olarak kabul edilmiştir (Bardakoğlu, 1996:14, 548).

Onur ve saygınlığı zedeleyen iftiralar ile ilgili olarak, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "İnanan erkeklere ve inanan kadınlara hak etmedikleri bir biçimde eziyet edenler de şüphesiz bir iftira ve açık bir günah yüklenmişlerdir" (el-Ahzab 33/58). Bu ayette ifade edilen hususları işlemenin cezası, İslam hukukçuları tarafından ta'zir olarak nitelendirilmiştir. Buna göre insanlara zarar veren küfür, sövme, hakaret etme, yersiz lakaplandırma gibi hususlar, ta'zir cezası gerektirmektedir (Bilmen, 1985:III, 321-322).

Şâri' tarafından belirlenen ve kamu hakları olarak tanımlanan Allah hakkına yönelik suçlara öngörülen cezalara had denmektedir. Yine Şâri' tarafından

belirlenmekle beraber şahıs haklarına yönelik suçlar için konulan cezalar, kısas olarak adlandırılmaktadır. Yine devlet başkanı veya hâkim tarafından belirlenen ve düzenlenen cezalar ise ta'zir şeklinde adlandırılır.

Kişilik haklarına saldırı mahiyetinde ve ta'zir yoluyla cezalandırılan suçlardan birisini tanımlayan "Müslümanın Müslümana malı, ırzı ve kanı haramdır. Kişiye şer olarak Müslüman kardeşini küçük görmesi yeter" (Müslim, "Birr ve Sıla", 32; Tirmizi, "Birr ve Sıla", 18) şeklindeki hadis, Bilmen'in yukarıda vurguladığı hususlara kaynaklık etmektedir.

Hz. Peygamber birçok hadislerinde, kişinin her türlü gayri meşru müdahalelere karşı korunmuş olan değerleri arasında önemli bir başlık olarak ırzı da saymıştır (Buhârî, "Hâc", 132; "Mezâlim", 10; "İlim", 9, "Fiten", 8; Müslim, "Kasâme", 29, 30; "Birr", 32; Ebû Davud, "Edeb", 35,36; "Menâsik", 87; Tirmizi, "Birr", 18).

Neseb anlamında ırzın korunmasıyla bağlantılı olarak Bir hadiste Hz. Peygamber istemediği halde babası tarafından amcasının oğlu ile zorla evlendirilmek istenen bir genç kızın bu evlilikte zorlanmayacağını ve tercihine saygı duyulması gerektiğini vurgulamıştır (Buhârî, "Nikâh", 42, "İkrah", 3, "Hiyel", 11; Ebû Davud, "Nikâh", 25; Tirmizi, "Nikâh", 18).

Yine Berire adlı hanımın Hz. Peygamber'e gelerek, köle iken hür statüsüne kavuşması nedeniyle eşinden ayrılmanın kendisi için bir hak olup olmadığını sorması bu bağlamda bir başka veridir. Onun bu sorusuna Hz. Peygamber, böyle onun böyle bir hakka sahip olduğunu belirtince, sahabi hanım eşinden ayrılır (Buhârî, "Talak", 16; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 215). Bu hadis doğrultusunda evlilik veya evliliğin devamı, bireyin özel hayatıyla alakalı bir tercihtir. Konunun hukuki boyutu ise, bunun nasıl gerçekleşeceği ve uygulanacağı ile alakalıdır.

Yaratılmışlar arasında en değerli varlık olması ve olumlu olumsuz her türlü bilinçli saldırıya ve yakınlığa maruz kalan insanın birey ve kişiliğe ilişkin hakları öncelikli olarak korunmaya ve kollanmaya sahiptir. Bu önceliğe sahip olan kişilik hakkını "kişinin toplum içindeki saygınlığını ve kişiliğini serbestçe geliştirmesini temin eden varlıkların tümü üzerindeki hakkı", "kişiliği korumaya yarayan haklar" şeklinde tanımlanmıştır (Dural, 1987:111). Başka bir ifade ile kişilik hakları, bireyin beden, ruh, düşünce ve eylem, maddi ve manevi kişisel ve kişilik haklarının savunulması ve korunmasıdır. Bu doğrultuda özel hayat, fiziki, ruhsal, psikolojik ve düşünsel yönlerini

kapsayan özel konumdaki özgünlüğü ve özgürlüğüdür (Gökmenoğlu, 1996:62).

Kapani'ye göre kişiliğin mahiyeti, onun toplumdaki diğer değerler arasındaki yeri, tarih boyunca sürekli değişikliğe uğramıştır. Bunun nedeni, kişiliğin toplumsal değer yargıları, kültür ve dünya görüşüyle yakından ilgili olması ve bu kavramların zamana ve mekâna göre sürekli değişiklik göstermesidir (Kapani, 1993:6).

Avrupa İnsan Hakları komisyonu özel hayatı bireyin maddi ve manevi bütünlüğünü kapsayan, bir ölçüde bireyin kendi kişiliğini geliştirme ve gerçekleştirme için hemcinsleriyle, özellikle duygusal ilişkiler kurmak ve bunu devam ettirmek hakkı olarak tanımlamaktadır. Bu komisyonun kararına göre bu durum yabancı gözlerden uzak yasamayı isteme hakkından daha farklı ve kapsamlıdır (Gözübüyük-Gölcüklü, 2005:333).

Tüm bunlara rağmen özel hayatın tanımında bir birliktelik söz konusu değildir (Güneş, 1988:182). Nitekim özel hayatın tanımlanmasında, bakış ve yaklaşım tarzının önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda özel hayat, Bir çerçeve oluşturması açısından özel hayat, her bireyin sıkı bağlarla bağlı bulunduğu yakınları, dostları ve tanıdıklarıyla paylaşmak istediği olayları kapsaması, insanın ailevi, kişisel hayatı, iç hayatı, manevi hayatı, kapalı kapısının arkasında yaşarken idare ettiği hayat, şahsın, başkalarının görmesini, duymasını ve bilmesini istemediği hayatı, şahısların başkalarından veya yabancı tabir ettiği kimselerden saklamaya hakları olan özel durumları, kişinin başkası tarafından dokunulmayan kendisinin rahat ve özgürce bırakılma hakkına sahip olduğu kendi özel dünyasına ait alan gibi tanımlamalar yapılmıştır (Üzeltürk, 2004:3-4).

Kişilik/şahsiyet hakları içinde özel hayatın önceliği bulunmaktadır. Zira özel hayatın, kişiliğin temel çekirdeği olduğu ileri sürülmüştür.

2. Özel Hayatın Çeşitleri

Bir kimsenin yaşamasını sağlayan bir çevresi bulunmaktadır. Genel anlamıyla tüm dünya, bireyin yaşam alanıdır. Ancak bir takım sınırlandırmalar nedeniyle bu alan, belirli bir bölge veya kesite indirgenmektedir.

2.1. Kamusal Alan

Kişinin yaşam alanının en bilinen boyutu, kamusal olanıdır. Ortak yaşam alanı olan bu sahada bireyler başkalarını rahatsız etmediği sürece, istedikleri gibi bu alandan yararlanabilirler. Bu alanda birçok şey ortak olarak paylaşılabilir. Otoriter bir rejim bulunmadığı ve olağandışı bir süreç oluşmadığı sürece burada her birey aynı haklara sahiptir (Dural, 1987:143).

Kamusal yani ortan alan, ortak alan, bir kimsenin sinemaya veya maça gitmesi, pazara gitmesi, camiye gitmesi ve belirli sosyal etkinlik faaliyetlerine katılması gibi ortamların oluşturduğu alanlardır.

İmre'ye göre kamusal alan, biraz daha özel alana yakın bir şekilde tarif edilmiş kişinin birlikte oturduğu, beraber çalıştığı veya günün olayları üzerinde değerlendirmeler yaptığı ve bu nedenle şahsın kendisine yakın olduğu kişilerle müşterek olan ve sadece bunlarla dertleştiği gündelik ve genel olaylarının paylaşıldığı durumlara kişinin kamusal hayat alanı denilmektedir (İmre, 1974:149).

2.2. Özel Alan

Bireyin kamusal alandan daha dar bir alana sahip olmasına, özel alan denmektedir. Buna göre bir kimsenin ailesi ve yakınları ile dostları arasında oluşturduğu alan, özel alanı oluşturmaktadır. Burada çerçevesi belirlenmiş ve sınırlı sayıdaki kimselerin oluşturduğu bir dünya vardır. Bu dünyasını bireyin kendisi oluşturur. Alan ve kişileri de kendisi seçer. Özel hayat, kişinin mesleki hayatı, aile hayatı gibi evinin içerisinde yasadığı, iç hayat olarak da adlandırılabilir. Bu daha çok belirli dar bir çevrenin oluşturduğu alandır (Dural, 1987:143).

Kamusal ile özel alan arasındaki sınırların tespitini devlet yapar. Ancak günümüzde sosyal düzeyde bunun silinmek üzere olduğu ya da özelin kamusal kılındığı modern toplumda bu durum, mesken mahremiyetinin güvenliğine ihtiyaç duyan bireyler için önemli bir sorun haline geldi. Zira insanlar hayatlarının büyük çoğunluğunu kamusal alandan ziyade özel alanda geçirirler. Özel hayatın en belirgin alanı ise mesken içerisinde aile hayatıdır. Mesken, özel hayatın korunmasında temel bir unsur olup dokunulmaz özelliği ile kişilerin özel yuvası olarak kabul edilmektedir (Kahraman, 2008:133).

Ayrıca modern dönem mimarî yapılaşma ve konut tasarımlarında mahremiyet anlamı da değiştirilmektedir. Bu mimarî tarzın oluşturduğu açık mutfak, mekânlar arası saydamlık gibi unsurlar, geleneksel mahremiyet açısından bir değişiklik arz etmektedir.

Günümüzde moda olan Fransız pencere veya camlar ve storalar mesken mahremiyetini kaldıran, evleri dışarıya açan ve görünür kılan hususlardır. Mesken mahremiyetinin ihlal edilmesiyle, İslam toplumunda aile hayatının ve özellikle de bu hayatın merkezinde yer alan kadının mahremiyetinin olumsuz etkilendiği söylenebilir. Nitekim Fransız pencere, perde ve mutfak tasarımlarıyla mimarisi değiştirilen evin kamusal kılınmasıyla, kadın da, bir anlamda, dışarıya açılmış ve mahremiyetine gölge düşürülmüştür (Aydın, 2015:289).

Mahremiyet esasına dayalı bir evin, sünnete göre iç tasarımının mahremiyeti koruyacak şekilde planlanması esastır. Rivayetlerden Hz. Peygamber'in bir hasırı olduğunu, gündüzleyin bunu oturmak üzere yaydığını, geceleyin de evin içerisine kendisi ile başkaları arasında perde olacak şekilde bölme yaptığı anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Aişe'nin, "Bizim bir hasırımız vardı. Onu gündüzleri yayar, geceleri de hücre yapardık" (Hanbel, 1992:VI, 40). Yine Hz. Aişe'nin hücresinde hurma dallarından örülmüş bir çadır bulunduğu ve halvet halinde kullanıldığı aktarılmaktadır (Hanbel, 1992:VI, 40).

2.3. Gizli Alan

Bir kimsenin kendisi dışında ikinci veya üçüncü kişiler tarafından bilinmesini istemediği dar çerçeveli özel alanıdır. Buranın merkezinde bireyin doğrudan kendisi vardır. Gerek duyduğunda ikinci ve üçüncü şahıslara açılabilir bir özelliğe sahiptir (Dural, 1987:143).

Gizli hayat alanı, bir kişinin hayatının en önemli ve mahrem kısmını oluşturur. Kişinin sırları, açığa vurmadığı duyguları, düşünceleri, ümitleri, korkuları, dilekleri gibi meleleler bu alana dahildir. Gizli alan hukuken dokunulmaz olup, her türlü harici müdahaleye karşı hukuki koruma altındadır. Bu alanda yer alan bilgiler basın-yayın yoluyla neşredilemez. Kamusal-ortak alan hukuki olarak koruma altında olmadığı halde, özel alan gibi gizli alan da hem kamu hukuku hem de özel hukuk kuralları çerçevesinde koruma altına alınmıştır.

Ruhsal ve fiziksel boyutuyla gizli alan, bireyin kendisine özgü yaşam biçimi olması nedeniyle hem dini hem de dünyevi kurallar çerçevesindedir. Kişinin, başkaları ile iletişimde bulunma, kendi kişiliğini geliştirme, hakkı vardır. Maddi ve manevi bütünlüğüne saygı bekleme, şahsi kimlik edinme, kimliğine saygı görme, kendisine zarar vereceğini düşündüğü yayınlara karsı korunma, en önemli haklarındandır. Kişisel bilgilerinin bir başkaları veya devlet tarafından toplanmasında hukuki uygulamaya tabii olma, konut ve çevre hakkına sahip olma, haberleşmesinin gizli olması, tıbbi bakımdan sağlık bilgilerinin gizliliğinin sağlanması vb. durumlardır (Gözübüyük-Gölcüklü, 2005:330-346).

Hemcinslerinden ayrı olarak yaşayamayan ve sosyal bir varlık olan insan, korunması gereken özel alana, mahremiyetlere ve doğal olarak bunların haklarına sahiptir. Mahremiyet alanlarından biri olan sağlık durumu ve tedavi süreci, başkalarının bilmesini ve görmesini istemediği ve kendisinin sahip olduğu belirli şartlar dâhilinde müdahale ve tedaviye dinin cevaz verdiği alanlardır (Şen, 2015:426).

İnsanın ruhen, bedenen ve sosyal yönlerden tam bir iyilik halinde olması, diğer bir ifadeyle sağlıklı olması, tedavi hizmetlerini alması veya tedavi olmasıyla gerçekleşir. Bireylerin psikolojik gelişimi de bu kapsamda değerlendirilmektedir. Nitekim özel hayatın gizliliğinin korunması, fertlerin psikolojik gelişimi bakımdan oldukça önemlidir. Bir kimsenin sırları ve özel durumlarının, izinsiz öğrenilmesi ve bunun üçüncü şahıs ve kitlelere yayılması o kişinin ruhsal hayatı açısından büyük bir tehdittir. Zira bu duruma düşen birey, kendisini toplum karşısında korumasız kalmış, alay konusu olmuş olarak kendisini görür. Bu durum ise bireyin psiko-sosyal hayatında bir yıkımı oluşturur (Coşkun, 2000:222).

Batı'da özel hayat ile ilgili milat öncesi bazı filozofların satır arası sözleriyle başlatılır ve genel bir mahiyet taşır. Bunlar arasında en çok bilineni, m.ö. 5. Yüzyıla ait Hipokrat yemini olarak bilinen ve özel durumun ifşa edilemeyeceğini anlatan geleneksel hukuktur. Onların dışında bu alanda bilinen ilk özgün eser, Samuel Warren ve Louis Brandeis tarafından yazılmış olan, "The Right to Privacy" adlı çalışmadır. Yazarlar bu kitapta var olan yasaların insanların özel hayatlarını nasıl koruyabileceğini tartışmakta ve mevcut kanunlar çerçevesinde kişilerin özel hayatlarının nasıl eksiklikler bulunduğu konusu işlemektedirler. Bu doğrultuda yasalarda özel hayatla ilgili kanunların artırılması ve genişletilmesi gerektiği kanaatindedirler. (Yüksel, 2003:198-

199).

Warren ve Brandeis'e göre özel hayat ihlalinin temel gerekçeleri şunlardır:

-Kişinin mahremiyetine müdahale etmek,

-Özel hayata özgün durum ve olayları halka aktarmak,

-Kişiyi olmadık özellikleriyle insanlara olumsuz olarak takdim etmek,

-Bir başkasının özel alanı ve kişiliğiyle ilgili yetenek ve özellikleri onun izni olmaksızın ticari amaçlı kullanmaktır (Bozlak, 2013:71-72).

Özel alanla ilgili Batı'da devlet bazında yapılan çalışmalar arasında, 1776'da İsveç Parlamentosu tarafından "Access to Public Reports Act" zikredilebilir. Daha sonra 1787'de kabul edilen Birleşik Devletler Anayasası'na, eklenen Haklar Bildirisi (1791) gelmektedir. Her iki hukuk sisteminde özel alan ile ilgili önemli gelişmeler bulunmaktadır (Hatipoğlu, 2015:401).

Özel ve gizli alan ile ilgili hukuk maddelerinin yer aldığı bir başka anayasal gelişme de 1789'da Fransa'da kabul edilen Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi mevcuttur.

Bu saha ile ilgili bir başka gelişme de Hollanda da yaşanmıştır. 1815 tarihli Hollanda Anayasası'nda konut ve haberleşmenin dokunulmazlık hakkı belirgin bir şekilde yazılmıştır.

Daha sonra gerçekleşen 1858'deki Fransız yasası ile kişisel ve özel sırların yayınlanması yasaklanmış ve ülkede bu suçu isleyenlere karşı katı yaptırımlar uygulanmaya başlanmıştır.

10 Aralık 1948 de Birleşmiş Milletler Genel Kurul'unda kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 12. maddesinde " Hiç kimse özel yasamı, ailesi, konutu veya yazışması konularında keyfi karışmalara, onur ve ününe karsı saldırılara uğratılamaz. Herkesin bu türlü müdahale ve saldırılara karsı yasal korunma hakkı vardır", ifadesiyle özel alan ciddi bir şekilde korunma altına alınmıştır (Salihpaşaoğlu, 2013:229, 233, 242).

Bu sözleşmenin en dikkat çeken tarafı, sözleşmede yer alan haklara, taraf devletlerce saygı gösterilip gösterilemediğinin denetlenmesini sağlayacak oluşumun kurulmasıdır (Gözübüyük-Gölcüklü, 2005:4).

Dini literatürde gizli alan, Hz. Peygamberin hadislerinde "emanet" olarak tanımlanmıştır. Emanet, dini edebiyatta bir inanç göstergesidir. Nitekim birçok ayet ve hadislerde emanet, mümin vasfı olarak tanımlanmıştır. Emanet olgusunu yeterince yerine getirmemek de, münafıklık olarak değerlendirmiş ve "hain" terimiyle tarif edilmiştir. Nitekim Ebû Hüreyre kanalıyla bize ulaşan bir hadiste münafığın tanımı yapılırken, "Konuştuğunda yalan söyler, söz verdiğinde sözünden döner, kendisine emanette bulunulduğunda ona ihanet eder" buyurulmuştur (Buhârî, "İman", 24, "Şehadat", 28, "Vesaya", 8, "Edeb", 69; Müslim, "İman", 109).

3. Özel Hayatın Gizliliğinin Süresi

Özel hayatın korunmasının belirli bir süresi yoktur. Ölümden sonra da devam etmektedir. Konuyla ilgili hadis verileri bunu belirgin bir şekilde göstermektedir. Nitekim Hz. Peygamber, "Ölülerin arkasından konuşmayın. Onlar hakkında iyi şeyler söyleyin. Onlara hakaret etmeyin. Zira bu durum ölünün yakınlarını rencide eder"(Buhârî, "Cenaiz", 97; Tirmizi, "Birr", 51; Nesai, "Kasame", 23) şeklindeki buyruklarından anlaşılmaktadır ki, özel hayatın korunması, öldükten sonra da devam etmektedir.

Ölüyü yıkarken, mahrem yerlerinin örtülü tutulmasını buyuran Hz. Peygamber (Hâkim, 1990:I, 505, 506) bu buyruğuyla, hayattan iken normal şartlarda bilinmesi imkânı olmayan mahrem yerlerin gizli tutulmasını emrederken, ölenin fiziki durumunun da başkaları tarafından bilinmesini istememiştir. Öte yandan Hz. Aişe'nin (r.anha) rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber: "Ölü bir kimsenin kemiğinin kırılması, yaşıyorken kırılması gibidir" (Ebû Davud, "Cenâiz", 60; İbn Mâce, "Cenâiz" , 63) şeklindeki buyruğu doğrultusunda, ölünün kemiklerinin kırılmasının yasaklanması da bu konuyla alakalıdır. Dünyevi şartlar ve anlayış içerisinde ölünün kemiklerinin kırılması, ölüye bir etki yapmaz. Ancak burada insan suretindeki bedensel boyutun saygınlığı daha doğrusu insanın saygınlığı söz konusudur. Nitekim Hz. Peygamberin bu buyruğu, bir mezar kazımı sırasında çıkan kemik parçalarının kırılması üzerine varit olmuştur. Bu doğrultuda hadisteki ifade, parçalanmış olsa bile insan cesedinin saygınlığına ve korunmuşluğuna yönelik önemli bir vurgu niteliğindedir.

Bu yönlü hadisler göz önüne alındığında İslam dini açısından özel hayatın ne denli önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira bir hadiste belirtildiği üzere, ölünün

olumsuz yönlerini konuşmak ve de onun dünyada iken özel hayatını deşifre etmek, sağ olan yakınlarını elbette üzer. Ancak, ölünün olumsuz yönlerini dillendirmemeyi vurgulayan hadisler de (Ebû Davud, "Cenâiz **",** 60; İbn Mâce, "Cenâiz", 63), ölünün zihinlerdeki hatırasına yönelik olup, onun ölü iken bile özel hayatını koruma altına almaktadır. Bu vurgu aynı zamanda dirilere yönelik bir mesajdır.

Bu doğrultuda ölünün saygınlığı temel bir hak olarak kabul edilmiş ve ölüye yönelik tahkir edici tavırlar men edilirken, ölünün hem hayatta hem de ölmüş iken bedensel sırlarının ifşa edilmesi yasaklanmıştır. Burada korunan temelde ölen kimselerin yakınlarının manevi kişiliği olmakla birlikte bu aynı zamanda ölünün manevi şahsiyetine de müdahale anlamına gelmektedir.

Nitekim Hz. Peygamber'in "Ölülere hakaret etmeyin" (Buhârî, "Cenâiz", 97, "Rikâk", 42) şeklindeki buyruğu, ölünün bizzat kendisi ile geride kalan yakınlarını içerecek biçimde geniş kapsamlı bir anlam içermektedir.

Özel hayatın gizliliğinin süresi bağlamında bir kimsenin öldükten sonra bazı organlarının alınıp, bir canlı için kullanılması, yine ölen kimsenin vasiyeti veya yakınlarının onayı doğrultusunda ele alınmıştır. T. C. Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun fetvasına göre ölen kimsenin organlarının nakli, yine özel hayat çerçevesinde ele alınmış ve bazı şartlar ileri sürülmüştür. Buna göre, organ nakli için, başka bir çarenin bulunmadığı durumlarda yani zaruret halinin bulunması gerekmektedir. Bunun için de uzman bir doktorun tedavinin ancak bu yolla olabileceğini rapor etmesi lazımdır. O anda organı alınacak kimsenin ölmüş olması icap etmektedir.

Söz konusu bu şartların yanında ölen kimsenin, sağ iken organ nakline dair izin vermesi veya vasiyetinin olması zorunludur. Öldükten sonra da yakınlarının bu iznin aksine bir beyanlarının bulunmaması gerekmektedir. Din İşleri Yüksek Kurulu'nun fetvasına göre, bu nakil işleminde herhangi bir ücret talep edilmemesi ve nakledilecek şahsın da buna razı olması icap etmektedir (Yazıcıoğlu, 1988:20; Güllük, 2014:108).

4. Özel Hayatın Gizliliğinin Kısıtlanması

Özel hayatın bireylere göre değişik de olsa, genel anlamıyla ve evrensel değer ve yaptırımlar çerçevesinde, belirli alan ve süre içerisinde sınırlandırılması bazen zorunlu görünebilir. Bu durum, normal şartları aştığında ve olağan dışı ve üstü durumlarda söz

konusu olabilmektedir. Nitekim Hz. Peygamber, ""Bir cinayetin, zinanın işlendiği veya haksız yere bir malın ele geçirildiği durumlar hariç insanların bir araya geldiği ortamlar emanet gibi korunmalıdır"(Ebû Davud**,** "Edeb", 32).

Bu hadiste, özel hayatın korunmasına yönelik tedbirlerin bazı şartlar doğrultusunda kaldırılabileceği vurgulanmaktadır. Buna göre cinayet, zina suçu ve haksız bir şekilde bir kimsenin malını eline geçiren kimsenin, sorgulanma sürecinde özel ve gizli hayatının sadece ilgili kimselere deşifre edilebileceği belirtilmektedir. Hadiste üzerinde durulan husus, daha çok toplumsal güvenliği bozacak durumlar için geçerlidir. Söz konusu haller ortadan kalktığında, yine özel hayatın korunmasının devam edeceği anlaşılmaktadır.

Hadisten anlaşıldığı şekliyle burada vurgulanan cinayet, zina ve mal gasbı, toplumsal huzuru kaçırmaya ve toplumun maddi ve manevi sağlığını bozmaya yönelik olaylara bir örneklik teşkil etmektedir. Buna göre bu örnekler artırılabilir.

Özel hayatın kısıtlanmasıyla ilgili aşağıdaki hadis de, konunun bir başka boyutuna işaret etmektedir. Hz. Peygamber, *Hatîb b. Ebî Belta'nın* Mekke'ye gönderdiği kadın casusun durdurulmasını ve yanındaki mektubun alınmasını emretmiştir. O kadın mektubu vermediği takdirde ise elbisesinin çıkarılmasına dek aranma yapılabileceğine izin vermiştir (Buhârî, "Meğâzi", 46; "İsti'zan", 23; Müslim, "Fedâilu's-Sahabe", 161).

İslam hukukçuları da ev, aile ve özel hayatın bazı durumlarda gizliliğinin ortadan kalkabileceğini kabul etmişler ve bu olağandışı durumları şöyle sıralamışlardır:

-Bir evin içerisinde tehlikeli bir durumun oluşması ve bunun dışarıdakiler tarafından bilinmesi veya içeriden yardım istenmesi.

-Evde doğal afetlerin meydana gelmesi.

-Adli, güvenlik ve polisiye bir durumun ortaya çıkması. Bu durumda sadece ilgililer izinsiz olarak girebilir.

-Çok özel durumlarda mesleki veriler doğrultusunda eve izinsiz müdahale edilebilir (Armağan, 1987:112; Yazır, 1936:IV, 3498).

Bu verilere kaynak olacak mahiyette olan şu hadis, sorunun bazı çizgilerini belirtmektedir: "Bir cinayetin, zinanın işlendiği veya haksız yere bir malın ele

geçirildiği durumlar hariç insanların bir araya geldiği ortamlar ve o ortamlarda konuşulan ve yapılanlar emanet gibi korunmalıdır" (Ebû Davud, "Edeb", 32). Bu hadiste ifade edilen cinayet ve haksız yere malın ele geçirilmesi; güvenliğin, özel hayatın gizliliğini sınırlayan önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Ayrıca burada bahsedilen hususlar, durum kontrolü ve anlaşılması mahiyetinde bir örnektirler. Yani buna başkaları da eklenebilir. Tüm bu şartlar içerisinde şekillenen ortamlarda özel ve gizli hayat korunması askıya alınabilir.

Öte yandan özel ve gizli alanın sınırı ve kısıtlanması doğrultusunda, dini kaynaklarda bireyin kendi canına kıyması da, yasaklanmış ve gideceği yerin Cehennem olacağı vurgulanmıştır (Buhârî, "Tıp", 56, "Cenâiz", 83). Yine o kişi, kendi şahsiyetini korumak için dinen haram olan şeylerden istifade edebilmektedir. Bu bireyin hayat hakkının korumasının bir tezahürüdür.

Burada intiharın yasaklanmasının arkasında düşünsel bir boyut yatmaktadır. Şöyle ki, Mahremiyetin kaynağının ne olduğu ile ilgili tartışmada iki farklı görüş ileri sürülmüştür. Buna göre kişilerin yalnız başlarına kalabildikleri, başkalarıyla hangi koşullarda ilişki içerisine gireceklerine kendilerinin karar verebildikleri bir alan şeklinde tanımlanması doğrultusunda mahremiyetin ve insan dokunulmazlığının kaynağı, kişinin kendisidir.

Mahremiyetin kaynağının Yüce Allah olduğunu ileri sürenlere göre, ruh ve beden, insana emanet olarak verilmiştir. Emanette ise emanetin gerçek sahibinin söz, irade ve tasarrufları geçerli kabul edilir.

İslâm hukukunda mahremiyetin kaynağı, kanun koyucu ilâhî iradedir. İnsan ise hak ve sorumlulukları yüklenecek olan kişidir. Bu durumda insan, hukukun konusu ve nesnesi konumunda kalmaktadır. Özne ise Allah Teâlâ'dır (Güllük, 2014:107).

Bu doğrultuda "kendinizi ellerinizle tehlikeye atmayın ve güzel hareket edin. Çünkü Allah güzellik ve iyilik edenleri sever" (el-Bakara 2/195), "Kendi kendinizi de öldürmeyin! Allah size karşı gerçekten merhametlidir" (en-Nisa 4/29) temel ilkelerinin bir gerekliliğini açıklarken cinsiyet değişimi, ötenazi gibi operasyonların caiz olmadığının göstergeleridir.

Tüm bunların ötesinde, özel ve gizli hayatı koruma altına alan devlet, aynı zamanda toplumun sosyal alandaki "özel" ve "gizli" hayatını da korumak zorundadır.

BÖLÜM III

HADİSLERDE ÖZEL HAYATIN KORUNMASI

1. Başkalarının Özel Ve Gizli Hayatını Araştırmanın Tecessüs)Yasaklanması

İslam dini konusu, kapsamı ve sebebi ne olursa olsun ilke olarak kişilerin özel hayatlarını ilgilendiren ve öğrendiklerinde onları rahatsız eden hususların araştırılmasını bir insan hakkı ihlali ve mahremiyetlerine müdahale kabul edip yasaklamıştır. Bu anlatılanlar bize tecessüsün yani kişilerin başkaları tarafından duyulup öğrenmelerini istemedikleri şeyleri araştırmaya çalışmanın tam anlamıyla özel hayatın gizliliğini ihlal eden bir davranış olduğunu göstermektedir (Toksarı, 2012:24).

Kur'an-ı Kerim, insanların özel hayatlarını inceleme ve gizli alan olan haberleşme hakkının korunması ve kollanmasına yönelik buyruklara sahiptir. Bir kimsenin öğrenilmesini istemediği özel hayatını ve durumunu merak etme, araştırıp soruşturma anlamında olan "tecessüs", Kur'an'ın üzerinde durduğu özel bir kavramdır. Buradaki bilgi edinme, ilgili kimsenin izni ve bilgisi dâhilinde olmamak şeklindedir. Yine burada kötü bir niyet bulunmaktadır.

Kur'an-ı Kerim, "Ey iman edenler, zandan çok kaçının; çünkü zannın bir kısmı günahtır. Tecessüs etmeyin (birbirinizin gizli yönlerini araştırmayın). Kiminiz kiminizin gıybetini yapmasın. Sizden biriniz, ölü kardeşinin etini yemeyi sever mi? İşte, bundan tiksindiniz. Allah'tan korkup sakının. Şüphesiz Allah, tövbeleri kabul edendir, çok esirgeyendir"(el-Hucurat 49/12) şeklinde buyurmak suretiyle açık bir şekilde tecessüsü kınamış ve müminlerin bu kötü nitelikten uzak durmasını istemiştir.

İlgili ayeti yorumlayan İslam âlimlerinden İbnü'l-Cevzi (ö. 597/1201) bunu, "sizden hiç kimse Allah setredip gizlemişse, ona muttali olmak amacıyla kardeşinin kusurunu araştırmasın" şeklinde anlamıştır. Mücahid de (ö. 103/721), "Size zahir ve aşikâr olanı alın, Allah'ın setrettiğini ise bırakın. Merak etmeyin ve o alana ilişmeyin"

demiştir. İlgili ayeti Sa'di, "Müslümanların kusur ve ayıplarını soruşturmayın. Müslümanı hali ve görünür durumda bırakın, ona göre bilin. Araştırıldığında yakışık almayacak şeylerin zuhur edeceği bir takım kusur ve hataları da görmezden gelin" şeklinde açıklamıştır (Kılıç, 2014:360-361).

Tecessüsün sonucunu en belirgin bir şekilde tanımlayan şu hadistir: "İnsanların ayıp ve kusurlarını araştıran ona kötülük etmiş veya onu kötülüğe itmiş olur" (Ebû Davud, "Edeb", 37). Bu hadise göre tecessüste bulunulan şahıs, normal insani şartlar doğrultusunda hareket edemez. Sürekli kendisinin kontrol edildiğini düşünür. Her hareket ve tutumunun başkaları tarafından izlendiğini hisseder. Böyle durumda olan bir kimse de, tutum ve davranışlarında insanların istekleri doğrultusunda hareket eder yani içten gelmeyen duygularla yaşamını sürdürmeye çalışır ve iradi olan eylemlerinden soyutlanır, doğallıktan çıkar. Bu ise sahip olduğu kimsenin psikolojisini bozar ve sorunlu bir hale getirir. Nitekim bu hususu Hz. Peygamber şöyle belirtmiştir: ""Sen eğer insanların gizli hallerini araştırırsan, ya onları fesada sürüklemiş olursun, ya da buna ramak kalmıştır" (Ebû Davud, "Edeb", 37).

Öte yandan tecessüs altında kaldığını hisseden kimse, yapmış olduğu yanlışlık, kusur ve günahların başkaları tarafından gözetlendiğini hissettiği anda, bunları açıkça işlemeye başlar. Bu ise onun gizli kapaklı işlediği günahların toplumsal alanda alenileşmesine yol açar ve başkalarının özentisine neden olur. Bu nedenle hadiste "kötülüğe itmiş olur" denmiştir.

Tecessüsü en iyi tanımlayan olaydan birisi de şudur: Bir rivayete göre Hz. Ömer Medine sokaklarında dolaşırken bazı seslerin duyulduğu bir evin duvarından atlayarak içeri girmiştir. Evde içki âlemi yapıldığını görünce ev sahibine çıkışır. Buna karşılık ev sahibinin Hz. Ömer'e tecessüsü yasaklayan (el-Hucurat 49/12) ve evlere kapılarından girmeyi emreden (el-Bakara 2/189) ayet ile içeridekilere selâm verip izin almadan evlere girilemeyeceğini bildiren (en-Nûr 24/27) ayeti hatırlatır. Ardından da "Buna göre ben bir günah işledim, ama sen üç günah işledin" der. Bunun üzerine Ömer özür dileyip oradan ayrılmıştır. (Abdürrezzak, 1983:X, 231, 232).

Kuran-ı Kerim'de hanenin özel oluşu ve gizliliği ile ilgili olarak şöyle buyurulmuştur: "Ey iman edenler! Kendinize ait olmayan evlere, binalara, onların sahipleriyle tanışma sağlayıp izinlerini almadan ve kendilerine Allah'ın selâmı ile selâm vermeden girmeyin. Böyle yapmanız, hakkınızda hayırlı ve münasip olandır.

Olur ki düşünür, hikmetini anlar ve ona göre davranırsınız. Bunun üzerine onlarda kimse bulmazsanız size bir izin verilmedikçe içeri girmeyin ve eğer size dönün derlerse dönün, o sizin için daha temizdir ve Allah bütün amellerinize âlimdir"(en-Nur 24/27-28), "Ey iman edenler, Peygamberin evlerine, vaktine dikkat etmeksizin ve yemek için izin verilmedikçe girmeyin; ancak çağrıldığınızda girin, yemeği yediğinizde de hemen dağılın; sohbet etmek için de izinsiz girmeyin! Çünkü o, peygambere eziyet veriyor, üstelik sizden utanıyor; ama Allah, gerçeği söylemekten sıkılmaz. Bir de hanımlarına, gerekli bir şey soracağınızda bir perde arkasından sorun! Öyle yapmanız, hem sizin kalpleriniz hem de onların kalpleri için daha çok temizdir. Sizin, Allah'ın peygamberini incitmeye hakkınız yoktur; arkasından hanımlarını nikâhlayamazsınız da. Çünkü bunlar, Allah katında çok büyük bir günahtır"(el-Ahzab 33/53).

Bu ayet verileri çerçevesinde bir eve girmek, ev sahiplerince iyi karşılanması durumunda mümkündür. Bu durumda özel alan olan eve, onları rahatsız edecek bir şekilde girmemek gerekmektedir. Yine onlara selam vermek de, aynı zamanda kabul görmek anlamındadır.

Yine hanenin, özel hayat alanı içerisinde ve mahremiyeti ile ilgili olarak, "Resulüm! Sana odaların arkasından bağıranların çokları, aklı ermez kimselerdir. Eğer onlar, sen yanlarına çıkıncaya kadar sabretseler, bekleyebilselerdi, kendileri için daha hayırlı olurdu. Allah çok bağışlayıcı ve engin merhamet sahibidir"(el-Hucurat 49/4-5) ayeti bulunmaktadır. Burada Hz. Peygambere yönelik ifadeler, aynı zamanda Kur'an okuyan ve onu benimseyen tüm müminler için de bir kuraldır.

İlgili ayetlerde müminlere yönelik emirler, mesken dokunulmazlığı konusunun özel hayat kapsamında korunma ve kollama içerisinde olduğunu göstermektedir.

Ayrıca "Onlar sana hilalleri soruyorlar. De ki: Onlar, insanlar için ve hac için vakit ölçüleridir. Erginlik, evlere arkalarından gelmenizle değildir, gerçek eren, korunanlardır. Evlere kapılarından gelin ve Allah'tan korkun ki kurtuluşa eresiniz"(el-Bakara 2/189) ayeti de düz anlamıyla, evlerin özel alan olduğu ve bu nedenle de evlere halka açık ve giriş kuralları doğrultusunda girmek gerektiğini anlatmaktadır. Zira evlere kapı dışında bir yerden girmeye çalışmak, ev sahibinin izni ve bilgisi dışında gizli bir giriş olmaktadır. Burada ise kötü bir niyet sezinlenmektedir.

Evin özel ve gizli alan olduğunu vurgulayan yukarıdaki ayetler yanında, evin içerisinde de daha özel alan bulunduğu Kur'an-ı Kerim'de vurgulanmaktadır. Bu

doğrultuda, "Ey inananlar! Ellerinizin altında olan köle ve cariyeler ve sizden henüz erginliğe ermemiş olanlar, sabah namazından önce, öğle sıcağında soyunduğunuzda ve yatsı namazından sonra yanınıza gireceklerinde üç defa izin istesinler. Bunlar, sizin açık bulunabileceğiniz üç vakittir. Bu vakitlerin dışında birbirinizin yanına girip çıkmakta size de, onlara da bir sorumluluk yoktur. Allah size ayetlerini böylece açıklar. Allah bilendir, Hakîm'dir. Çocuklarınız erginlik çağına gelince, büyüklerinin izin istediği gibi, onlar da her defasında izin istesinler. Allah size ayetlerini böylece açıklar. Allah bilendir, Hakîm'dir" (en-Nur 24/57-58) şeklindeki ayet ifadeleri, bu gizli alanın mahiyet ve sınırına dair bir örnek vermektedir.

Bu ayete göre eşlerin yatak odalarına girme yetkisi karı ve kocanın dışında kimseye verilmemektedir. Buna ergenlik çağına ulaşmış çocuklar da dâhildir.

Dinimiz islam'ın ana kaynakları olarak kabul edilen Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in hadisleri aile içi ilişkilerde özel ve gizli alan oluşturmuştur. Bu nedenle de anne, insanın en yakınlarından biri olduğu halde Allah Resulü, bu yakınlığın mahremiyet ölçü ve sınırlarının koruması gerektiğini belirtmiştir. Anne-çocuk arasında bile bu ölçüler varken, bir eve gittiğimizde içeriye girmek için izin isteme mecburiyeti vardır. Ancak aynı evi paylaştığımız aile bireylerine karşı da aynı hassasiyeti göstermemiz gerektiği anlaşılmaktadır. Nitekim bir hadiste, eş ve cariye dışında kalan bütün aile efradına karşı mahremiyetin korunması gerektiği vurgulanmıştır (İbn Mace, "Nikâh", 28).

Bu husus, *Edebü'l-Müfred*'deki şu hadisle daha da perçinlenmiştir: "Kişi çocuğu, her ne kadar yaşlı olsa da annesi, erkek kardeşi, kız kardeşi ve babasının yanına girerken izin almalıdır (1370:365).

Bu tür vurgular aile içerisindeki bireylerin birbirlerine olan saygısını artırmaktadır. Ayrıca aile fertlerinin birbirlerine yönelik sevgisini kırabilecek durum ve ortamlardan uzak tutacak olan bu mahremiyet sınırı ve koruması, bireyin kendisine olan özgüvenini de yükseltmektedir. Nitekim ister çocuk olsun isterse büyük, aile fertlerinin özel odalarına girerken izin istenmesi bu bağlamda değerlendirilmelidir.

İslam, bireylerin en değerli varlıklarından biri olan özel hayatlarının gizliliğini korumak için başkalarına bazı sorumluluklar yüklemiştir. Burada yükümlülük diye ifade edilen hususlar aynı zamanda yapılması yasak olan şeylerdir.

Sevimli'ye göre Kamusal alan, özel alan ve gizli alan arasında nicelik açısından fark bulunmaktadır. Buna göre özel alan, kamusaldan, gizli alan da özelden daha dar bir içerik kapsamaktadır. Bununla birlikte günümüz şartları gereği ve haberleşme araçlarının çeşitliliği bu üç alanın birçok boyutu iç içe girmesine sebep olmuştur. Bu nedenle üç alanın birbirinden kesin sınırlarla ayrılması güç görünmektedir. Bu değerlerin ne olduğuna bakılarak değil, bunların gizlilik düzeyinin belirlenmesi ile ilişkilidir (Sevimli, 2006:6).

Nitekim toplumda güncellik kazanmış, insanların ilgisini çekmiş, hakkında bilgi edinme merakı uyandıran bir başka deyimle kamuya mal olmuş kişiler arasında olan politikacılar, sanatçılar ve sporcular gibi kesimlerin özel ve gizli yaşamları, yoğun bir ilgiye maruz kalmaktadır. Bu kişilerin özel ve gizli yaşam boyutları, özel bir ilgiye mazhardırlar. Bu konumda olan kimseler ile normal bir birey statüsünde olanlara yönelik meraklı müdahale arasında fark bulunmaktadır (Gözübüyük-Gölcüklü, 2005:336-337).

Bu doğrultuda kamuya mal olmuş, sanatçı ve bilginlerin özel ve gizli hayatlarını da içeren bilgiler, biyografiler ve özel zevkleri, hobileri ve görüşleriyle ilgili değerlendirmeler, bir tür haber konumundadır.

2. Başkalarının Kusurlarını Açıklamamak

Kul hakkına girmeyen konularda ve kamu düzenini bozmayan hususlarda başkalarının ayıpları, kusurları ve günahları ile ilgili bilgi sahibi olunduğunda, bunlara muttali olan kişiler ahlaki görevi, bunları başkalarıyla paylaşmaktır. Başkalarının kusur ve ayıpları hakkında malumat edinen kimsenin düşünmesi gereken ilk şey, duygudaşlık yapmasıdır. Bu kişi, öğrendiği ayıplı ve kusurlu davranış, tutum ve sözün kendisine ait kendisine ait olabileceği, bunların başkaları tarafından duyulabileceği ve bunun sonucunun kendisiyle de bağlantılı olabileceğini düşünmesi gerekmektedir. Kendisi yanında herkesin bu duruma düşebileceğini akletmesi gerekmektedir.

O şahsın yerine kendisini koyarak, kendi şeref ve onurunu nasıl değerli ve üstün olduğunu düşünerek, aynı şekilde söz konusu şahsın da onur ve haysiyeti bulunduğunu idrak etmek gerekmektedir. Ancak bu şekilde sorunun ciddiyetini idrak edebilir.

Meslek sırrı bağlamında olan mahremiyet, birçok meslek sahibi yaptığı iş itibariyle başkalarının gizli bilgilerine vakıf olduğundan bu, meslek sırrı olarak

kullanılmaktadır. Hasta, kendi hastalığıyla ilgili bilgiyi öğrenme hakkına ve zarar göreceği özel alanına ait bilgilerin başkalarına bildirilmemesini isteme hakkına sahiptir. Burada önemli olan hastanın zarar görmemesi ve faydasına olabilecek durumun doktor tarafından değerlendirilerek sonuçlandırılmasıdır (Şen, 2015:440).

Başkalarının yapmış olduğu ve muttali olunan hata, kusur ve günahların kapatılması gerektiği ile ilgili, en belirgin hadis, "Bir kimse bir başkasının bildiği bir kusurunu gizlerse, Allah da kıyamette onun günahlarını örter" (Buhârî, "Mezalim", 3; Müslim, "Birr", 71-72). Bir başka hadiste ise, "Birisinin ayıplı bir halini görüp de onu örten ve kapatan kimse, diri diri gömülen bir kız çocuğu ölüsünü diriltmiş gibi olur" (Ebû Davud, "Edeb", 32) şeklindeki hadis, söz konusu ifşa etmemenin ne denli önemli olduğuna işaret etmektedir.

Bir başka rivayette ise, eşlerinin tamamının bulunduğu bir mecliste kızı Hz. Fatıma'ya gizlice bir şey söyleyince o ağlamıştı. Sonra gizlice bir başka şey söylediğinde ise gülmüştür. Bu durumun farkına varan Hz. Aişe, "Niye ağladın?" diye sorduğunda Hz. Fatıma, Resulüllah'ın sırrını ifşa edemem" demiştir (Buhârî, "İsti'zan", 43, "Menakıb", 12, 25; Müslim, "Fedailü's-sahabe", 98-99).

Sırrın ifşa edilmemesi ile ilgili olarak Enes b. Malik'ten aktarılan şu olay dikkat çekicidir. O, eve geç geldiğinde annesinin "nerede kaldın?" sorusuna, Allah resulünün kendisine bir iş emanet ettiğini söyledi. Onun ne olduğunu soran annesine, "O bana Allah'ın elçisinin sırrıdır" deyince, Annesi de "Resulullah'ın sırrını kimseye söyleme" demiştir (Müslim, "Fedailü's-sahabe", 145-146).

Yukarıdaki her iki hadiste de vurgulanan husus, söz konusu emanetin Hz. Peygamberin sözü olmakla birlikte, ana temanın bir başkasına ait sırrın ifşa edilmemesidir.

Burada gizli, özel ve kamusal alan olmak üzere sırrın ifşa edilmemesinin üç boyutu bulunmaktadır. Söz konusu rivayette yer alan Hz. Peygamberin sözünün bir başkasına aktarılmamasıdır. Ancak bilindiği gibi tüm müminler Hz. Peygamberin ağzında çıkan söze pürdikkat nazar etmektedirler. Onun her söylediğini öğrenmek arzusunda oldukları için Hz. Enes'e aktarılan hususun öğrenilmesi merakı bulunmaktadır. Özellikle topluma mal olmuş peygamberin söylediklerinin aktarılmaması, normal görünmemektedir. Ancak öyle görünüyor ki burada özel bir durum söz konusudur. Bu doğrultuda dini kaynaklarda üzerinde durulan kamusal, özel

ve gizli alanı içeren değerlendirmelerde bir içiçelik söz konusu olduğu görülmektedir. Buna rağmen biz de imkânımız doğrultusunda aynı alan içerisinde daha özel alanları ayırmaya çaba sarf ettik. Bununla birlikte aşağıda yapılan tasnif göreceli olmaktadır.

3. Hadislerde Özel Hayat Alanları

3.1. Kamusal Alan

Toplumsal alanda insanların birbirleriyle olan ilişkilerini yönelik, sosyal boyutta bir tür özel hayatı bulunmaktadır. Buradaki veriler genel bir anlam taşımaktadır. Bu nedenle genel niteliğine sahip her söz ve eylem, kamuyu ilgilendirmektedir.

Başta sosyal alan olmak üzere diğer özel ve gizli hayat ile ilgili tüm durumlarda genel ilke Kur'an-ı Kerim tarafından belirtilmiştir. Buna göre, "Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur" (el-İsra, 17/36) ayeti özel ve gizli alana yönelik bilgi edinmenin önünü kesmektedir. Zira hiçbir kimse bir başkasının özel hayatından sorumlu tutulmamıştır. Yine "Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. O halde Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, tövbeyi çok kabul edendir, çok esirgeyicidir." (Hucurat, 49/12) ayeti de benzer anlamı içermektedir.

Bazı müfessirlere göre buradaki sorumluluk, başkalarına ait olan özel alanla ilgili bilgilerin bir başkasının ilgi alanına girmemesidir. Buna göre başkaları hakkında doğruluk derecelerin bilinmeyen ve kamusal alana ait konularda, konuşmamak gerekmektedir. Bunun yanında başkasının özel ve gizli alanıyla ilgili durumlardı, izlememek, gözlememek ve de istihbari bir şekilde dinlememek gerekmektedir. Zira göz ve kulak organlarının belirtilmesi, bu anlama yönelik bir veridir.

Kur'an-ı Kerim'deki başka ayetlerde de bu alanla ilgili uyarılar bulunmaktadır. Şöyle ki, "Her kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görür, kim de zerre kadar kötülük yapmışsa onu görür" (ez-Zilzâl 99/7-8); "Hiç bir günahkâr, başkasının günahını çekmez. Eğer yükü ağır gelen kimse onu taşımak için onun yükünden hiç bir şey taşınmaz. Akrabası dahi olsa (el-Fâtır 35/18) buyrulmaktadır; "De ki; Allah'a itaat edin! Peygambere itaat edin! Eğer yüz çevirirseniz, bilin ki o peygamber; kendisine

yükletilenden ve siz de kendinize yükletilenden sorumlusunuz" (Nûr Suresi, 24/54); "Ey iman edenler! Rabbinize karşı gelmekten sakının! Babanın oğlu, oğulun da babası için bir şey ödeyemeyeceği günden korkun" (Lokman 31/33) meallerindeki ayetler, bireylerin kendi yaptıklarından sorumlu olduğu, yapılanlardan hesap sorulacağı bu nedenle de bir başkasının onlarla ilgilenmemesi gerektiği zira bunun bir özel alan olduğu anlamı da bulunmaktadır.

Bu doğrultuda Hz. Peygamber de kendisini ilgilendirmeyen konulardan uzak durmanın kişinin Müslümanlığının güzelliğinden olduğunu belirtmiştir (İbn Mâce, "Fiten", 12; Tirmizi, "Zühd", 11).

Öte yandan Hz. Ömer yargılama konusundaki meşhur bir mektubunda, tecessüsle ilgili şu önemli noktaya temas etmiştir: "Allah kullarının gizli kalan hususlarını kendi uhdesine almış, apaçık delillerle veya yeminle açığa çıkmadıkça onların haddi gerektirecek suçlarını örtmüştür" **(**İbn Kayyim, 2004:I,76**).**

Aynı konu doğrultusunda bir yaklaşım sergileyen Abdullah b. Mes'ud'a (ö. 32/652–53) içki içen biri şikâyet edildiğinde şu cevabı vermiştir: "Bize insanların gizli hallerini araştırma (tecessüs) yasaklanmıştır. Ancak herhangi bir suç aleniyet kazanırsa bu durumda gerekeni yaparız" demiştir (Ebû Davud, "Edeb", 37).

Bu ayetler aynı zamanda bireylerin birbirlerine yönelik düşünce ve uygulamalarında yapıcı ve olumlu tutum, düşünce ve davranışlar teşvik edilmiş, olumsuzluklar karşısında da gözardı edilmesi, susulması ve kapatılması gerektiği manasını da içermektedir. Nitekim Hz. Peygamber, bir kimsenin ayıbını örtmeyi ve kötülüklerinden göz çevirmeyi, ahiretten ödüllendirilecek bir vasıf olarak tanımlamıştır (Buhârî**,** "Mezâlim", 3; Ebû Davud, "Edep", 38; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V/217).

Konuyla ilgili bir başka hadiste ise, içki içen komşusunu uyarmasına rağmen vazgeçmeyen kişinin bu durumu, güvenlik güçlerine şikâyet edeceğini söylemesi üzerine Hz. Peygamber, "Bir kişinin ayıbını görüp de gizleyen kimse, diri diri toprağa gömülmüş bir kızı kurtarmış gibidir**"** şeklinde buyurmuştur (Ebû Davud**,** "Edeb"**,** 38).

Yine toplumsal bir olay bağlamında zina eden bir kimseyi ifşa eden ve olaya tanıklık eden Hezzal adlı sahabiye, Hz. Peygamber, olayı elbisesiyle örtmesinin daha iyi olacağını tavsiye etmiştir (Ebû Davud, "Hudud", 7). Hz. Peygamber'in kendisine intikal eden zina itiraflarında ilgili şahsa kiminle zina ettiğini genelde sormaması da

hataların örtülmesi açısından son derece uyarıcı bir ayrıntıdır. Bu alanda birden fazla hadis bulunmaktadır (Buhârî, "Hudud", 11, 19, 21, 22, 25, 28, 29, "Talak", 11, "Ahkâm", 19; Müslim, "Hudud", 16–20).

Katl meselesinde iki kişinin şahitliği, suçun oluşmasında kanaat için yeterli kabul edilirken, zina suçlamasında dört şahidin istenmesinde, olayın gözardı edilmesine yönelik bir teşvik bulunmakta olduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda İslam hukukunda zina suçunu işleyen kimselerin başkalarına bildirilmemesi olumlu bulunmuştur. Böyle bir durumun şikâyet konusu olmaması da yine tasvip edilmiştir. Ayrıca bir defa zina edip de ispat unsurlarının eksikliği sebebiyle had cezası uygulanamayan kadın, Ebû Hanife (ö. 150/767) İmam-ı Mâlik (ö. 179/795) ve bir görüşünde Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) tarafından 'bikr' hükmünde kabul edilmiştir (Çeker, 1992:154).

Öte yandan dini hükümleri uygulama boyutuna da yansıyan sosyal hayata yönelik hataların örtülmesi bağlamında, had cezalarının uygulanmasıyla ilgili olarak, cezadan vazgeçirecek en küçük bir kanıt bulunduğunda, uygulamaktan vazgeçilmesine yönelik Hz. Peygamberin emri bulunmaktadır (İbn Mâce, "Hudud", 5). Nitekim İbn Mâce de (ö. 273/886) bu hadisi hataların örtülmesine dair başlık altında ele almıştır.

Aynı bağlamda Hz. Peygamber, özellikle kul hakkına taalluk etmeyen konularda işlenen günahların kişilerin sırrı olarak kalmasını; bunların başkalarına anlatılmamasını buyurmuştur. Bir defasında Maiz b. Malik adında bir kişi, Hz. Peygamber'e gelerek, zina ettiğini itiraf etmiş, Allah Resulü de özel hayatını ilgilendirdiği için bunu açığa vurmaması hususunda Maiz'i ikaz etmiş, ama tekrar tekrar itirafını yenilenesi üzerine Hz. Peygamber onun hakkında gerekli hukuki müeyyideyi uygulamıştır (Müslim, "Hudud", 20).

Hz. Peygamber burada o şahsın vicdani ıstırabını rahatlatmak amacıyla o hukuki muameleyi yapmıştır. O şahsın gizli durumuna ilk etapta itibar etmemiş ama Muaz'ın ısrarı üzerine yani aleniyet kazanmasıyla yaptırıma gitmiştir.

Nitekim Hz. Peygamber, kendisine zina isnat edilen ama bunu reddeden kadına herhangi bir yaptırım uygulamamıştır (Ebû Davud, "Hudud", 30). Burada hataları örtme ilkesinden hareket edilmiş ve Hz. Peygamber isnat ile ilgili soruşturma yapmamış ve kadının beyanatını esas almıştır.

3.2. Özel Alan

3.2.1. Ev ve Aile Hayatı

Ev ve aile hayatı denildiğinde, daha çok eşler ve çocuklar anlaşılmaktadır. Dış dünyaya kapalı dar bir alan olan hane yaşamı, özel alan statüsündedir. Zamanın belirli bir kısmının birlikte geçirildiği bu ortam, toplumun çekirdek olgusunu oluşturmaktadır. Zira bireylerin toplumsal statü kazanması ancak ev hayatını oluşturmasıyla gerçekleşir.

Gizli ve özel hayatın en yoğun yaşandığı yerlerin başında kişilerin meskenleri gelmektedir. Bu mekânların mülkiyetlerinin kendilerine ait olması şart olmadığı gibi, buralarda sürekli oturmaları da gerekmemektedir. Bireylerin en rahat hareket ettikleri yerler evleridir. Ev sakinleri giyim kuşamları hususunda burada rahat davrandıkları gibi konuşmalarında da daha serbest hareket ederler. Bir başka ifade ile aile fertleri evlerinde tesettüre riayet etmeyebilecekleri gibi, özellikle kan-koca yatak odalarında daha rahat hareket edebilirler. Yine aynı şekilde kan-koca kendi aralarında çok mahrem konuları bu mekânda konuşabilecekleri gibi aile fertleri de kendi aralarında başkalarının yanında konuşmayı istemedikleri şeyleri evlerinde konuşup tartışabilirler. Kısaca ifade etmek gerekirse, evler tam anlamıyla çok sıkı ve yoğun yaşanan özel hayat alanlarıdır. Her bir bireyin başkalarından meskenlerindeki özel hayatlarına saygı duymalarını isteme hakkı vardır. İslam, meskenlerdeki özel hayatın gizliliğinin korunması için başkalarına bazı sorumluluklar yüklemiştir (Toksarı, 2012:13).

İslamiyet'te aile hayatı özenle vurgulanmış olduğu gibi aile bireyleri arasındaki mahremiyet meselesi de ciddi anlamda açıklanmış ve Cahiliyye döneminde olmayan bir aile mahremiyeti kültürü oluşturulmuştur. Bu doğrultuda aile içi ilişkilerin uygulanması sünnete ve Müslümanların yerel ve kültürel anlayışlarına bırakılmıştır. Bu doğrultuda da bir harem kültürü oluşmuştur. Harem bölgesinden kasıt meskendir. İslam medeniyetinin şekillendirdiği mahremiyet fiziki ve psikolojik boyutuyla kendisine özgü bir yapıya sahiptir.

Fertlerin mahremiyet duygusunu kazanacağı ve bu yönlü kültürün kazandırılacağı ilk yer ailedir. Bireyin özel ve gizli alanında, aile hayatı içerisinde özündeki mahremiyet duygusunu geliştirmesi ancak burada mümkündür. Ancak bazı durumlarda mahremiyet algısı ve düşüncesini hiçe sayarak öğrenebileceği yer yine aile yaşamıdır. Ömrü boyunca devam edebilecek bir mahremiyetsizlik algısını yine burada kazanması

da imkân dâhilindedir. Mahremiyetin korunduğu ve saygı gösterildiği bir aile ortamında yetişmeyen bir çocuk, bu doğrultuda başkalarının mahremiyeti ihlal edecek, saygı göstermeyecek tavır ve davranışlarda bulunması bu yetişme tarzının doğal bir sonucudur.

Dini kaynak verileri doğrultusunda aile içerisindeki mahremiyet duygu ve düşüncesinin kazanılacağı yer olan aile hayatı, bireyin kendisi dışındaki en yakınlarına bile dikkatli olmasın gereken buyrukları içermektedir. Nitekim bir adam Hz. Peygamber'e gelerek, "Annemin yanına girerken izin isteyeyim mi? Deyince Allah Resulü, "Evet" diye cevap veriyor. Adam devamla, "Ama ben evde onunla beraber kalıyorum." Der. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Annenin yanına girerken izin iste', buyurur. Bu sefer adam: "Ama ben onun hizmetini de görüyorum" dediğinde o: "Annenden izin iste. Onu açık görmeye razı olur musun?" diye yanıt verir. Adam da "Hayır" diye cevap verince Allah Resulü, "Öyleyse ondan izin iste" buyurur (Malik b. Enes, "İsti'zan", 1).

Mesken, aile fertlerine dinin gereklerini tatbik etme, huzur ve emniyet içinde yaşamaya elverişli bir mekân olmalıdır. Nitekim Hz. Peygamber birçok hadislerinde ev sahibi olmayı teşvik etmiş ve bunu dünya mutluluğunun bir vesilesi olarak görmüştür.

Hz. Peygamber, insanın zaruri barınma ihtiyacını öncelikle karşılamasını tavsiye etmiş ve "Kim bizim emrimizde görevli ise evlensin, hizmetçisi yoksa hizmetçi tutsun ve evi yoksa ev edinsin" buyurmuştur (Ebû Dâvud, "İmâret, 10).

Ev ve aile hayatıyla ilgili veriler dini edebiyatta daha çok mahremiyet terimiyle ifade edilmiştir. Gizli olma, gizlilik kelimeleriyle ifade edilen mahremiyet, başkalarından saklanan, bir başkası tarafından görülmesi ve bilinmesi istenmeyen hayat anlamı taşımaktadır.

Mahremiyet, Şâri'in, insanın özel hayatı ile ilgili hususlarda, başkaları ile kuracağı ilişkiler hakkında taraflara yüklediği hak ve sorumluluk alanları, şeklinde tanımlanabilir. Başka bir deyişle mahremiyet, Şâri'in, "başkalarının ulaşmasına sınır koyduğu bir hak" olarak karşımıza çıkmaktadır. Güllük'e göre Mahremiyet hakkı, bilinmemeye, ulaşılmamaya ve dokunulmamaya dayalı özel haklar olarak da bilinmektedir. Bu haklar, hem özel yaşama, hem de ilâhî iradeye saygıyı gerektiren haklar cinsindendir. Mahremiyet hakkı, bireylerin özel hayatlarına saygı gösterilmesi, kişilik haklarının, onurlarının ve kişiliklerinin korunması açısından önem arz

etmektedir (Güllük, 2014:106).

Eve girerken izin istemenin önemli bir verisi ve anlamı bulunmaktadır. Öncelikle evlerde insanlar dışarıdakine göre daha serbest ve rahat giyim içerisinde olur. O nedenle bir başkasının görmesini istemediği bir kılık ve kıyafet içerisinde bulunabilir. Bu aynı zamanda mahrem bir şekilde de olabilir. Ama evlere girerken izin istemenin en önemli yönü, evin özel alan olmasıdır. Bu da ev sahibine olan saygının bir göstergesidir. Yani özel alana yönelik bir saygı göstergesidir. Bu durumda ev halkının giyim ve kuşamının ne şekilde olduğu önemli değildir. Bir başkasının evine girerken izin istenmesi medeni hayatın gereklerinden olup aynı zamanda Türk İslam geleneğinde adab-ı muaşarettendir.

Ev ve aile hayatı ile ilgili özel ve gizli hayatın dokunulmazlığı konusundaki hadisler aşağıdaki bölümler halinde incelenebilir:

1. Bir başkasının evine izinsiz girme ve bakma
2. Özel odalara izinsiz girme ve bakma
3. Özel ve gizli konuşmaları dinleme
4. Başkasının yazısını izinsiz okuma
5. Kapalı ve örtülü olan alana merak salma.

Hz. Peygamber de mesken dokunulmazlığına özellikle vurgu yapmıştır. Birçok hadis kaynağında evlere izin isteyerek girilmesine dair "isti'zan" başlığı altında özel bölümler açılmıştır.

3.2.2. Başkalarının Evlerine İzinsiz Girmemek

Kur'an-ı Kerim, başkalarının evlerine izinsiz girmeme konusunda Müslümanları uyarmakta ve onlara açık ve kesin bir şekilde buyurmaktadır. "Ey Muhammed! Odaların arkasından sana bağıranların çoğu aklı ermeyen kimselerdir. Onlar, sen yanlarına çıkıncaya kadar sabretselerdi, elbette kendileri için daha iyi olurdu" (el-Hucurat 49/4-5) ayetleri bu konu ve hükümle ilgili açık bir dayanaktır.

Başkalarının evlerine girmenin adap ve usulü hakkında ayet ve hadislerin mevcudiyeti bilinmektedir. Konuyla ilgili ayetler yukarıda ele alınmıştır. Ayetlerin nüzul sebebi ile ilgili geniş bilgiler tefsirlerde yer almaktadır. Genel kanaate göre ise,

Cahiliye döneminde insanların başkalarının evlerine istedikleri saatlerde istedikleri gibi girmelerinin sahabileri rahatsız etmesidir.

Konuyla açıklayıcı mahiyette Ensar'dan bir kadın, bir gün Hz. Peygambere gelerek: "Ya Resulallah! Günün herhangi bir saatinde biri kapımdan odama dalabiliyor, görünmek istemediğim bir halde beni görebiliyor. Artık bir ikaz yapsanız da kimse kimsenin evine ve odasına izinsiz girmese, istemediği bir görüntü içinde iken görmese?" diye talepte bulunmuştur. Benzer bir hadiseyi de Hz. Ömer yaşamıştır. Buna göre o, evine hızlı bir şekilde giren kimsenin kendisini uygun olmayan bir durumda görmesi üzerine o, bundan rahatsız olmuş ve bu konuda Müslümanları uyaran bir ilahi buyruk temenni etmesi üzerine, evlere girerken izin istemenin gerekliliğini ve adabını bildiren Nur suresinin 27-28. ayetlerinin nazil olduğu ile ilgili rivayet *Edebü'l-Müfred*'de kaydedilmiştir (1379:362).

Evlere izinsiz girmenin yasaklığı ile ilgili bir başka hadiste, "Bir kimsenin evine girmek istediğinizde kapıyı üç defa çalınız. İzin verilir ve kapı açılırsa giriniz. Aksi takdirde oradan ayrılınız" (Buhârî, "İsti'zan, 13, Muslim, "Edeb", 33; "Ebû Davud, "Edeb", 136) hadisi doğrultusunda eve girmenin mahremiyet, yani özel hayat statüsünde olduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber kapıyı çalıp isim vermeksizin, sadece "ben" diyerek bir kişinin kendisini tanıtmasını da hoş görmemiştir (Buhârî, "İsti'zan"**,** 17; Müslim, "Edeb"**,** 38–39). Yine "Bir kimseye başkasının evinin içine bakması helâl değildir"(Tirmizî, "Salât", 148) şeklindeki hadisler, gizli alan olan evin durumunun bir başkası tarafından görülmesi ve bilinmesinin ancak izinle olabileceğini göstermektedir.

Bu konuda Câbir b. Abdillah'ın naklettiği rivayet anlamlıdır. "Resulullah'ın evine gittim ve kapıyı çaldığımda, "Kim o?" dedi. Ben de "Benim" dedim. Bunun üzerine "ben", "ben" diye söylenerek dışarı çıktı" (Buhârî, "İsti'zân", 17; Müslim, "Âdâb", 38). Sahabinin bu ifadeleri gösteriyor ki, Hz. Peygamber bu şekilde bir tanıtımdan hoşnut olmamıştır.

Söz konusu iznin nasıl olması gerektiği ile ilgili hadis ise şöyledir: "Bir evin içine girmek isteyen kimse, selam, teşbih, tahmid ve tehlil gibi bir ifade kullanır veya hafif öksürür" (İbn Mace, "Edeb", 3707). Nitekim Hz. Peygamber evde bulunduğu bir sırada, yanına girmek için 'Girebilir miyim?' diyen kişiye yönelik olarak hizmetçisine, 'Çık, şu gelene izin istemeyi öğret ve 'es-selâmü aleyküm, girebilir miyim?' demesini

söyle" buyurdu. Bunu işiten adam, hemen ‘es-selâmü aleyküm, girebilir miyim?’ deyince, izni aldı ve o da girdi (Ebû Dâvud, “Edeb”, 137).

Özel alanın mahremiyeti ile bağlantılı olarak Hz. Peygamber en yakın arkadaşlarına bile bu konuda bir ayrıcalık tanımamıştır. Nitekim onun İbn Mes'ud’a , "Senin, yanıma girmen için iznin, perdenin kaldırılması ve benim fısıltımı işitmendir. Seni bundan alıkoyuncaya kadar iznim böyle devam edecek” demiştir (Müslim, “Selam” 16). Bu ifadeden anlaşılıyor ki, İbn Mes’ud, yakınlık ve samimiyete binaen Hz. Peygamberin huzuruna herhangi bir belirti olmaksızın ve bildirmeksizin giriyordu. Bunun üzere Allah’ın elçisi ona bu şekilde bir kayıt koymuştur.

3.2.3. Başkalarının Evleri ve Odalarına İzinsiz Bakmamak

İslam'ın sunduğu ahlak anlayışında aile mahremiyetine çok önem verilmiştir. Evler, gizli ve özel hayatın karargâhı ve en yoğun yaşandığı yerdir. Herhalde evlerin içinde olup biten mahrem konuların, başkaları tarafından görülüp bilinmesini hiçbir kişi arzu etmez. Hiç şüphesiz ilk önce ev sahibi, evin içinde olup bitenlerin başkaları tarafından görülmemesi için başta kapılan kapatıp pencerelerin perdesini çekmek olmak üzere her türlü önleyici tedbiri almakla yükümlüdür. Evde bulunanların gerekli tedbiri almadıkları durumlarda, istekleri dışında başkalarının evin içinde olup biten şeylere bir şekilde gözleri takılırsa, sorumluluk hane sahibine aittir. Nitekim Hz. Peygamber bir hadislerinde, "Bir kişi perdesi bulunmayan ve kapalı olmayan bir kapıdan geçerken içeri bakarsa, bakanın bir günahı yoktur, hata ev sahibine aittir” (Tirmizi, “İsti’zan”, 16) buyurarak, ev sahibi tarafından gerekli tedbirler alınmadığı durumlarda, bir başkası evin içine bakarsa sorumluluğun ev sahibine ait olduğunu vurgulamıştır.

Yukarıdaki ifadeler kişilerin iradeleri dışında başkalarının evlerinin içinde olup bitenlere bakmaları ile alakalıdır. Buna karşılık dürbün gibi birtakım teknik araçlardan yararlanmak suretiyle veya hiçbir teknik cihaz kullanmadan ama isteyerek ve özel gayret göstererek, başkasının evinin içinde olanlara çıplak gözle bakmak (röntgencilik yapmak) ise günah olmasının yanında hiç şüphesiz hukuk ve ahlak dışı bir davranıştır (Toksarı, 2012:16).

Söz konusu durumun dini, ahlaki ve gelenek açısından olumsuz olduğu ile ilgili hadis rivayetleri dikkate alındığında, bu tutumun müminin maddi ve manevi korunumuyla alakalı olduğu görülmektedir. Nitekim şöyle buyurulmuştur: “İzin

istemek gözü korumak içindir"(Müslim, "Edeb", 40), "İzinsiz başkasının evine bakmak yasaktır"(Ebû Davud, "Edeb", 126) hadislerini, Hz. Peygamber'in başkasına ait bir eve geldiğinde, kapıya karşı yüzü dönük bir halde beklememesi (Ebû Davud, "Edeb ", 128) açıklamaktadır.

Hz. Peygamber, kendi evine izinsiz bakanlara yönelik bir takım maddi yaptırımlarda bulunabileceği tehdidinde de bulunmuştur (Buhârî, "Diyet", 23; Müslim, "Edeb", 40 – 44; Ebû Davud, "Edeb", 126; Nesâî, "Kasâme", 48). Nitekim bu yaptırımlara örnek olarak şu hadisi burada anabiliriz: Hz. Peygamber'in eve bakan kimsenin gözüne verilen zararlarda dolayı herhangi bir sorumluluk gerekmeyeceğini belirtmiştir. Zira hadise göre, bir adam Hz. Peygamberin odalarından birisine izinsiz bakmıştı. O sırada Hz. Peygamber tarağıyla saçını tarıyordu. Bunun üzerine o, 'Bilseydim bununla onun gözünü çıkarırdım" buyurmuştur (Buhârî, "Diyet", 15, 23; Müslim, "Edeb", 43–44).

O kimse merakıyla ünlü Hakem b. Ebü'l-As idi. Allah'ın elçisi ona beddua etmiştir. Daha sonra o, Taif'e sürgün edilmiştir. Bu hadis verisi, özel hayatı merak edip gözetlemenin ne denli büyük bir suç ve günah işlediğini göstermektedir. Nitekim bir başka hadiste de, evini gözetleyen birini gören Hz. Peygamber onun üzerine yürümüşse de adam kaçmıştır (Buhârî, "Diyat", 23).

Evi veya odayı gözetlemenin sakıncasının büyüklüğünden olsa gerektir ki, bir seferinde Hz. Peygamber evinde iken birisinin kapıdan evin içini gözetlediğini farkeder, eline bir demir parçası alıp, onun gözüne sokmaya doğru yöneldiğinde, bunu gören adam hemen oradan ayrılır (Tirmizi, "İsti'zan", 17). Evini ve odasını gözetleyen kimseye bu şekilde davranan Hz. Peygamber, bunun tüm ümmet için geçerli olduğunu ifade edercesine şöyle demiştir: "Sen evinde iken içeriye bakmasına müsaade etmediğin bir kimse evinin içine bakarsa, sen de ona bir taş atıp gözünü çıkarırsan, senin için bir günah yoktur" (Buhârî, "Diyat", 14, 23; Müslim, "Adab", 43).

Söz konusu bu rivayetlerden eylemi gerçekleştiren kimseye fiziki şiddet ve kaba kuvvet uygulanacağı anlamının çıkarılmaması gerektiği kanaatinde olan bazı araştırmacılara göre buradaki ifadeler, uyarı ve sakındırma mahiyetindedir (Çağrıcı, 2001:510). Zira Cahiliye döneminde insanlar birbirlerinin evlerine bazen günaydın, iyi akşamlar diyerek girerken, çoğu zaman da selamsız sabahsız giriyorlar, ev halkını uygun olmayan şekillerde yakalayabiliyorlardı.

Söz konusu evi gözetleme (tecessüs) eylemini gerçekleştirenler hakkında hüküm ortaya koyan İslam hukukçuları, yukarıdaki hadislerden hareket etmişlerdir. Buna göre mesken dokunulmazlığını ihlal etmenin suç olduğunu kabul etmişler ve karşılığını da ta'zir, meşru müdafaa ve manevî tazminat yollarıyla cezalandırılabileceğine hükmetmişlerdir.

Nitekim İzinsiz eve bakarken ev sahibi tarafından gözünün çıkarılması durumunda diyet gerekmeyeceğini ileri süren İmam Şâfiî (ö. 204/820), bu hükmünde yukarıdaki hadisin zahirine bağlı kalmıştır. Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ise diyete hükmederek, o meraklı kimsenin gözün oyulmasına cevaz vermez. Ona göre dışardan bakmak, eve izinsiz girmekten daha ağır bir suç değildir. Zira Hanefi ve Malikileri göre hadiste, suçun önemini anlatma bakımından uygulanan zecrin mübalağası yapılmıştır (Kahraman, 2008:213-221).

Evlerin veya odaların içine pencereden, kapı aralığından, anahtar deliğinden bakmanın aynı ortamda bulunmak gibi olduğu, "Hiç kimse izin almaksızın başkasının evinin içine bakmasın. Zira kim izinsiz bakarsa, aynen içine girmiş gibidir" (Ebû Dâvûd, "Taharet", 43) şeklindeki hadis, bunun açık bir göstergesidir.

Özel alanın mahremiyeti aile içerisinde de mevcut olduğu için Hz. Peygamber belli bir yaşa geldikten sonra çocukların yataklarının ayrılmasını emretmektedir (Ebû Davud, "Salât", 26).

4. Gizli Alan

Korunması gereken özel hayat unsurları içinde değerlendirilen ve gizli hayat şeklinde ifade edilen özel durumlar çok yönlüdür. Gizli hayat kişiye, zaman ve zemine göre değişiklik taşımaktadır. Kişinin maddi ve ekonomik varlığına ait bilgiler, siyasi, felsefi veya dini inançlar, iş bilgileri gibi durumlar bu alanda değerlendirilmektedir (Danışman, 1991:10-11).

Gizlilik, bir kimsenin kendisi ile ilgili başkasının bilmesini istemediği hususlardır. Bu gizli kalmasını arzu ettiği durumlar, ayıp olarak da nitelendirilebilir. Bunun gelenek ve görenek dışında başka psikolojik nedenleri bulunabilir. Aslında bunun için de bir izah etme zorunluluğu yoktur. Bunların bilinmesine yönelik hareketler, tecessüs olarak adlandırılmıştır. Nitekim bu durumu şu hadis açıklamaktadır. Hz. Peygamber, "Bir kimse konuşurken, başkasının işitmesini

istemediğini göstermesi bakımından sağa-sola bakması, konuşmanın gizli olduğunu gösterir" şeklinde buyurmuştur (Ebû Davud, "Edeb", 32, Tirmizi, "Birr", 39).

Bir kimsenin hayatında gizli olabilecek hususlar şöyle sıralanmıştır:

-Bir kimsenin bir başkasına gizli kaydı ile verdiği ve emanet ettiği söz, eşya ve durumlar.

-Gizliliği açıkça belirtilen hususlar. 'Gizlidir' ibaresi yazılı mekân ve yerlerde olanlar.

-Meskenler ve özel odalarda konuşulanlar ve yapılanlar.

-Gelenek ve görenekte, cep telefonu, bilgisayar, hatıra defteri ve el çantası gibi gizli olarak algılanan hususlar.

-İnsanların açıkça gizlediği hususlar. Sözgelimi birilerinin bir kenara çekilip, konuşması, karşı cinslerin bir çay bahçesi, pastane ve kahvehane gibi mekânlarda oturup konuşmaları bu kategoridedir.

-Bir şahsın banka hesapları gibi durumları da onun gizli alanına dâhildir.

Tüm bunlar ve benzer durumlar, özel ve gizli hayatın korunurluğu ile ilgili olup, İslam hukuku açısından bir değer taşımaktadır (Armağan, 1976:148).

Dönemin şartları doğrultusunda ifade edilen hadisler aynı ve benzer konuda günümüzün özel ve gizli hayatın masuniyeti ile ilgili sorunlarına önemli veriler sunmaktadır.

Sözgelimi, "Kendisine izin verilmeden bir örtüyü kaldırıp arkasına veya altına bakan kimse, aşılması helal olmayan sınırı aşmıştır" (Tirmizi, "İsti'zan", 16; "Edep", 76) şeklindeki hadis, günümüzdeki gizli olan her şeye şamildir.

Gizli hayatın araştırılmaması ile ilgili veriler, mutlaktır. Şöyle ki, Hz. Peygamber, "Ey dili ile inanıp, iman kalbine girmeyenler! Müslümanlara eziyet etmeyiniz ve onların gizli hallerini araştırmayınız. Bir Müslümanın gizli tarafını araştıranın Allah gizli tarafını ortaya döker. Allah'ın gizli durumunu ortaya koyan kimse de, kapalı bir ev odasında bile olsa, onun insanlara mahcup eder" (Tirmizi, "Birr ve Sıla", 85) şeklinde buyurmaktadır. Buna göre sırrı ifşa niyetiyle yapılan bir hareketin müeyyide şeklinde karşılığı olacaktır.

Bununla birlikte özel veya gizli hayatın korunmasıyla ilgili tedbirler alınması gerekmektedir. Aksi takdirde insanların merakını celbetmesi nedeniyle söz konusu o kişi de bundan sorumlu olmaktadır. Zira Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Bir kimse, kapısı açık bırakılmış veya giriş kısmında perde olmayan bir eve uğrar da içeriye bakarsa kabahat onda değil, ev sahibindedir" (Tirmizî, "İsti'zân", 16). Bu nedenle de günümüzdeki başkalarının görebileceği şekilde şeffaf ortamlar hazırlamaktan da mesken sahibi sorumludur. Ancak bu durum yine de tecessüs eden kimsenin masumiyetine karine olamaz.

Özel hayat içerisinde daha dar alanda değerlendirilen gizli alanın en belirgin boyutlarından birisi, bireyin inancıdır. Kalbe ait bir eylem olan bu durumun, ifşası birey bazında ve gizli alan statüsünde onun kendisine bırakılmış ve deşifre edilmesi onaylanmamıştır. İslam hukukunda da bu doğrultuda kararlar alınmıştır. Nitekim "Sizin dininiz size, benim dinim banadır" (el-Kafirûn 109/6) ayeti bunun bir göstergesidir. Yine, "Dinde zorlama yoktur; Artık hak ile batıl iyice ayrılmıştır. Tağutu (saptırıcıları) inkâr edip Allah'a inanan kimse, kopmak bilmeyen sağlam bir kulpa sarılmıştır. Allah işitendir, bilendir" (el-Bakara 2/256) ayeti de bu konuda önemli bir dayanaktır.

Bu veriler doğrultusunda İslam hukukçuları insanların inançlarının ifade edilmesi ve belirginleştirilmesi gerektiği konusunda hemfikir olmuşlardır. Ancak buradaki durum bireyin sosyal statüdeki durumunun tespiti ve hukuksal boyutun işleyişi açısındandır.

4.1. Bedenin Mahremiyeti

Beden, Allah tarafından insanlara verilmiş bir emanettir. İnsanlar onu iki şekilde koruma yükümlülüğüne sahiptir. İlki, ihsan edilmiş o bedeni korumak ve kollamaktır. Bu bir tür zararlı şeylerden sağlığı korumaktır. İkincisi ise verilmiş aza ve organları yerli yerince kullanmak suretiyle korumaktır. İnsanın manevi ve ruhsal boyutu için de aynı durum söz konusudur.

İlahi nimet olarak verilen beden, gizli hayatın olması gereken en bilinen boyutu içerisinde yer almaktadır. Kendisine emanet olarak verilen bedeni insan, onun sahibinin izni ve rızası doğrultusunda kullanmak durumundadır. İslâm dini, sadece bedene değer vermekle kalmamış, aynı zamanda beden değerini korumaya yönelik olarak birçok tedbir de önermiştir. Bu tedbirlerden birisi de beden tesettürüdür. İnsanın fıtratında ve

psikolojik yapısında, kendi avret mahallini örtme yönünde önemli bir istek ve eğilim vardır. Allah, bedenlerin örtülmesi noktasında insana kendi belirlediği beden mahremiyeti ilkelerine riayet edilerek gerçekleşeceğini beyan etmiş olmaktadır.

Kur'an-ı Kerim, insana emanet olarak verilmiş aza ve organların yerli yerince kullanılması gerektiğini şu ayetle açıkça vurgulamıştır: "Hakkında bilgin olmayan şeyin ardına düşme; çünkü kulak, göz ve yürek, bunların hepsi ondan sorumludur" (el-İsra 17/36).

Bu sorumluluklarla mesul olan bedenin tüm azalarının yaratılış amaçları dışında kullanılması ise bir takım yükümlülükleri gerekli kılmaktadır. İlgili ayette geçen "kulak" ve "göz" organlarının sorumluluğuyla ilgili olarak gözün sorumluluğunu, "harama bakmama", kulağın sorumluluğunu da "yasak olan şeyleri dinlememe" şeklinde yorumlanmıştır.

Söz konusu her iki organın vazifeleri arasında olmayan bu teşebbüsleri, özel ve gizli hayatın mahremiyeti ile bağlantılıdır. Söz konusu bu mahremiyetin kapsamı ile şu hadis anlamlıdır: "Gerçek Müslüman, elinden dilinden Müslümanların emniyet ve esenlikte olduğu kimsedir. Hakiki muhacir de, Allah'ın yasak ettiği şeylerden uzaklaşıp onları terk edendir (Buhârî, "İman", 4, "Rikâk", 26; Müslim, "İman", 64). İnsanın Müslümanlığının ölçüsü başkalarının özel hayatı ile ilgilenmemek olarak tarif edilmektedir.

Beden sırları, beden-ruh bütünlüğünün sağlıklı bir şekilde korunması gereken sahadır. İnsanın bütünlüğünün bir parçası olan bedende, kendisi dışındaki insanlar tarafından dokunulması, bakılması veya gösterilmesi uygun olmayan parça ve organlar bulunmaktadır. Burada İslami gelenek ve kurallar çerçevesinde erkek ve kadın bakımından farklılık arz etmektedir. Kadının kadına, erkeğin erkeğe, kadının erkeğe, erkeğin kadına karşı mahrem yerleri söz konusudur. Mahrem olan akrabalar veya namahrem olanların kadın ve erkek açısından bakılması haram olan yerler, İslam hukukçuları tarafından farklı görüşlerle değerlendirilmiştir.

Bu çerçevede başkalarının görebileceği el, yüz ve göz gibi organların işlevinden alıkonulması veya görme ve görülmesinin engellenmesi özel haktan mahrum kalması anlamına gelecektir. Kur'an'ı Kerim'de mümin kadının mahremi olanlarla ilgili durumu ve örtmesi gereken yerler şöyle açıklanmıştır: "İnançlı kadınlara da söyle: "Gözlerini (harama çevirmekten) kaçındırsınlar ve ırzlarını korusunlar, süslerini açığa

vurmasınlar; ancak kendiliğinden görüneni hariç. Başörtülerini yakalarının üstünü (kapatacak şekilde) koysunlar. Süslerini, kendi kocalarından ya da babalarından ya da oğullarından ya da kocalarının oğullarından ya da kendi kardeşlerinden ya da kardeşlerinin oğullarından ya da kız kardeşlerinin oğullarından ya da kendi kadınlarından ya da sağ ellerinin altında bulunan ya da kadına ihtiyacı olmayan (arzusuz veya iktidarsız) hizmetçilerden ya da kadınların henüz mahrem yerlerini tanımayan çocuklardan başkasına göstermesinler. Gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Hep birlikte Allah'a tövbe edin ey müminler, umulur ki felah bulursunuz" (en-Nur 24/31). Bu ayet kadınlar için özel hayatın dışa yansıyan durumunu göstermektedir. Zira sosyal hayatta özel olmaktan çıkan hususlar olduğu gibi, toplumsal sahada olmakla birlikte özel ve gizli olarak kalabilen durumlar da mevcuttur. Bu doğrultuda toplumun da bir özeli bulunmaktadır. İslamiyet belirli bir tesettür anlayışı ile bu toplumsal özel hayatı da koruma altına almıştır. Bu nedenle bireyin kendi izni ve rızası olsa bile, bedenin mahremiyetinin teşhiri ve ifşasının engellenmesine yönelik resmi girişimler, özel hayata müdahale olarak anlaşılmamalıdır.

4.2. Gizli Alanı Açığa Vurmamak

Kur'an-ı Kerim, müminlerin sahip olması gereken özellikleri sıralarken, namus ve ırzlarını korumalarını belirtir. Devamında ise, "Ancak zevceleri veya sağ ellerinin malik olduğu cariyeleri müstesna. Çünkü onlar, bu durumu icra ettiklerinden dolayı kınanmazlar" (el-Müminun 23/5-6) buyurmuştur.

Gizli alan ile ilgili daha da dar sahada ve gizli alandan olan, aile içindeki bir takım özel ilişkileri anlatıp yayan aile fertlerini, Hz. Peygamber insanların en kötülerinden birisi olarak nitelemiştir (Müslim, "Nikâh", 123–124; Ebû Davud, "Edeb", 32).

Özel hayat ile ilgili bir başka rivayette Ümmü Seleme, Hz. Peygamber ile eşleri arasında geçen bir takım olaylarla ilgili kendisinden bilgi almak isteyen Hz. Ömer'e, "Şaşılacak bir durum Ey Hattab oğlu Ömer, en sonunda Allah'ın elçisi ile eşleri arasına girmek istiyorsun" diyerek, sitemde bulunmuştur (Müslim, "Talak", 31).

Burada anlatılan hususdan daha özel anlamda Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Karı koca arasındaki mahrem boyutu bir başkasına anlatan kimse, kıyamet günün Allah nezdinde en fena olan kimsedir" (Müslim, "Nikâh", 123-124).

Genel anlamda özel hayatla ilgili olarak Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Ey dilleriyle inandığını söyleyip kalbine imanın yerleşmediği kimseler! Birbirinizin dedikodusunu yapmayın, birbirinizin gizli, özel hallerinin peşine düşmeyin. Çünkü kim birinin gizli, özel durumlarının peşine düşerse Allah da onun gizli özel durumlarının peşine düşer. Sonuçta da Allah gizli hallerinin peşine düştüğü kimseyi evinin içinde de olsa rezil eder" (Ebû Davud, "Edeb", 35; İbn Mâce, "Hudûd", 5).

Özel hayatın gizliliği ile ilgili olarak, haddi gerektiren bir suç işlediğini Hz. Peygambere söyleyen birisine, namazdan sonra, affedildiğini ifade etmesi dikkat çekici bir durumdur. Zira burada Hz. Peygamber o şahsa nasıl bir günah işlediğini sormamıştır (Buhârî, "Hudud", 27).

Özel hayatın önemi ve gizliliği ile ilgili, Hz. Peygamberin kişinin işlediği bir suç ve günahı başkalarını anlatmaması gerektiğini vurgulaması (Buhârî, "Edeb", 60) konunun önemini anlatmaktadır. Burada mahremiyetin özenle saklanmasına yönelik vurgu bulunmaktadır. Burada o işi gerçekleştiren kişinin bizzat kendisine yönelik bir uyarı söz konusudur.

Bunun iki nedeni olabilir. İlki, işlenen yasak, günah ve suçun, başkalarından gizlenmesi suretiyle bundan doğan mahcubiyet ile tövbe etme ihtimalinin yüksek olmasıdır. Bu durumda birey kendi kabahatini kendisi örter.

Bireyin kendi bildiği ve yaptığı bir takım düşünce ve eylemlerin, bir başkasına aktarılmaması gerektiği ve bunun karşılığının da Allah'ın takdirine kaldığını vurgulamak suretiyle (Müslim, "Hudud", 43–44), bir başkasının günah veya hatasının değerlendirilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Bu buyruğun birden fazla sonucu bulunmaktadır. Şöyle ki, yapılan yanlışlığın gizli kalması, daha sonra pişman olup ondan vazgeçme ihtimalini doğurur. Ayrıca bir suç aleniyet kazanırsa, zamanla kanıksama ortaya çıkar ve insanlar onu ayıp olmaktan çıkarabilir. Bu ise toplumsal suçların yaygınlaşmasının önünü kesebilir.

5. Haberleşme Özgürlüğü Ve Gizliliği

Haberleşme özgürlüğü, bilgi edinme ve edindirme ile bağlantılı olarak bir insan hakkı ve gizli alana dâhil bir durumdur. Buna göre bir kişinin temel haklarından olan haberleşme, aynı zamanda o bireyin var olmasına yönelik bir vakıa olduğu gibi o şahsın bizzat varlığının farkındalığının temel bir göstergesidir.

Haberleşmenin kamuya açık olabileceği durumlar olduğu gibi çoğu zaman gizlidir. Bu doğrultuda telefon ve internet gibi araçlarla yapılan görüşmeler çoğu zaman özel hayatı alakadar eden konuları kapsamaktadır. Daha açık ifade etmek gerekirse kişiler yüz yüze veya teknik bir araç vasıtasıyla iletişim kurarken, çoğu zaman konuşmalarının içeriğinin başkaları tarafından duyulmasını arzu etmezler. Bu durum bize haberleşme özgürlüğü konusunda gizliliğin korunmasının mutlaklığını göstermektedir. Eğer haberleşmede gizlilik sağlanamazsa kişiler telefon, faks ve internet gibi haberleşme araçlarıyla mahrem konuları konuşmaya cesaret edemezler. Böyle bir durum ise insanlar arasında doğru dürüst bir iletişim, görüşme, fikir alışverişinde bulunma ve de sorunlarını çözme girişimlerinin etkilenmesine yol açar. Bu ise, insanların gerçekçi olmayan ve içten gelmeyen konuşmalar üretmesine neden olur. O bakımdan haberleşmenin gizliliğini korumak için gerekli tedbirleri almak bir zorunluluktur.

İnsana değer veren ve bireyin fiziksel ve ruhsal sağlığı ve tekâmülüne özen gösteren İslam dininin, bireyin psikolojik yapısını korumak doğrultusunda temel kaynaklarında haberleşmeyle ilgili buyruklar hayli fazladır.

Konuyla alakalı Kur' an-ı Kerim ayetleri ve hadisler, kişilerin karşılıklı konuşmaları ve söyleşmeleri, kaynaşmaları ve düşünce alışverişinde bulunmalarını teşvik etmektedir. Konuşulan konular ile ilgili Kitap ve Sünnette haberleşmeyi kısıtlayan herhangi bir nas mevcut değildir. Her alanda özel hayatın gizliliğine önem veren İslam, haberleşmenin gizliliğinin korunması konusunda da düzenleyici hükümler getirmiştir. Haberleşme konusunda özel hayatın gizliliğinin korunmasını alakadar eden husus, bireylerin kendi aralarında yaptıkları ve başkalarının duymalarım istemedikleri özel konuşmaların içermesidir (Toksarı, 2012:22).

Öncelikle tedbir amaçlı olarak bir başkasını dışlayacak veya üzecek ya da kuşku uyandıracak bir şekilde hareket edilmemesi şeklinde kaynaklarda uyarılar bulunmaktadır. Söz gelimi "Şüphesiz 'gizli toplantıların fısıldaşmaları' (kulis), inananları üzüntüye düşürmek için ancak şeytan ürünü olan işlerindendir. Oysa Tanrı'nın izni olmaksızın o, onlara hiçbir şeyle zarar verecek değildir. Şu halde inançlılar yalnızca Tanrı'ya tevekkül etsinler" (el-Mücadele 58/10) ayeti, insanların yanlış anlamalarına yol açacak ortam ve şartları oluşturmamak gerektiğini belirtmektedir. Bu doğrultuda haberleşmenin gizliği ilkesi, bir üçüncü şahısların su-i

zannına yol açacak bir durumda oluşmamasını gerektirmektedir. Zira insanda ciddi bir şekilde merak dürtüsü hâkimdir. Bu realiteden hareketle Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Üç kişi iseniz ikisi diğerini bırakıp da gizli bir şey konuşmasınlar. Çünkü bu üçüncü şahsı üzer" (Buhârî, "İsti'zan", 46; Müslim, "Selam", 37-38). Tüm şartlar oluştuktan sonra iki kişi arasındaki iletişimin bireysel veya resmi oluşumlar tarafından ilgiye mazhar olmaması zorunludur.

Söz konusu veriler, bir fazla kişi olduğunda söz konusudur. Buradaki temel algı da hadiste belirtildiği şekliyle, üçüncü şahsın psikolojisine zarar verici bir durumun zuhurudur. Kendisine olumsuz bir katkı yapacağı düşüncesiyle bir fazla olan kimsenin yanında uzaklaşıp veya iki kişinin fısıldayarak konuşması uygun görülmemiştir. Burada iki kişinin konuştuğu şeyin doğru veya yanlış olması mevzubahis değildir. Önemli olan üçüncü şahsın dışlanmasıdır.

Oysaki bu sayı artarsa, onlardan ikisinin bir kenara çekilip konuşmasında bir sakınca görülmemiştir. Buradaki temel algı, bir iyilik yaparken, daha büyük bir zarara yol açılmamasıdır. Şöyle ki, üçüncü şahsın kendisini kötü hissetmesi, iki kişinin sırrından daha önemlidir. Zira burada o şahsa güvensizlik bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu ise hadisin ifadesiyle o kimseyi üzer ve rahatsız eder. Ancak her hâlükârda böyle bir durum vuku bulsa bile, üçüncü şahsın onlara kulak kabartması daha büyük bir densizlik olur. Nitekim bu konuda Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Gönlü olmaksızın bir topluluğun konuşmalarını dinlemeye çalışan kimsenin kıyamet gününde iki kulağına kurşun dökülür" (Buhârî, "Ta'bir", 45).

Haberleşmenin gizliliği ile ilgili olarak Hz. Peygamber de izinsiz bir kimsenin mektubuna bakmayı yasaklamaktadır. Nitekim hadiste şöyle buyurulmuştur: "Kardeşinin mektubuna onun izni olmadan bakan, ateşe bakmış gibidir" (Ebû Davud, "Vitr", 23).

Bu hadiste gecen yazılı metin ifadesi, mektup şeklinde değerlendirilmekle birlikte, telefon mesajları, telgraf metinleri, sanal âlemdeki iki kişi arasındaki yazışmalar, neşredilmemiş yazılar türü bilgi ve belgeler de bu statüdedir.

İzinsiz bir başkasının konuşmasını dinleme hususunda şu uyarıyı yapmaktadır: "Kim izinsiz olarak bir topluluğun konuşmasını dinlerse kıyamet günü kulağına kurşun dökülür"(Tirmizi, "Libas", 19) şeklindeki hadis de konunun boyutunu göstermektedir.

Günümüz açısından, gelişen ve insanlar tarafından kullanılan her türlü teknolojik iletişim aracı yaşamı kolaylaştırmanın yanı sıra özel yaşam alanlarını daraltmakta, kişiye ait bilgilerin toplanmasını, işlenmesini ve bilgi havuzlarında arşivlenmesini de sağlamaktadır. Kontrolü sağlanamayan kişisel verilerle insanlar maddi ve manevi sıkıntıya düşmekte ve tamiri zor bedeller ödemektedirler. Yatak odası görüntüleri, sauna, havuz, masaj salonları vb. yerlerde yapılan gizli çekimler şantaj amaçlı olarak kullanılmaktadır. Diğer yandan kullanılan görüntüleme ve kayıt cihazları, webcam vb. donanımlara ait yazılım açıkları veya bilgisayarlara bulaşan virüsler sebebiyle bilgisayar kapalı dahi olsa kişiye ait görüntüler bilgisi dışında kaydedilmekte ve başkaları tarafından da izlenebilmektedir. Diğer yandan akıllı cep telefonları, tabletler, güvenlik kameraları vb. cihazlarla her anımız kayıt altına alınmakta ve bu kayıtlar bireylerin bilgisi dışında sanal âlemde yayınlanmaktadır (Vardi, 2015:70).

Haberleşme gizliliği ile ilgili bu veriler doğrultusunda İslam hukukçuları da konuyla ilgili hükümler oluşturmuşlardır. Nitekim İslam hukukuna göre haberleşme hürriyeti ve gizliliğine bağlı olarak hapistekilerin de bu hakkı kısıtlanamayacağı ve de ülke menfaatlerine aykırı durumlar söz konusu olmadığı müddetçe yabancı diplomatlar için de haberleşme hürriyeti ve gizliliği geçerli olacağı kabul edilmiştir (Yaman, 1998:219).

İslam beldelerinde bulunan yabancı kimseler, gayr-i Müslim statüsünde olup, onların hukuku zimmi hukuku konumundadır. Temel bir prensip olarak Hz. Peygamber, “Kim bir zimmiye yani gayri müslim vatandaşa zulüm ve haksızlık yaparsa, ben onun hesap günü karşısında olacağım” demiştir (Beyhaki, t.y: 204, 205).

Bu hadis verisi doğrultusunda İslam ülkesindeki yabancı vatandaşlar, kamusal alanda bir Müslüman ile aynı hak ve sorumluluklara sahiptir. Ahlaki değerler çerçevesinde özel hayat ile ilgili konularda da benzer hakları elde etmektedirler. Farklılık ise, hukuksal boyuttadır. Nitekim onlar için ayrı bir hukuk kuralları oluşturulmuştur. Buna göre ahlaki boyutta sosyal hayatta ve karşılıklı ilişkiler doğrultusunda bir mümin için geçerli olan durumlar aynı zamanda Gayr-i Müslim bir vatandaş hakkında da yürürlüktedir (Bilmen, 1985:III, 426).

6. Özel ve Gizli Hayatın İfşasıyla Bağlantılı Diğer Kavramlar

Yukarıda özel ve gizli hayatın ifşasıyla ilgili en iyi bilinen kavramın, tecessüs olduğu vurgulanmıştı. İslam hukukunun ortaya koyduğu; tecessüs (ayıp araştırma) yasağı, gıybet (dedikodu yapma) yasağı, söz getirip götürme yasağı, haram şeylere bakma (mahrem) yasağı gibi hususlar, özel ve gizli hayatın korunmasıyla bağlantılı kavramlardır.

6.1. Gıybet

Gıybet, bir kimsenin özel hayatı ile ilgili bilgilerin, sahibinin bulunmadığı bir ortamda bir başkalarıyla paylaşılmasıdır.

Gıybet/dedikoduculuk, hem Kur'an hem de hadislerde şiddetle yasaklanmıştır. Konuyla ilgili ayette şöyle buyurulmaktadır: "Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının, çünkü zannın bazısı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın, kiminiz kiminizi arkasından çekiştirmesin! Sizden biriniz ölü kardeşinin etini yemek ister mi hiç? Demek tiksindiniz! O halde Allah'tan korkun, çünkü Allah, tövbeyi çok kabul edendir. Çok bağışlayıcıdır (el-Hucurat 49/12). İfadelerden anlaşıldığına göre gıbet çok büyük bir günahtır.

Gıybet, söz ile gerçekleşebileceği gibi, yazı, jest ve mimiklerle de olabilir. Gıybet belli bir kişi veya zümrenin şeref ve haysiyetini rencide etmesi, dolayısıyla müminler arasındaki sevgi, saygı ve barışa zarar vermesi sebebiyle yasaklandığından, böyle bir kişiyi kastetmeden genel olarak insanların kötülüğünden söz etmek gıybet sayılmaz. Bir kişiyi dini kusurlarından dolayı gıyabında eleştirmenin gıybet sayılmayacağı ileri sürülmüşse de Gazzali insan onurunu öne çıkaran mükemmel tahlillerinde bu iddiayı reddetmiş ve iyi niyete dayanmayan her türlü gıyabi eleştirinin haram olduğunu belirtmiştir (Çağrıcı, 1996:64). Gazzali'nin burada üzerinde durduğu husus, bahsi geçen kimsenin özel hayatına yönelik, bir ifşaatta bulunmasıdır. Nitekim o devamla, "Falanın işlediği şu kusurlardan beni koruyan Allah'a hamdolsun" şeklindeki sözleri; başkasını eleştirirken kendini temize çıkarma anlamına geldiğinden gıybetin en çirkin çeşididir. Zira burada hem gıybet hem de riya vardır" diyerek, gizli alan ile ilgili bir durumun yaygınlaşmasının kötü sonucuna işaret etmektedir.

Benzerlik olmakla birlikte bazı durumlar ve konuşmalar gıybet kategorisine girmemektedir. Örneğin, bir kimse hakkında geçerli bir gerekçeye dayalı olarak görüş talebinde bulunmak ve istişare etmek, bu konumda olup, gıybet olarak değerlendirilmemektedir.

Nitekim Hz. Peygamber, kendisine evlilik talebinde bulunan Muâviye ve Ebû Cehm hakkında bilgi isteyen Fâtıma b. Kays'a, Muâviye'nin fakir, Ebû Cehm'in ise kadınlara karşı kaba olduğunu söylemiştir (Müslim, "Talak", 36).

6.2. Koğuculuk

Özel ve gizli hayatın ifşaatıyla bağlantılı diğer bir kavram da koğuculuktur. Laf getirip götürme, İslam'ın temel kutsal kaynaklarında yasaklanmış ve haram olarak değerlendirilmiştir. Nitekim konuyla ilgili Kur'an'da şöyle buyurulmuştur: "İtaat gösterme her çok yemin edene, âdî fikirli olana. Daima kusur arayana. Lâf götürüp getirene. Hayırdan men'e çalışıp durana, haddi tecavüz edene, çok günahkâr olana" (el-Kalem 68/11).

Söz konusu ayetteki uyarıya eşgüdümlü olarak Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Ara bozmak için laf getirip götüren kimse, Cennete giremez" (Buhârî, "Edeb", 46, 50, 57, "Vudu'", 55, 56, "Nikah", 45; Müslim, "İman", 45).

Her iki kutsal kaynakta vurgulanan husus, özel hayatın mahremiyetidir. Koğuculuk toplumsal huzuru bozan, insanları birbirlerine düşürerek fitne çıkaran bir niteliktir. Aynı zamanda özel hayata doğrudan müdahaledir.

6.3. Kusurları Bağışlama

Kusur bağışlama Allah Teâlâ, Al-i İmran suresi 134. ayette "Öfkelerini yenenlere ve insanların kusurları bağışlayanlara Cennet hazırlanmıştır. Allah iyilik edenleri sever" buyurmaktadır. Bu ayette Allah başkasına ait özel hayat hallerinin yayılmamasını, kusurların ise bağışlanmasını tavsiye ederek özel hayatın korunmasını istemektedir.

Kur'an'daki, "Bağışlama yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir" (el-A'raf, 190) ayeti de bu konudan belirgin bir kaynaktır. Söz konusu bu affetme, bireyin kendisine yönelik başkalarının yapmış olduğu yanlışlık ve hataların gözardı edilip, karşılık verilmemesi şeklinde olmakla birlikte, başka anlamlarda içermektedir. Buna

göre kendisine yönelik olmamakla birlikte bir başkasında görülen, söz konusu şahsın hem kendi zatına hem de sosyal haklara yönelik kusurlarının da bağışlanması anlamı da içermektedir. Zira insanların büyük çoğunluğu, yapmış olduğu hatadan vazgeçme kapasitesine sahiptir.

Hataları bağışlama ile bağlantılı bir kavram da merhamettir. Zira merhamet, başkalarının eksik ve kusurlarının hoşgörülebilmesidir. Bu doğrultuda Hz. Peygamber, "İnsanlara merhamet etmeyene, Allah da merhamet etmez" buyurmuştur (Buhârî, "Tevhid", 2, 27, "Edeb", 18).

7. Özel Hayatın Gizliliğini İhlalinin İslam Hukuku Cezası

Tüm yönleriyle özel hayatın gizliliğinin ihlali, bir takım yaptırımları gerektirmiştir. Özellikle İslam hukukunda ele alınan bu yaptırımlar, had, kısas ve ta'zir şeklinde üç şekilde gerçekleşmektedir.

7.1. Had

Şâri' tarafından belirlenen ve Allah (kamu) haklarına yönelik suçların karşılığıdır. Daha öz bir ifade ile had, Kur'an ve sünnette belirlenmiş bir müeyyide olup, keyfiyeti nas ile belirlenmiş bir ceza türüdür. Kur'an'da "Hududullah" şeklinde ifade edilen bu tür bir had, bir Müminin niteliği olarak, "O tevbekârlar, o abidler, o hâmidler, o oruç tutanlar, o rükûa varanlar, o secdeye kapananlar, o ma'rufu emredib münkerden nehyeyleyenler ve Allâhın hududunu muhafaza eyliyenler, müjdele hem o bütün müminleri" (et-Tevbe 9/112) şeklinde tanımlanmıştır.

Hadiste de söz konusu hududullah şöyle tasvir edilmiştir: "Allah'ın sınırlarını gözetenler ile bu sınırları çiğneyenler, bir gemiyi paylaşanlara benzer: Gemi konusunda kura çektiler. Kimisine geminin üstü, kimisine de altı düştü. Geminin alt bölümünde bulunanlar, sudan almak istedikleri zaman, yukarıdakilerin yanına uğruyorlardı. Alttakiler 'Biz payımıza düşen ambarda bir delik açsak, kendimize de, onlara da zarar vermemiş oluruz' dediler. Şayet bu üsttekiler alttakileri bu dilekleriyle başbaşa bıraksalardı, hepsi yok olurdu. Fakat onların ellerini tutarlarsa, hem kendileri kurtulur, hem de onlar kurtulur" (Buhârî, "Şehadat", 30).

Kur'an'da had olarak dört ceza geçmektedir. Bunlardan ilki, zina edene 100 sopa vurulmasıdır (en-Nur 24/2). İkincisi ise, iffetli bir kadına zina iftirasında bulunan kişiye

seksen sopa vurulmasıdır. Aynı kategoride bir başka ceza ise, şahitliğinin kabul edilmemesidir (en-Nur 24/4); Üçüncü olarak hırsızın elinin kesilmesi bulunmaktadır (el-Maide 5/38). Dördüncü sırada ise silahlı gasp, yol kesme ve eşkıyalık gibi suçları işleyenlerin cezalandırılması yer almaktadır (el-Maide 5/33-34). Bunların dışında kalan ve had cezası uygulanan durumlar da bulunmaktadır (Bardakoğlu, 1996:548). Nitekim Kur'an ve Sünnet'te açıkça yasaklanmış olan şarap içmenin cezası olarak, Hz. Peygamber döneminde sayı ve keyfiyet bakımından farklı dayak cezaları uygulanmıştır (Buhârî, "Hudud", 4, "Nikah", 12, 33, 36, 46, 82, 83, "Cihad", 12, "Mezalim ve Gasb", 2, 25, "Tefsir", 4, "Edeb", 60, "İman", 17, "Tevhid", 36).

İslam hukukçuları arasında bazı durumlarda had ile kısas arasında aynı değerlendirilmelerde bulunulmuştur. Nitekim bazı hukukçular, had kapsamında değerlendirilmekle beraber şahıs hakkının baskın olması sebebiyle kazf ve hırsızlık suçunu hukuki sonuçları açısından, diğer had suçlarından farklı değerlendirmiştir. Bu doğrultuda had ve kısas arasında hak sahibi açısından yapılan ayrım tam bir netliğe sahip değildir (Aydın, 2001:162-165).

İslam tarihinde, zina suçunun genelde ikrar ile sabit olup şâhitlerle sabit olan zina suçlarının yok denecek kadar az olması, kazf haddiyle birlikte ahlâki seviyenin özel hayatın gizliliğinin ihlal edilmemesi noktasında önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim had cezalarıyla elde edilmek istenen amaçlardan biri de, hadde konu olan suçların işlenmesinin ve aleniyet kazanmasının önlenmesidir.

7.2. Kısas

Şâri‘ tarafından belirlenmekle beraber şahıs haklarına yönelik suçlar için konulan cezalar kısas olarak adlandırılmaktadır. Kasten adam öldürme ve müessir bir fiili işleyene yönelik bir cezalandırma olan kısas, Kur'an-ı Kerim'de, "Ey iman edenler, öldürülenler hakkında üzerinize kısas yazıldı. Hüre hür, köleye köle, dişiye dişi. Bununla birlikte her kim kardeşi tarafından kısmen bağışlanırsa, o vakit görev, birinin geleneğe uyması birinin de ona borcunu güzellikle ödemesidir. Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve bir rahmettir. Her kim, bunun ardından yine tecavüz ederse, artık ona pek elem veren bir azap vardır. Sizin için kısasta bir hayat vardır, ey temiz aklı, temiz özü olanlar! Belki korunursunuz" (el-Bakara 2/178-179).

Dağcı'ya göre Kısas, temel insan haklarının ana unsurunu oluşturan hayat hakkını güvence altına almaya yönelik bir müeyyidedir. Haksız yere ve kasten adam öldürme ve yaralamalar kısasla cezalandırılarak hem insan hayatına ve vücut bütünlüğüne yönelik haksız tecavüzler önlenmiş, hem de suçlu işlediği suça denk bir ceza görerek adalet sağlanmış olur. Bunun için de cezanın uygulanmasında şahıs hakları ön planda tutularak suç mağduruna, yani yaralanan kimseye veya maktulün yakınlarına infazı talep etme veya affetme hakkı verilmiştir (Dağcı, 2002:491).

7.3. Ta'zir

İslam hukuku özel hayatın korunması meselesinde had ve kısas cezalarının dışında kalan kişi haklarına yönelik tecavüzlerde, ta'zir cezasını öngörmektedir. Hukuk dilinde ta'zir: "Zaruretsiz yere halkın esrarını hetk veya bir fahişeyi, yani müstehcen bir hadiseyi işaa etmekden mütevellid cürümlerdir"diye tarif edilmiştir. (Bilmen, 1985:III, 322).

Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi ta'zir, kişi hakları, özel hayat ve gizli yaşam ile bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Ta'zirin diğer suçlara göre en belirgin özelliği, naslarda belirtilmeyen bir ceza olması ve hâkim veya ilgili kişinin bu cezayı takdir etme yetkisinin kendisinde olmasıdır.

Başoğlu'nun değerlendirmelerine göre; Ta'zîr cezaları, had ve cinayetlerde olduğu gibi emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker vazifesini yerine getirmenin önemli araçlarından olup din, akıl, can, ırz ve malın korunması şeklindeki beş temel amaca uygun biçimde şer'an mâsiyet olduğu bildirilmiş, ancak toplumların kendi şartlarına göre düzenlenmek üzere cezaları tayin edilmemiş fiillere yöneliktir. Bu cezalar Allah hakları ve kul haklarının korunmasını hedeflemektedir. Kötülüklerin yaygınlaşmasını, bireylere ve topluma zarar vermesini önleyici, suç işleyenleri te'dib ve ıslah edici özellikler taşımaktadır (Başoğlu, 2011:198).

Ta'zîr gerektiren suçlar içerdikleri ahlâkî kötülük, verdikleri zarar açısından genellikle had veya kısas gerektiren öldürme, zina, hırsızlık gibi suçlardan daha aşağı derecedeki fiillerden teşekkül eder. Ayrıntıları tartışılmakla beraber zina ve livâta dışındaki bazı cinsel suçlar, kısas gerektirmeyen yaralama, dövme, sövme ve hakaret etme, kamu malını veya özel malları gayri meşrû şekilde itlâf, borcunu ödemeyi geciktirme, sınırlı miktarda olmak kaydıyla helâlliği şüpheli veya sıhhî olmayan mal

satma, aldatıcı beyanla mal satma, giyim kuşam konusunda genel âdâba riayet etmeme gibi çok sayıda fiil bu çerçevede yer almaktadır (Başoğlu, 2011:199).

8. Özel Hayatın Korunmuşluğu Açısından Cerh Ve Ta'dil

8.1. Cerh ve Ta'dil

Hadis rivayetinde bulunan kimselerin dini ve ilmin yönden eleştirilmesini ele alan bu bilimsel terim, yaralamak anlamına gelen cerh ile düzeltmek manasına gelen ta'dil kelimelerinin birlikteliğiyle oluşmuş bir özel kavramdır. Cerh ve ta'dil ise birtakım özel lafızlar kullanarak rivayetlerinin kabulü veya reddi yönünden ravilerin hallerinden ve haklarında kullanılan lafızların mertebelerinden bahseden bir hadis ricali ilmidir (Aşıkkutlu, 1993:394).

Cerh ile meşgul olan âlimler, bunun için râvîlerde kişilik ve hafıza durumlarını dikkate almaktadırlar. Ravilerin kişilik durumları ve varsa sorunları adalet kavramı altında, hafıza ile ilgili vaziyetleri ise zabt başlığı altında ele alınmıştır. Adalet değerlendirmesi içerisinde yalancılık, yalancılıkla itham, fısk, bid'at ve cehalet alt başlıkları incelenmektedir (İbn Hacer, 2001:87).

Cerh ve ta'dil ilmiyle uğraşan bilginlerin literatüründe yalancılık, râvînin Hz. Peygamber adına hadis uydurmuş olması demektir. Bu durumda olan bir ravi ise, kezzâb, vadda', 'ekzebû'n-nâs', 'ruknu'l-kizb', 'ileyhi'l-müntehâ fi'l-kizb' gibi sıfatlarla tanımlanır. Onların aktardıkları hadisler de 'mevzu', 'muhtelak' veya 'masnu' olarak nitelendirilir (Bacci, 1991:I, 29).

Hadis âlimleri yalancılık ile ittiham edilen ravinin, günlük hayatları ve bireysel ve sosyal yaşamları doğrultusunda değerlendirmelerde bulunmuşlardır. İçtimai çevredeki ünleri de buna katkı sağlamaktadır.

Öte yandan günlük yaşamında dini gevşekliğe sahip olmakla bilinen ve günahları açıklıkla işleyen kimseye ise cerh ve ta'dil ilminde, fasık denmektedir. Böyle bir kimsenin rivayet ettiği hadis, "metruk" kabul edilir ve "leyyinü'l-hadis" olarak adlandırılır.

Raviler hakkında dikkate alınan bir başka sıfat da, cehalettir. Cehalet, ravinin hadis rivayetiyle bağlantılı olarak şahsıyla alakalı malumatlara erişilememesi anlamındadır. Bu durumda kesinlik ifade etmediği için ravi "meçhul", onun rivayet ise

“mübhem” tanımlamasına uygun olur (Aşıkkutlu, 1997:116-120).

Cerh ve ta’dilin en önemli kısımlarından biri olan zabt ile ilgili kusurlar çok yanılma, gaflet, vehm, sika râvîye muhalefet ve hafıza bozukluğu şeklindedir. Bunlardan bir kısmına veya birisine sahip olan ravi, mecruh olmuş olur (İbn Hacer, 2001:85-86).

Cerh ve ta’dil ilmi çerçevesinde ele alınan bir başka konu ise, sika olan bir raviye muhalefettir. Bu durumda sika bir raviye muhalif olan bir hadisi rivayet etmek, onaylanacak bir durum değildir. Zira doğru olarak bilinen bir rivayete aykırı bir nakil, kabul edilemezdir. Tüm bunlara ek olarak, hafıza zayıflığı ve bozukluğu da bu alanda değerlendirilen bir başka sorundur. Buradaki temel gerekçe, sika olarak bilinen bir ravide bu sıfatın ortaya çıkmasıdır (Bacci, 1991:I, 29).

Râvînin zabt vasfını bozan niteliklerden birisi olan gaflet, tergib ve terhibe yönelik rivayetler dışında makbul olmamıştır. Bu durumda vehm, râvînin rivayet kurallarını bilmeyerek, doğru olduğunu zannettiği bir hadisi rivayet etmesidir. Burada bir yanlışlık söz konusudur. Zira râvînin mürsel veya munkatı‘ olan bir hadisi mevsûl şeklinde tanımlaması vehme bir örnektir. Ayrıca bir hadisin isnadını veya metnini bir başka hadis ile karıştırma da böyledir (Aşıkkutlu, 1997:134).

Cerh ve ta’dil ilmi düzleminde ta’dil ifade eden terimler ilgilenen âlimler tarafından değişik kavramlarla ifade edilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

-Sika: Güveniler ve sağlam anlamında olan kelime ile belirtilen hadis, sıhhati konusunda delil olarak kullanılabilir anlamına gelmektedir.

-La be’se bih: Kuşku duyulmaması gereken hadis anlamında olup, güvenirlik ifade eder.

-Şeyh: Üstad anlamında kullanılan bu kelimeyle değerlendirilen hadis, ikinci derecede güvenilir anlamı taşımaktadır.

-Salihu’l-hadis: Dördüncü makam içerisinde ele alınıp itibar edilmesi gereken hadis anlamını içermektedir (Baci, 1991:I, 257-260).

Cerh kavramı içerisinde ele alınan nitelikleri şöyle sıralayabiliriz:

-Leyyinü’l-hadis: Bu ifadenin yer aldığı hadis hakkında olumlu kanaat belirtilmiş olmaktadır.

-Leyse bi-kaviyy: Söz konusu cümlenin kaydedildiği hadis, ikinci derecede kabul edilebilir anlamı taşımaktadır.

-Daifü'l-hadis: Bu ibareyle belirtilen hadisin güvenirliği çok düşük demektir.

-Metrukü'l-hadis: Kabul edilemeyecek hadis anlamında olup, üzerinde durulmaması gerekir.

Bunların yanında bazı âlimlerin aynı anlamı içeren farklı adlandırmaları mevcuttur. Sözgelimi "Ekzebü'n-nas", "Deccal", "Müttehem bi'l-kizb", "Rudde hadisuh", "Daafuh", "Münkirü'l-hadis", "Fihi hulf" terimleri bunlar arasındadır (Baci, 1991:263-265).

Genel anlamıyla ilk dönemlerde hadisler, sahih ve zayıf şeklinde sınıflandırılmıştır. İki asır sonra ise bu, sahih, hasen ve zayıf şeklinde üçlü bir taksime maruz kalmıştır.

Hadis ilminde râvilerin özel hayatına dair yapılan ayrıntılı değerlendirmeler bulunmaktadır. Cerh ve Ta'dil başlığı altında geniş bir edebiyat oluşturan bu çalışmalar, ilk bakışta özel hayatın korunması ilkesiyle çelişki arz etmektedir. Nitekim benzer gerekçelerle ravilerin cerh edilmesine karşı çıkanlar olmuştur. Ancak hadisin İslamî ilimler açısından taşıdığı tartışılmaz değer, dinin korunması ve dini bilgilerin güvenilirliğinin sağlanması gibi öncelikli hedefler göz önünde bulundurulduğunda, râvilerin özel hayatının incelenmesi bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira hadislerin değeri râvilerin güvenilirliğiyle doğru orantılıdır. Bu açıdan cerh ve ta'dil işlemi özel hayata ilişkin hakları sınırlayıcı bir özellik taşımaktadır.

Hadis nakledenlerin dini ve ilmi ehliyetleri, dolayısıyla rivayetlerinin sağlamlığı ortaya cerh ve ta'dil metodunu kullanarak ortya çıkar. Bu sebeple İbnü'l Medini hadis ricalini bilmeyi ilmin yarısı olarak kabul etmiştir. "Falan zayıftır, filan yalancıdır" şeklindeki tenkitlerinden rahatsız olan Muhammed b. Bündar el-Cürcani'ye Ahmed b. Hanbel'in, "Peki sen susarsan, ben konuşmazsam, cahiller hadisin sağlamını sakatından nasıl ayırt edecekler?" demesi bu ilmin önemini ifade etmektedir (Aşıkkutlu, 1993:394).

İbn Dakîkul'îd'in (ö. 702/1302) özellikle râviler hakkında değerlendirmede bulunan muhaddisleri kastederek söylediği, "İnsanların şeref ve haysiyetleri düşmemek için çok dikkat edilmesi gereken ateş çukurlarıdır" (Sübki, t.y, II, 18) şeklindeki tespiti de bu önemi veciz bir şekilde vurgulamaktadır.

Tüm bu verilerin ötesinde bir hadisle ilgili değerlendirme, âlimlere göre değişebilmektedir. Bir kısmının zayıf dediğine, diğerleri hasen, bazılarının hasen dediklerine de öteki bilginler sahih diyebilmektedir. Burada belirginleşmiş temel bir ölçüt bulunmamaktadır. Endülüslü âlim Ebü'l-Velid Süleyman b. Halef el-Baci'ye (ö. 474/1081) göre, sahih hadisin tespitindeki tek belirleyici unsur, şahsi içtihattır. Bu doğrultuda bir hadisin sahih olduğunun söylenmesi, o hadisin senedinin istenilen şartlarda olması anlamındadır. Buradan hadis metninin mutlak sahihliği anlamı çıkmaz (Hatipoğlu, 1997:3).

Cerh ve ta'dilin gıybet statüsünde olamayacağını kabul eden Bacci'ye göre, cerh ve ta'dil amacıyla söylenen ve yazılanlar caiz statüsünde olup, dini bir zorunluluktur. Bacci bu konuda ayet ve hadisler bulunduğunu, başta Hulefa-i Raşidin olmak üzere sahabilerin de cerh ve ta'dil üzerinde titizlikle durduklarını kaydeder. Konuyla ilgili en belirgin hadisin, "Kim bana bilerek bir yalan söz nispet ederse, Cehennemde yerini hazırlasın" hadisini dayanak olarak kullanır. Zira ona göre dini korumak ve mülhitlerden uzak tutmak amacıyla hadis rivayet edenlerin incelenmesi bir zorunluluktur. Bu nedenle o, cerh ve ta'dili bir vacip olarak tanımlar (Bacci, 1991:I, 37).

9. Buhari'nin ve Müslim'in Ravileri Açısından Cerh Ve Ta'dil

Cerh ve Ta'dil âlimlerine göre bir raviyi cerhetmeye sebep olan gerekçeler değişiktir. Bir kısmına göre cerh sebebi olan herhangi bir husus, bir başkasına göre cerhe sebep olamaz. Bu önemli noktadan hareketle, Cerh ve Ta'dil âlimlerinin üzerinde mutlak anlamda birleştikleri bir metod söz konusu değildir. Bu bilginlere göre değişiklik arz etmektedir.

Hadis üzerine yapılan değerlendirmelerde Buhârî isminin ön plana çıktığını görmekteyiz. Onun hadis yazma işinde hocalarını titizlikle seçtiği; hadis aldığı kişilerin önce Hadis ilminde belli bir yere gelmiş, işinin ehli; daha sonra da belli bir görüşe saplanarak Kelam tartışmalarına girmemiş olmasına dikkat ettiği anlaşılmaktadır. Hadis İlimlerinde son derece titiz ve dikkatli, aldığı kararı başarıyla yürüten ve tuttuğunu koparan azimli bir kişiliğe sahip olduğundan, İbn Sa'id tarafından "el-Kebşu'n-Natiah" yani inatçı keçi diye nitelendirilmiştir (Uğur, 1992:116).

Buhârînin ravi tabakası şu şekilde tasnif edilmiştir:

-Birinci tabaka, Abdullah b. Ensari (ö. 205/830) gibi Tabiinden hadis almış olanlardır.

-İkinci tabaka, Âdem b. Ebi İyas (ö. 220/ 835) gibi Tabiinin öncülerine yetişmekle birlikte onlardan hadis rivayet etmeyen kimselerdir.

-Üçüncü tabaka, Nuaym b. Hammad (ö. 228/842) gibi Tabiiuna yetişemeyip, Tebeü't-tabiinin ileri gelenlerinden hadis alanlardır.

-Dördüncü tabaka ise, Muhammed b. Yahya ez-Zuhri (ö. 258/871) gibi aynı şeyhten hadis rivayetinde bulunmakla birlikte, kendisinden daha önce hadisi aktaran kimselerdir.

Buhârî'nin bütün şeyhlerinin, özellikle ilk dört tabakadan olanların durumları cerh ve ta'dil yönünden incelendiğinde görülür ki, hepsi de sikadır. İçlerinde yalan söylemek veya yalan ithamına maruz kalmakla cerh edilmiş olan yoktur. Hepsi de kendi deyişiyle "Sahibu'l. Hadis", yani halk deyişine göre "çekirdekten yetişme" bir hadisçidir. Haberler ilminde usta, Hz. Peygamberin sünnetini aksettiren hadis ehli rivayette ehildir. Bunların yanı sıra özellikle vurgulamak gerekir (Uğur, 1992:116).

Buhârî ravileri arasında fıska düşen, ancak tövbe etmeyip görüş ve davranışlarında ısrar eden, özellikle yalan söylemek gibi en büyük tenkit sebebi sayılan hali açığa çıkmış bir kimse yoktur.

Buhârî'de ne şaz ne de münker hadis çeşitlerine rastlanılmadığı, *Sahihu'l-Buhârî* hadisleri arasında güvenilir ravilerin sahih olarak rivayet ettikleri hadislere ters düşenleri bulunmadığı belirtilmektedir. Öyle olunca, sonuç itibariyle bunları rivayet edenler arasında muhalefet nedeniyle tenkit edilerek hadisi terkedilmiş olanı da yoktur (Uğur, 1992:118).

Sahihu'l-Buhârî ravilerinin hepsi Kesretu'l-Galat kusuruyla cerh edilmiş olmaktan uzaktırlar. Ravilerinin hemen hepsi kimlik yahut adalet durumunun belli olmaması kusurundan uzaktırlar. Buhârî, eserine aldığı hadislerin metinlerinde olduğu gibi isnadlarında da kıIı kırk yararcasına titizlik, dikkat ve itina göstermiştir. Ravilerinin umumiyet itibariyle Hadis ilminde ehil, güvenilir, sika ve işini iyi bilen kişiler olmaları ve en önemlisi hadis uydurma, yalancılık ve yalan ithamına maruz kalma gibi ağır cerh sebeplerinden biri veya birkaçıyla cerhedilmemiş oluşu, hadis ilimleriyle meşgul

olanların Sahih-i Buhârî'ye güvenmelerine yol açmıştır (Uğur, 1992:118).

Uğur'un bu değerlendirmelerine rağmen, Buhârî ve Müslim'in sahihlerine eleştiriler de yok değildir (Polat, 1990).

Bazı âlimlere göre Müslim'in Sahih'i, Buhârî'nin Sahih'inden sonra en güveniler hadis kitabıdır. Buna rağmen Müslim'de geçen her hadis, sahih olmuş anlamına gelmemektedir. Nitekim hem Buhârî hem de Müslim'de hadis âlimlerinin kabulü dışında hadisler mevcut olduğu ileri sürülmüştür. Zira Buhârî ve Müslim'e göre bir hadisin sahih olması, onların kendi ölçütleri doğrultusunda şekillenmiştir. Bu ise bir başka hadis âlimi tarafından kıstas olarak değerlendirilmeyebilir. Bu durumda onların ölçütleri farklı olabilir. Günümüz hadis araştırmacılarından Mehmet Hatipoğlu, konuyla bağlantılı olarak bazı örnekler üzerinde durmuştur (Hatipoğlu, 1997).

Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'lerine almış oldukları rivayetlerde aradıklar sahihlik şartında bazı farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Buna göre Buhârî, hadisin sahih olabilmesi için ravilerin mutlaka görüşmüş olmaları gerektiğini şart koşarken, Müslim aynı dönemde yaşamış olmalarını yeterli bulmaktadır. Bu tür tali olarak nitelendirilebilecek ayırım söz konusu olsa da, Muhaddisler bir hadisin sıhhat şartını Buhârî ve Müslim'in ölçütlerine göre değerlendirmişlerdir. Buna doğrultuda onlar sıhhat göstergesi olarak öncelikle Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmesini esas alarak şunu ileri sürmüşlerdir: Buhârî ve Müslim'in ortaklaşa Sahih'lerine aldıkları hadisler (müttefekun aleyh), Buhârî'nin yalnız başına rivayet ettiği hadisler, Müslim'in yalnız başına rivayet ettiği hadisler öncelikle sahih statüsüne sahiptir. Yine muhaddislere göre bir hadisin sıhhat kıstası olarak, Buhârî ve Müslim'in kitaplarına almamış olsalar da bu ikisinin şartlarına uygun olan hadisler de sahih mesabesindedir (Efendioğlu, 2007:524).

SONUÇ

Yaratılmış varlıkların en özeli ve evrenin yaratıcısı olan Allah'ın muhatap kabul ettiği varlığı olan insan, bu seçkinliği doğrultusunda bir takım haklara da sahip olmuştur. Söz konusu değerin korunmasına yönelik haklar, insanlık tarihinin ilk dönemiyle başlamış ve sürekli değerlendirmeler yapılarak ve alanla ilgili hukuksal yapılandırmalar gelişerek devam etmiştir.

Önceki çağlar bağlamında insan hakları statüsünde ele alınabilecek olan özel ve gizli hayat konusu, insan tarihinin son dönemlerinde özenle vurgu yapılmış ve bu günümüzde de tüm toplumlarda ayrıntılı bir şekilde hukuksal olarak belirginleşmiştir.

İnsanın bulunduğu her yerin sorunu olan özel hayat, insanın bireysel ve toplumsal, ruhsal ve bedensel hayatıyla bağlantılı buyrukları içeren Müslümanlık için de söz konusu olup, bu alanda kurallara sahiptir. İslam dinin temel kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve hadisler ve sünnet-i nebeviye içerisinde temel verilere sahiptir. İnsanların dünya ve ahiret yaşam ve mutluluğunu hedefleyen İslam dininin, özel hayatın korunması ve mahremiyeti ile ilgili buyruk ve tavsiyelere sahip olmaması düşünülemez.

Kur'an'ın bir tür tefsiri olan hadis-i şeriflerde müminlerin, kamusal, özel ve gizli hayatı ve bunların muhafazası ile bağlantılı geniş bir veri tabanı bulunmaktadır. Buhârî ve Müslim'in Sahihleri ekseninde Hz. Peygamberin müminlerin gündelik ve sosyal hayatına yönelik özel hayatın gizliliği ilkesi, tüm ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Özellikle Cahiliye döneminin gelenek ve görenekleriyle yaşam stilini oluşturan sahabilerin, İslam'ın gündelik aile ve özel yaşam ile ilgili buyruklarına alışmaları zaman almıştır. Bu nedenle de Hz. Peygamber sıklıkla bu alana yönelik vurgularda bulunmuştur.

Hz. Peygamber, aile hayatı ve gizli hayat ile ilgili hadislerinde günümüz insan hakları içerisinde ele alınan özel ve gizli hayat konusundaki verilerle doğrudan bağdaşan bir veri sunmuştur. Bunun da ötesinde, İslami değerler içerisinde Allah'ın hakkı olarak değerlendirilen daha özel alanları da içeren hadis ve sünnet sunumları, bu alanda daha da kapsamlı bir birikime sahiptir. Nitekim günümüz özel ve gizli hayatın korunmasına yönelik kanuni yaptırımların ötesinde, özellikle bedenin mahremiyeti konusunda ciddi hükümleri ihtiva etmektedir. Kur'an buyrukları ve Hz. Peygamberin hadisleri doğrultusunda beden mahremiyeti bireyin kendi isteği doğrultusunda bile

dokunulmazdır. Bu nedenle de intihar men edilmiştir. Öte yandan aslında Allah'ın tasarrufu ve mülkünde olan beden mahremiyetinin korunması da yine bu düşünce ve algı çerçevesinde değerlendirilmektedir. Nitekim gizli alan olan yatak odasının mahremiyetinin çocuklardan ve diğer ev halkından korunmasına yönelik hadisleri de bu doğrultuda anlamak gerekmektedir.

Çok özel şartların dışında özel ve gizli hayatın mahremiyetinin korunmasına yönelik titizlik, her mümin için bir görev olarak kabul edilmelidir. Ayrıca bu alandaki titizlik, mümin olmanın vasıfları arasında zikredilmiştir. Başkalarının özel ve gizli hayatlarının kurcalanmaması, nasslarda tecessüs kavramıyla ifade edilmiştir. Üzerine vazife olmadan bir başka kimsenin özel ve gizli hayatına merak salmak ve bilgi edinmek ve de bunu başkalarına aktarmak veya başka yerde kullanmaya yönelik girişimler, ahirette cezayı hak edecek bir gerekçe olarak tarif edilmiştir.

Hadislerde dönemin kültürü gereği genel tanım ve ifadelerle belirtilen hususların, günümüz hukukunda da aynen veya benzer bir şekilde yer alması gösteriyor ki, özel ve gizli hayatın tecessüsüne yönelik düşünce ve girişimler, dünya ve ahirette hesabı sorulması gereken bir durumdur. Başkalarına ait olup, bir diğerini ilgilendirmeyen durumlara yönelmenin, göz, kulak ve kalbe sorumluluk getireceği göz önüne alınırsa, özel ve gizli hayatın ifşasına girişmek, aynı zamanda yükümlülük getirecektir.

İslam hukuku çerçevesinde dünya boyutunda özel ve gizli hayata yönelik tecessüs ve mahremiyetin ifşasının had, kısas, ta'zir gibi belirli yaptırımları bulunmaktadır. Bunlar söz konusu alanlardaki girişimlerin dışa yansıması durumunda ortaya çıkar. Ancak kalp ve zihnen temayül durumunda ise, ahlaki töresel yaptırım karşımıza çıkmaktadır.

Özel hayatın ihlaliyle ilgili durumların tespiti ve dünyevi boyutu, devlet tarafından tespit edilmelidir. Bu nedenle özel ve gizli hayatın ihlalini gerektiren hususlar ve durumlar, ancak resmi makamlarca belirlenir. Nitekim özel ve gizli hayatın korunması da yine devlet tarafından garanti ve kontrol altında olmalıdır. Bu doğrultuda devlet yönetiminde olsa bile, kanunların yetkisinin haricinde özel ve gizli hayatın mahremiyetini ihlal etmek, Hz. Ömer'in bir evi gözetlemesi ve evde içki içenlere müdahale etmesi örneğinde olduğu gibi, naslardan oluşan bir dayanağa sahip değildir.

Özel ve gizli hayatın mahremiyetin ihlalinin devlet kanalı dışında bir başka kurum ve kuruluş, kişi ve sosyal gruplar tarafından gerçekleştirilmesi, hadis verileri

doğrultusunda kabul edilemez görünmektedir.

Günümüzün teknolojik gelişmeleri doğrultusunda İnternetin keşfi ve görsel ve sözlü medyanın gelişmesi yanında sosyal medyanın da yaygınlığı göz önüne alındığında, kendisini mümin olarak kabul eden herkesin sorumluluk alanına giren özel ve gizli hayatın mahremiyeti konusundaki duyarlılık daha da önemli olmaktadır. İnsanların tutum ve davranışlarının hukuki yaptırımları olabilir. Ancak duygulara yönelik kalp ve gönlü yönelik müdahale ancak dini duygulardaki hassasiyet ile çözüme kavuşabilir.

KAYNAKÇA

Abadan, Yavuz. Tanzimat Fermanı'nın Tahlili. *Tanzimat*. İstanbul: İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. 1940.

ABD İnsan hakları Bildirgesi: http://photos.state.gov/libraries/adana/30145/publications-other-lang/TURKISH.pdf (18/11/2016)

Abdürrezzak, Ebû Bekir. *Musannef.* nşr. Habibu'r–Rahman el-Azami, Beyrut: el-Meclisü'l-İlmi. 1983.

Ahatlı, Erdinç. Ukbe b. Amir. *DİA*, XXXXII, 62-63. 2012.

Aktan, C. C. *Değişim Çağında Devlet*. Konya: Çizgi Kitabevi. 2003.

Armağan, Servet İslâm Hukukunda Özel Hayatın Gizliliği (Mahfuziyeti). *İslam Tedkikleri Enstitüsü-ITED*, VI/3-4, 141-168. 1966.

Armağan, Servet, *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. 1987.

Aşıkkutlu, Emin, Cerh ve Ta'dil. *DİA*, 394-401. 1993.

Aşıkkutlu, Emin, *Hadiste Rical Tenkidi*, İstanbul: İFAV Yayınları. 1997.

Aydın, M. Akif, *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul. 2001.

Aydın, Mustafa, *Kurumlar Sosyolojisi*. Ankara: Vadi Yayınevi. 1997.

Aydın, Nevzat, Hadislerde Mesken Mahremiyetini Tehdit Eden Unsurlara Karşı Alınan Önlemler. *EKEV Akademi Dergisi*. 19/63, 287-314. 2015.

Baci, Ebü'l-Velid Süleyman b. Halef, *Kitabü et-Ta'dil ve't-tecrih limen harrece lehu'l-Buhârî fi'l-Cami'i's-Sahih*. Tah. Ahmed Lubzar. Mağrib: Vizaretü'l-evkaf ve Şuunü'l-İslamiyye Yayınları. 1991.

Bardakoğlu, Ali, Had. *DİA*, XIV, 547-551. 1996.

Bardakoğlu, Ali, Hak. *DİA*, XV, 139-151. 1997.

Başaran, Selman, Fatıma bint Kays. *DİA*, XII, 227. 1995.

Başaran, Selman, Huzeyfe b. Yeman. *DİA*, XVIII, 434-435. 1998.

Başoğlu, Tuncay, Ta'zir. *DİA*, XXXX, 198-202. 2011.

Bebiroğlu, Murat, İlk Çağdan Evrensel Bildiriye İnsan Hakları ve Belgeleri. *İnsan Hakları*, İstanbul. 2000.

Beyhaki, Ebû Bekr, *es–Sünenü'l–Kübra*. Beyrut. t.y.

Bilmen, Ö. Nasuhi, *Hukuk-u İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi. 1985.

Black, Anthony, "St Thomas Aquinas: Devlet ve Ahlak". *Siyasal Düşüncenin Temelleri*. der. Brian Redhead. İstanbul: Alfa Yayınları. s. 77-95. 2001.

Bozlak, Ayhan, Kamusal Bağlamda Özel Hayatın Korunması: Abd Federal Yüksek Mahkemesi Ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Uygulaması Arasında Mukayeseli Bir İnceleme. *TBB Dergisi* 57-92. 2013.

Buhârî, Ebû İsmail, *Sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları. 8 cilt I-III cilt içerisinde. 1992.

Canan, İbrahim, Enes b. Malik. *DİA*, XI, 234-235. 1995.

Cerrahoğlu, İsmail Abdullah b. Mes'ud. *DİA*, I, 114-117. 1988.

Cevheri, İsmail b. Hammad, *es-Sihah*. Nşr. A. A. Hammad. Kahire: Darü'l-Kütübi'l-Arabiyye. t.y.

Collingwood, R. G. *Tarih Tasarımı*. çev: Kurtuluş Dinçer. Ankara: Doğu Batı Yayınları. 2013.

Copleston, Frederik, *Aydınlanma: Fransız Aydınlanması*, çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi. 1989.

Coskun, A. Vahap, İnsan Hakları ve Kültürel Rölativizm. Kamu Hukuku Arşivi. II/1, 133-140. 1999.

Coşkun, Enis, *Küresel Gözaltı: Elektronik Gizli Dinleme ve Görüntüleme.* Ankara: Ümit Yayınları. 2000.

Cranston, Maurice, *İnsan Hakları Nelerdir?* Çev. Atilla Yayla. Ankara: Siyasal Kitabevi. 2003.

Çağrıcı,Mustafa, Gıybet. *DİA*, XIV, 63-64. 1996.

Çağrıcı, Mustafa, İzin. *DİA*, XXIII, 509-510. 2001.

Çakan, İ. Lütfi-Eroğlu, Muhammed Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib.

DİA, I, 76-79. 1988.

Çeçen, Anıl, *İnsan Hakları*. Ankara: Gündoğan Yayınları. 1989.

Çeker, Orhan Bikr, *DİA*, VI, 151. 1992.

Çelikoğlu, Nalan, *Türkiye'de Üniversite Gençliğinde Mahremiyetin Dönüşümü*. MÜSBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. 2007.

Dağcı, Şamil, Kısas. *DİA*, XXV, 488-495. 2002.

Danışman, Ahmet, *Ceza Hukuku Açısından Özel Hayatın Korunması*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları. 1991.

Doğan, Y. Hakkı, Özel Hayata ve Hayatın Gizli Alanına Karşı Suçlar. *Makaleler ve Seminer Notları*. Ankara: Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Bilgi Bankası, Eğitim Dairesi Başkanlığı. 2005.

Dural, Mustafa, *Türk Medeni Hukukunda Gerçek Kişiler*. İstanbul. 1987.

Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları. I-V cilt. 1992.

Ebenstein, William. (2001). *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*. İstanbul: Şule Yayınları. 1992.

Efendioğlu, Mehmet, Ravi. DİA, XXXIV, 472-374. 2007.

Erdoğan, Mustafa, İnsan Haklaı Teorisi ve Hukuku, Orion Yayınları, Genişletilmiş İkinci Baskı, Ankara, 2011, s.2 ,(Teori)

Erhan, Adal, *Hukukun Temel İlkeleri*. İstanbul. 1988.

Fayda, Mustafa, Hz. Aişe. *DİA*, II, 201-205. 1989.

Feyzioğlu, Metin, Anglo Sakson ve. Anglo Amerikan Hukuk Düzenlerinde Habeas Corpus Kurumu. *AÜHFD***.** C. 44, S. 1-4, s. 665-688. 1995.

Gökmenoğlu, Hüseyin Tekin, *İslam'da Şahsiyet Hakları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı. 1996.

Göze, Ayferi, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul: Beta yayınları. 1986.

Gözler, Kemal, *Türk Anayasaları*. Bursa: Ekin Kitabevi. 1999.

Gözübüyük, Seref - Gölcüklü, Feyyaz, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ve Uygulaması*, Ankara: Turhan Kitapevi. 2005.

Gözübüyük, Seref, *Anayasa Hukuku, Anayasa Metni ve Avrupa İnsan Hakları Sözlesmesi*, Ankara: Turhan Kitapevi. 2006.

Güllük, İsmail, Avret Mahremiyeti Prensipleri Açısından Görüntü, Gerçeklik, Sanal Alem ve Cinsellik Üzerine Fıkhi Bir Analiz. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. S. 23. 105-128. 2014.

Güneş, Seyithan, *Teori ve Uygulamada Kişi Özgürlüğü ve Güvencesi*, İstanbul. 1988.

Güriz, Adnan, *Hukuk Başlangıcı*, Ankara: Siyasal Kitabevi. 1992.

Gürkan, Ahmet, *İslam Kültürünün Garbı Medenileştirilmesi*. Ankara: Akçay bs. 1969.

Hafızoğulları, Zeki, İnsan Hakkı Olarak Kişilik Hakkı ve Kişilik Hakkının Korunması, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 46, S. 14, s. 1-16. 1997.

Hâkim el-*Müstedrek*. Beyrut. 1990.

Hanbel, Ahmed, b. *el-Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları. 6 cilt I-III. 1992.

Hatipoglu, M. Said, Müslüman Âlimlerin Buhârî ve Müslim'e Yönelttikleri Eleştiriler, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, X. 1997.

Hatipoğlu, Osman Gökhan, *Amerikan Yönetim Düşüncesinin Doğuşu (1776-1920).* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yayımlanmamış Doktora Tezi. 2015.

Hobbes, Thomas, *Leviathan*, çev. Semih Lim, İstanbul: Yapı Kredi Kültür ve Sanat yayınları. 2001.

Hökelekli, Hayati, Irz. *DİA*, XIX, 133-134. 1999.

İbn Hacer el-Askalani ,Ebü'-Fadl Şihabüddin *Nüzhetü'n-nazar fî tavzîhi Nuhbeti'l-Fiker fî mustalahı Ehli'l-Eser*, thk. Abdullah b. Dayfullah er-Rahîlî, Riyâd: Matbaatu Sefîr. 2001.

İbn Hibban, Ebû Hatim Muhammed, *Kitabü's-sikât*. Haydarabad: Dairetü'l-Maarifi'l-Osmaniyye. 1973.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebi Bekir, *İ'lâmu'l-Muvakkıîn an Rabbi'l-Âlemin,* Kahire: Matbaatü's-Saade. 2004.

İbn Mace, Ebû Abdullah, *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları.I-II cilt. 1992.

İbn Manzur, Ebü'l-Fazl, *Lisânü'l-Arab. Beyrut*: Darü's-Sadr. t.y.

İlal, Ersan, Magna Carta. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. 34:1-4, 210-242. 1968.

İmre, Zahit, Şahsiyet Haklarında Şahsın Özel Hayatının ve Gizliliklerinin Korunmasına İlişkin Meseleler. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. C. 39, S. 1-4. 1974.

Kaboğlu, İbrahim, Ö. *Özgürlükler Hukuku*. Ankara: İmge Yayınevi. 2002

Kahraman, Abdullah, *İslam Hukuk ve Ahlak İlkeleri Bağlamında Özel Hayatın Gizliliği*. Ankara: Ebabil Yayınları. 2008.

Kahveci, Niyazi, *İnsan Hakları ve İslam*. Ankara: TDV Yayınları. 1995.

Kallek, Cengiz, Hisbe. *DİA*, C. 18, 133-143. 1998.

Kandemir, M. Yaşar, Abdullah Ömer b. Hattab. *DİA*, I, 126-128. 1988.

Kandemir, M. Yaşar, Cabir b. Abdullah. *DİA*, VI, 530-532. 1992.

Kandemir, M. Yaşar, Ebû Hüreyre. *DİA*, X, 160-167. 1993.

Kandemir, M. Yaşar, Ümmü Seleme. *DİA*, XXXXII, 328-330. 2012.

Kandemir, Yaşar, *Sahîhayn'a Yöneltilen Tenkitlerin Değeri, Sünnetin Dindeki Yeri*. İstanbul: Ensar Neşriyat. 1997.

Kapani, Münci, *Kamu Hürriyetleri*. Ankara: Yetkin Yayınları. 1993.

Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*. İstanbul: İrfan Yayınevi. 1982.

Kelabazi, Muhammed, b. Hüseyin el-Buhârî *Ricalü Sahihi'l-Buhârî*. thk. Abdullah Leysi. Beyrut: Daru'l-Ma'rife. 1987.

Kılıç, Sadık, Kur'an ve Sünnette Hayat Hakkı ve Özel Hayatın Gizliliği. *Kur'an ve Sünnete Göre Temel İnsan Hakları*. İstanbul: Tartışmalı İlmi Toplantı. 2014

Kılıç, Yusuf-Erdem, Fatih Eski, Mezopotamya Hukûku'nda Meslekî Suçlara Verilen Cezalar. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*. 2/7, 1-30. 2015.

Kılıçoğlu, Ahmet, *Şeref Haysiyet ve Özel Yaşama Basın Yoluyla Saldırılarda Hukuksal Sorumluluk.* Ankara. 1993.

Küçük, Raşit, Ebû Said el-Hudri. *DİA*, X, 223-224. 1994.

Küçük, Raşit, Hz. Peygamberin Özel Hayatı ile İlgili Rivayetler ve Bunların Eğitim Değeri ile Aile Sırlarının İfşa Sınırı. *Hz. Peygamber ve Aile Hayatı*. İstanbul: İlmi Neşriyat. 403-420. t.y.

Makdisi, Ebü'l-Fazl İbnü'l-Kayserani, Muhammed b. Tahir *el-Cem'u Beyne Kitabey Ebû Nasr el-Kelabazi ve Ebi Bekr İsfehani fi Ricali Sahihi'l-Buhârî*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye. 1405.

Malik b. Enes, *el-Muvatta*. İstanbul: Çağrı Yayınları. 1992.

Musulin, Janko, *Hürriyet Bildirgeleri*. İstanbul: Belge Yayınları. 1983.

Müslim, İbn Haccac, *es-Sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları. I-III cilt.

Nesai, Ebu Abdurrahman, *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları. 1-8 cilt I-II cilt içerisinde. 1992.

Önen, Ergun, Geçmişten Günümüze Özgürlük. *Günce*. İstanbul Kültür Üniversitesi. C. 1, S. 1, 114-126. 2002.

Önkal, Ahmet, Büreyde b. Husayb. *DİA*, VI, 492. 1992.

Özafşar, M. Emin, *Hadislerle İslam*-4. Ed. M. E. Özafşar. Ankara: DİB Yayınları. 2013.

Özbey, Özcan, *İnsan Hakları Evrensel İlkelerinin Avrupa Mahkemesinde Uygulanması*. Ankara: Adalet Yayınevi. 2004.

Polat, Selahattin, Buhârî'nin Sahih'ine Yapılan Bazı Tenkitlerin Değerlendirilmesi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 237-255. 1990.

Salihpaşaoğlu, Yaşar, Özel Hayatın Kapsamı: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Bir Değerlendirme. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. C. XVII, Y. 2013, Sayı: 3. 2013.

Salman, Yüksel, İslam'da Temel Hak ve Hürriyetler Bağlamında Özel Hayatın Gizliliği. *Diyanet Aylık Dergi, S.* 127. 2001.

Sevimli, K. Ahmet, *İşçinin Özel Alanına Müdahalenin Sınırlar*. İstanbul: Legal

Yayınları. 2006.

Sübki, Tacüddin, *Tabakatü'ş-Şafi'iyyeti'l-Kübra*, Beyrut. t.y.

Şekerci, Osman, *İslam Ceza Hukukunda Ta'zir Suçları ve Cezaları*, İstanbul: Yeni Ufuk Neşriyat. 1996.

Şen, Ersan, *Devlet ve Kitle İletişim Araçları Karşısında Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması*. İstanbul: Kazancı Yayınları. 1996.

Şen, Yusuf, İslam Hukukuna Göre Sağlık Hizmetlerinde Mahremiyet Hakkı. *EKEV Akademi Dergisi*. 19/61. 425-450. 2015.

Şenel, Alaeddin, *Siyasal Düşünceler Tarihi*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları. 2002.

Şentürk, Recep, İnsan Hakları. *DİA*, XXII, 323-327. 2000.

Tataroğlu, Muhittin, Mahremiyet Sorunlarının Önlenmesinde Mahremiyet Etki Değerlendirmesi. Mahremiyet Etki Değerlendirmesi. *Yönetim ve Ekonomi*. 20/1, 263-289. 2013.

TBMM: https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/53-73.pdf (15/05/2016).

Tezcan, Durmuş, Bilgisayar Karşısında Özel Hayatın Korunması. *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 8, 385-392. 1991.

Timuçin, Afşar, *Düşünce Tarihi*. İstanbul: BDS Yayınları. 1992.

Tirmizi, Ebû İsa Muhammed, *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları. 5 cilt I–III, 1992.

Toksarı, Ali, Temel Haklar ve Özgürlükler Bağlamında Kitap ve Sünnete Göre Özel Hayatın Gizliliği. *Diyanet İlmi Dergi*. C. 48, S. 2, 7-30. 2012.

Tosun, Mebrure, Hammurabi'nin Toprak *Kanunları. Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 21 (3-4), 127-141. 1963.

Uğur, Mücteba, Cerh ve Ta'dîl İlmi Yönünden Sahîhu'l-Buhârî Râvileri, *A.Ü.İ.F.Dergisi,* XXXII, Ankara. 1992.

Üzeltürk, Sultan, 1982 *Anayasası ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine Göre Özel Hayatın Gizliliği Hakkı*, İstanbul. 2004.

Vâî, Tevfîk Yûsuf, et-Tecessüs ve ifşâ,ü'l-esrâr beyne'l-hilli ve'l-hurmeh. *Mecelletü'ş-Şerî'a ve'd-dirâsâti'l-Islâmiyye*, XXXI, Kuveyt. 1997.

Vardi, Recep, Sanal Mahremiyet. *Toplum Bilimleri Dergisi*. 9/17, 53-73. 2015.

Yaman, Ahmet, *İslam Hukukunda Uluslararası İlişkiler*. İstanbul:

Fecir Yayınları. 1998.

Yardım, Ali, İmran b. Husayn. *DİA*, XX, 232-233. 2000.

Yazıcıoğlu, M. Said, *Ankara Üniversitesi 1988-1989 Eğitim ve Öğretim Yılı Açılış Dersi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. 1988.

Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Diyanet İşleri Reisliği Neşriyatı. 1965.

Yıldız, Mesut, Devlet ve Hukuk Bağlamında Hobbes, Rousseau ve Kant'ta Özgürlük Sorunu. *Kaygı Dergisi*, 2, 1-7. 2002.

Yüksel, Mehmet, Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 58/1, 181-213. 2003.

Zehebi, Şemseddin Muhammed, *Siyeru A'lami'n-Nübela*. Nşr. Şuayb el-Arnaud. Beyrut: Müessesetür-Risale. I- XXIII. 1985.

EKLER

Ek-1

Buhari Ve Müslim'in *Sahih*'lerinde Yer Alan Özel Ve Gizli Hayatın Korunması İle İlgili Hadislerin Sahabi Ravileri

Özel hayatın korunmasıyla ilgili olarak Buhârî ve Müslim'de hadis nakleden sahabilerin ezici çoğunluğunun, muksirûn statüsünde olan kimseler olduğu görülmektedir. en çok hadis rivayet eden sahabi anlamında olan Muksirûn konumundaki sahabiler aşağıda isimleri belirtilen dokuz kişidir:

1. Ebû Hureyre: 5374 hadis
2. Abdullah b. Ömer: 2630 hadis
3. Enes b. Malik: 2286 hadis
4. Aişe binti Ebû Bekir: 2210 hadis
5. Abdullah b. Abbas: 1660 hadis
6. Cabir b. Abdullah: 1540 hadis
7. Ebû Said el-Hudri: 1170 hadis
8. Abdullah b. Mes'ud: 848 hadis
9. Abdullah b. Amr bin As: 700 hadis

Özel ve gizli hayatın mahremiyeti ile ilgili Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yer alan hadislerin ravilerinin birinci halkasını oluşturan sahibiler aşağıdaki gibidir:

1.Hz. Aişe (ö. 58/679)

Hz. Ebû Bekir'in kızı olup, Hz. Peygamberin eşi olarak müminlerin annesidir. İfk hadisesinde Yüce Allah tarafından aklanan kimse olan Hz. Aişe'den Mesruk, Urve, Ebû Hüreyre ve Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyr gibi kimseler hadis rivayetinde bulunmuştur. Geniş bir ilmi ve çok açık bir hitabeti vardı (Makdisi, 1405:609).

Hz. Aişe'nin 2210 hadis rivayet etmiştir. Bunlardan Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde rivayet ettikleri 297 hadisin 174'ü her iki eserde, elli dördü yalnız Buhârî'de,

altmış dokuzu da yalnız Müslim'de yer almaktadır. O, hem Hz Peygamber'in diğer hanımlarından, hem de Ebü Hüreyre, Abdullah b. Ömer ve. Enes b. Malik dışında diğer bütün sahabilerden fazla hadis rivayet etmiş olan tek kadındır. Binden fazla hadis rivayet eden ve "müksirün" diye adlandırılan yedi sahabinin dördüncüsü oldu. Rivayet ettiği hadislerin çoğunu, doğrudan doğruya Hz. Peygamber'den nakletmiştir. Bununla birlikte bazı hadisleri babasından, Hz. Ömer, Hz. Fatıma, Sa'd b. Ebû Vakkas, Hamza b. Amr el-Eslemi ve Cüdame bint Vehb el-Esediyye'den almıştır. Ebü Hüreyre, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Ebû Musa el-Eş'ari gibi bazı sahabiler başta olmak üzere Hz. Aişe'den hadis nakledenlerin sayısı 200'den fazladır (Fayda, 1989:204).

Hz. Aişe'nin künyesi, Ümmü Abdullah'tır. Annesinin adı, Ümmü Rumman bint Amir b. Uveymir b. Abdü Şems'tir (İbn Hibban 1973:III, 323).

Hz. Aişe'nin ilmi derinliği ve hadis rivayetlerinde yer alması yanında, bazı ayetlerin nüzul sebebinin kendisiyle bağlantılı olması, istidrakleri, fetvaları ile ön plana çıkmıştır. Cemel Savaşı gibi siyasi olaylarda da onun adının geçmesi, kendisiyle ilgili İslam tarihinde önemli bir birikim oluşturmuştur (Kelabazi, 1987:II, 1418; Baci, 1991:II, 1495).

2. Hz. Fatıma (ö. 11/632)

Hz. Peygamberin kızı olup, Mümin kadınların seyyidesidir. Hz. Aişe ondan iki tane hadis rivayet etmiştir (Makdisi, 1405:600-601).

Hz. Fatıma'dan on sekiz hadis rivayet edilmiştir. Bu rivayetlerin tamamı Kütüb-i Sitte'de yer almıştır. Bunlardan ikisi hem Şahih-i Buhârî hem de Şahih-i Müslim'de bulunmaktadır. Kendisinden Hz. Ali, Hz. Hasan ile Hüseyin, Hz. Aişe, Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'in hizmetkârı Ümmü Rafi'in karısı Selma, Enes b. Malik ve başkaları rivayette bulunmuşlardır. Ayrıca Hz. Hüseyin'in kızı Fatıma'nın ve daha başka ravilerin ondan mürsel rivayetleri vardır (Kandemir, 1995:220).

Hz. Fatıma'nın annesi, Hatice b. Hüveylid b. Esed'dir. Hz. Peygamberin vefatından altı ay sonra öldü (İbn Hibban 1973:III, 334; Baci, 1991:II, 1498-1499).

3.Ümmü Seleme (ö. 62/681)

Tam adı, Ümmü Seleme Hind Bint Ebi Ümeyye Süheyl b. Muğire b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum el-Kureyşiyye olup, Hz. Peygamberin hanımıdır. İlk hicret eden

hanımdır. Hz. Peygamberden bizzat hadisler nakletti. Kendisinden Abdullah b. Abdurrahman b. Ebû Bekir nakillerde bulunmuştur. Hz. Peygamberle evlenmeden önce Ebû Seleme Abdullah b. Abdülesed'in himayesinde idi. Bedir savaşını gördü. Hz. Peygamber ile Bedir savaşından sonra evlendi (Makdisi, 1405:613).

Hz. Peygamberin eşleri içerisinde Hz. Aişe'den den sonra en çok hadis rivayet eden Ümmü Seleme ilk kocası Ebû Seleme'den, Ca'fer b. Ebû Tâlib ve Hz. Fâtıma'dan 378 hadis rivayet etmiştir. Habeşistan'a hicret eden Müslümanların Mekke'ye iade edilmesi için Necâşî'ye gönderilen heyetle ilgili olayları ve Ashame'nin huzurunda yapılan konuşmaları en geniş şekilde Ümmü Seleme rivayet etmiştir. Rivayetlerinden on üçü Buhârî ve Müslim'de, üçü yalnız Buhârî'nin Sahih'inde, üçü de yalnız Müslim'in Sahih'indedir (Kandemir, 2012:329).

4.Ebû Hüreyre (ö. 58/678)

Yemen'de bulunan Ezd kabilesinin Devs koluna mensup olduğu kabul edilmektedir. Asıl ismi konusunda farklı görüşler mevcuttur. Cahiliye döneminde kendisi Abdüşems, İbn Ebi Abdüamr, Sükeyn, Amr b. Abdüganm şekillerinde adlandırılmıştır. Hayber'in fethi senesinde Medine'ye geldi ve orada Müslüman oldu. Hz. Peygamber onun adını Abdurrahman veya Abdullah olarak değiştirmiştir. Ebû Hüreyre künyesi ise, çobanlık yaparken bulduğu kedi yavrularıyla oynarken görüldüğü ve kediyi çok sevdiği için verildiği rivayet edilmektedir (Makdisi, 1405:600-601).

Kendisi Ehl-i Suffe'den biri olarak Resullahın yanından ayrılmamış, diğer sahabilerin bulunmadığı meclislerde bulunmuş, onların duymadığı hadisleri duyup ezberlemiş, ilmi yaymayı emredip onu gizlemeyi yasaklayan ayetler karşısında, bildiği hadisleri rivayet etmeye mecbur olduğunu söylemiştir (Kandemir, 1994:163).

Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği hadislerin 326 tanesi hem Buhârî'de hem Müslim'de yer almıştır. Bunlardan sadece doksan üç tanesi Buhârî'de, doksan sekizi de Müslim'de mevcuttur.

Yapmış olduğu rivayetler doğrultusunda kendisine başta sahabilerden Hz. Ömer olmak üzere birçok itiraz ileri sürülmüştür. Tabiin döneminde de devam eden bu itirazlar karşısında Zehebi onu savunan görüşler nakletmiştir (1985:II, 609).

Ebû Hüreyre'nin adıyla ilgili olarak Abdü Şems, Abdü Amr, Abd Sikkin b. Amr,

Umeyr b. Amir b. Abdud, Abdü Amr b. Abdü Ganem gibi tanımlar bulunmaktadır. Kendisinin, "Ya Rabbi beni altmış ve üstü yaşatma" şeklinde duası bulunmaktadır (İbn Hibban 1973:III, 285; İbn Baci, 1991:II, 1477).

5.İbn Abbas (Ö. 68/687-88)

Tam adı Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib b. Haşim b. Abdü Menaf Ebü'l-Abbas el-Haşimi el-Mekki ve İbn Ammi'n-Nebi'dir. Hz. Peygamberin amcasının oğlu olup, Hz. Peygamberden doğrudan nakillerde bulunmuştur. Sahabilerden birçok kimseden de hadis nakilleri yapmıştır. Kendisinden ise Said b. Cübeyr, Said b. Müseyyeb, Ubeydullah b. Abdullah b. Atabe, Kasım b. Muhammed b. Ebû Bekir gibi tabiinden kimseler yanında kendisinden 197 kişi hadis rivayetleri aktarmışlardır. Taifte vefat etmiştir (Makdisi, 1405:186).

Sahabilerin âlimleri arasında adı geçmektedir. Nitekim Hz. Peygamber onun hakkında, "Allahım ona Kitab'ı öğret ve dinde mütehassıs kıl" şeklinde özel duada bulunmuştur (Buhârî, "İlim", 17; "Vudu", 10). Onun ilmi yetkinliğinin bir tezahürü olarak kendisine tefsir yanında bazı eserler nispet edilmiştir. Çok hadis (muksirun) rivayet edenler arasında olup, 1660 hadis nakli bulunmaktadır.

Muteber hadis âlimleri onun rivayet ettiği hadislere önem vermişlerdir. 75 hadisini Buhârî ve Müslim müştereken, 120 hadisini yalnız Buhârî, 9 hadisini de Müslim tahric etmiştir. Çok hadis rivayet etmiş olmanın yanında hadis öğretimine de önem vermiştir. Bazı tabiiler hakkında cerh anlam ı taşıyan değerlendirmelerde bulunmuştur (Çakan-Eroğlu, 1988:77).

İbn Abbas, Hz. Ali ve Hz. Muaviye dönemindeki siyasi olaylara karışması nedeniyle kendisi hakkında farklı değerlendirmeler yapılmıştır (İbn Hibban, 1973:III, 248; İbn Baci, 1991:II, 896-897).

6.Abdullah b. Ömer (Ö. 73/692)

İkinci halife Ömer b. Hattab'ın oğludur. Ebû Abdurrahman diye lakaplandırılmıştır. Annesi Zeyneb bint Maz'un b. Habib'dir. Babasıyla birlikte Mekke'de Müslüman oldu. 14 yaşında iken Uhud savaşına katılmak amacıyla Hz. Peygambere takdim edildi ancak yaşının küçüklüğü nedeniyle kabul görmedi. 15 yaşına girdiğinde Hendek savaşına katılmasına izin verildi. Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir, Zeyd b. Sabit ve Hz. Ömer ile

başka sahabilerden hadisler nakletti. Kendisinden de Salim b. Abdullah, Nafi', Abdullah b. Dinar, Said b. Müseyyeb ve başka Tabiinden kimseler nakillerde bulundular (Makdisi, 1405:238).

İbn Ömer, Hz. Peygamber'in kayınbiraderidir. Bu ona Resül-i Ekrem'in yakın çevresinde bulunma ayrıcalığını vermiştir. Bu sebeple Resülullah'ın, birçok sahabinin görüp duyma imkânını bulamadığı davranış ve sözlerini diğerlerine aktarma fırsatı vermiştir. Rivayet ettiği 2630 hadis ile Ebü Hüreyre'den sonra en çok hadis rivayet eden anlamındaki Muksirun'a girmesine yol açtı (Kelabazi, 1987:I, 383; İbn Baci, 1991:II, 895-896).

Rivayetlerinin 168'i hem Buhârî hem Müslim'de bulunmaktadır. Bunlardan 81'i Buhârî'nin, 31 tanesi de Müslim'in Sahih'inde yer almaktadır. İbn Ömer'in en önemli özelliklerinden biri, hadisleri Hz. Peygamber'den duyduğu lafızlarla rivayet etmeye son derece özen göstermesidir. Bunların benzer kelimelerle aktarılmasına asla müsaade etmemesidir (Kandemir, 1988:127).

7.Enes b. Malik (ö. 93-711-712)

Hadimü'n-Nebi şeklinde lakaplandırılan Enes, on yılını Hz. Peygambere hizmetle geçirmiştir. Yaklaşık 100 yıl yaşadığı kabul edilen Hz. Enes, en çok hadis rivayet eden sahabiler arasındadır (Kelabazi, 1987:I, 87-88).

Annesi Ümmü Selim bint Melhan olan Enes, Ebû Bekir'den, Muaz, Ebû Zer ve başka sahabilerden rivayetlerde bulunmuştur. Kendisinden de Zühri, Yahya b. Said, Hasan, Katade, Sabit ve Hamid yanında başkaları da nakillerde bulunmuşlardır. Hz. Peygamber Medine'ye geldiğinde o on yaşında idi. Peygamber efendimiz vefat ettiğinde ise o yirmi yaşlarındaydı. O öldüğünde onun hakkında, ilmin yarısı gitti denilmiştir. Zira bir hadis hakkında ihtilaf edildiğin ona koşulur ve danışılırdı (Makdisi, 1405:36).

Çok hadis rivayetinde bulunduklarından dolayı "müksirün" diye nitelenen yedi sahabiden biri olan Enes. Yaklaşık 2286 hadis rivayetiyle bu kategoride üçüncü sırada yer almıştır. Çeşitli sayımlara göre 168 veya 180 hadis Buhârî ve de Müslim'in Sahihlerinde yer almıştır. Buhârî ayrıca seksen, Müslim de doksan kadar rivayetine yer vermiştir (Canan, 1995:235).

Enes'in annesi Ümmü Selim bint Milhan b. Halid b. Zeyd b. Haram b. Cündeb'dir (İbn Hibban 1973:III, 3; İbn Baci, 1991:I, 370-371).

8.Abdullah b. Mes'ud (ö. 32/652-653)

Tam adı Abdullah b. Mes'ud b. Haris b. Şamh b. Mahzum b. Sahile b. Kâhil b. Haris b. Temim b. Sa'd b. Hüzeyl Ebû Abdurrahman'dır. Bedir savaşında bulundu. Atabe b. Mes'ud'un kardeşidir. Annesi Ümmü Abd bint Abdüved'dir. Kendisi bizzat Hz. Peygamberden rivayetlerde bulunmuştur (Kelabazi, 1987:I, 382). Kendisinden ise Ebû Vail, Ebû Osman, en-Nehdi gibileri nakillerde bulunmuşlardır. Medine'de vefat etmiştir. Cenazı namazını Zübeyr b. Avvam kıldırmıştır (Makdisi, 1405:238).

Kendisinin topladığı bir Mushaf nüshası vardır. Kendisi Kur'an ve fıkıh ilimlerinde önemli bir başvuru kaynağı olmuştur.

Abdullah b. Mes'ud, rivayet ettiği hadislerin ki sayısı 848 olarak belirtilmektedir. Büyük bir kısmını bizzat Resülullah'tan rivayet etmiştir. Bu hadislerin bir kısmı Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i ve Tirmizi'nin Sünen'inde bulunmaktadır. Buhârî ile Müslim, İbn Mes'ud'un 64 hadisini ittifakla Sahihlerine almışlardır. Ayrıca Buhârî 21, Müslim ise 35 hadisini müstakil olarak almıştır. Buna göre Buhârî onun rivayet ettiği 85 hadise, Müslim de 99 hadise Sünenlerinde yer vermiştir. İlk zamanlar hadislerin yazılmasına taraftar olmayan İbn Mes'ud, hadis rivayetinde son derece titizlik göstermiştir (Cerrahoğlu, 1988:115).

Künyesi Ebû Abdurrahman olan İbn Mes'ud, Kufe'de yaşadı ama Medine'de vefat etti. Kendisinin ilim meclisleri vardı ve öğrencilerine hadis dersleri verdi (İbn Hibban, 1973:III, 209; İbn Baci, 1991:II, 894).

9.Cabir b. Abdullah (ö. 78/79-697/698)

Tam adı, Cabir b. Abdullah b. Amr b. Haram b. Amr b. Sevade b. Sellemetü'l-Ensari el-Medeni olan ve Ebû Abdullah şeklinde künyelenen sahabi, Bedir savaşını görenlerdendir. Allah'ın elçisinden doğrudan hadisler naklettiği gibi, Ebû Said el-Hudri, Ömer b. Hattab ve Ebû Hüreyre, Ümmü Gülsüm, Ebû Bürde b. Niyar, Ebû Hamid es-Sa'idi, Ümmü Malik ve Ümmü Şerik'den rivayetlerde bulunmuştur. Kendisinden de Ebû Süleme b. Abdurrahman, Amr b. Dinar, Muhammed b. El-Münked, Ebü'z-Zübeyr ve Süfyan, Yezid el-Fakir, Ebû Cafer Muhammed b. Ali rivayetlerden bulunmuşlardır (Makdisi, 1405:72).

Onun rivayet ettiği 1540 hadis bulunmaktadır. Rivayet ettiği hadislerden elli sekizi Buhârî ve Müslim'de yer almıştır. Bunlardan yirmi altısı sadece Sahîh-i Buhârî'de, 126'sı da Sahîh-i Müslim'de bulunmaktadır. Onun rivayetleri toplu olarak da Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde mevcuttur. Aynı zamanda Medine'de fetva veren sahâbiler arasında yer alan Câbir 'in verdiği fetvalar bir küçük cüz tutacak hacme ulaşmıştır. Ayrıca onun talebelerinden Süleyman b. Kays el-Yeşkürî'nin kendisinden bir sahife yazıp rivayet ettiği kaydedilmektedir (Kandemir, 1992:531).

Onun en meşhur rivayetleri, Ebû Said kanalıyladır (Kelabazi, 1987:I, 141; Baci, 1991:I, 455).

10.Cabir b. Semure (ö. 76/695)

Tam adı Cabir b. Semure b. Cenade b. Cündüb b. Habibe b. Reyab b. Hacceyn'dir. Kendisine Huceyr b. Sevâ es-Sevâî denmiştir. Ebû Abdullah olarak lakaplanmıştır. Annesi Halide bint Ebi'l-Vakkas'tır. Sa'd ve Utbe b. Ebû Vakkas'in kızkardeşleridir. Kendisi Hz. Peygamberden bizzat hadisler nakletti. Ayrıca Sa'd b. Ebû Vakkas'tan da hadisler rivayet etmiştir (Kelabazi, 1987:I, 142). Kendisinden ise Abdülmelik b. Umeyr, Ebû Avn Muhammed b. Ubeydullah es-Sekafi, Cafer b. Ebû Sevr, Temim b. Tarfa, Ubeydullah b. el-Kibtiyye, Semmak b. Harb, Husayn b. Abdürrahman, Muhammed b. Harb, Amir eş-Şa'bi ve Amir b. Sa'd b. Ebû Vakkas rivayetlerde bulunmuşlardır (Makdisi, 1405:22-23).

Cabir b. Semure çocuk yaşta iken babasıyla birlikte Hz. Peygamberin huzurunda defalarca bulunmuş ve sohbetlerinden istifade etmiştir. Künyeleri arasında Ebû Halid de bulunmaktadır. Bişr b. Mervan'ın Irak'ı yönettiği yıllarda Kufe'de kaldı. Cabir b. Semure, Kufe'de 90 yaşlarında vefat etmiştir (İbn Hibban, 1973:III, 52; Baci, 1991:I, 456).

11.Huzeyfe b. Yeman (ö. 36/656)

Medine'de doğdu. Babası Hisl b. Cabir, annesi de Rebab bint Ka'b'dır. Ensardan olup, künyesi, Ebû Abdullah Huzeyfe b. Hisl (Huseyl) b. Cabir şeklindedir. Baba-oğul Bedir Savaşı'ndan önce Müslüman oldular. Bedir Savaşı'na katılamadılar. Çünkü savaşa katılmak üzere yola çıkarken Müşrikler tarafından yakalandılar. Huzeyfe, Bedir Savaşı dışında kalan diğerlerinin hemen hepsine katıldı (Kelabazi, 1987:I, 214).

Huzeyfe hakkında, Hz. Ömer'in "Ben, Allah'tan Ebû Ubeyde, Muaz bin Cebel ve Huzeyfe bin Yeman gibi mücahitler isterim" dediği aktarılmıştır.

Huzeyfe(ra), Peygamber Efendimizin kâtipliğini yaptı. Aynı zamanda onun sır kâtibi idi. Üstün meziyetleriyle her zaman güven verdi. Peygamber Efendimiz, bir defasında, "Benden sonra size bir şahsı halife tayin edebilirim, fakat siz ona itaat etmezseniz azaba çarpılırsınız. Ancak, Huzeyfe ne söylerse onu tasdik edin, söylediklerini kabul edin" şeklinde buyurmuştur.

Hz. Peygamberden bizzat hadis dinleyen Huzeyfe ondan bizzat duymadığı bazı hadisleri de Hz. Ömer'den öğrenmiştir. Hz. Ömer, Hz. Ali ve Cabir b. Abdullah gibi sahabiler yanında, Ebû Vail, Zir b. Hubeyş, Zeyd b. Vehb, Abdurrahman b. Ebû Leyla, Ebû İdris el-Havlani gibi tabiin âlimleri de ondan hadis rivayet etmişlerdir. Hadis kitaplarında Huzeyfe'nin rivayet ettiği 225 hadis yer almaktadır. Buhârî ve Müslim'in el-Cami'u'ş-sahih'lerinde on iki, yalnız Buhârî'de sekiz, yalnız Müslim'de on yedi rivayeti bulunmaktadır (Başaran, 1998:435).

12.Büreyde b. Husayb (ö. 63/682-83)

Tam adı, Büreyde b. Husayb b. Abdullah b. El-Haris b. A'rec b. Said Rezzah b. Adî b. Sehm b. Mazen el-Mazeni'dir. Künye olarak kendisine Ebû Abdullah, Ebû Sâsân ve Ebû Sehl de denmiştir. Medine'de ikamet ettikten sonra Basra'ya hicret etmiştir. Oradan da Horasan'a gitti ve ardından Merv'e geçti ve orada vefat etti (Kelabazi, 1987:I, 122). Hz. Peygamberden doğrudan 164 hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de oğul Abdullah, Ebü'l-Melih Amir rivayetlerde bulunmuştur (Makdisi, 1405:61-62).

Büreyde'nin rivayet ettiği hadislerden biri Buhârî ve Müslim'de, ayrıca bir tanesi Buhârî'de, on bir tanesi de Müslim'de yer almaktadır. Rivayet ettiği diğer hadisler başta dört büyük sünen olmak üzere diğer hadis kitaplarında ve *Müsned*'de yer almıştır (Önkal, 1992:492).

Muhacirinden olan Büreyde, Hz. Peygamberin Medine'ye girişi esnasında, "Ya Resulullah Medine'ye yalnız girmeyin benimle girin" demiştir. Hz. Peygamberin izin vermesiyle önünde yürümüştür (İbn Hibban, 1973:III, 29; ; İbn Baci, 1991:I, 431-432).

13.Ebû Said el-Hudri (ö. 74/693-94)

Tam adı Ebû Said el-Hudri Sa'd b. Malik Ebû Said el-Makberi'dir. Annesi Üneyse b. Ebû Harise'dir (Makdisi, 1405:621). Kendisi imam ve Medine müftüsü olarak ün yapmıştır.

Ebû Sa’id el-Hudri en çok (Muksirun) hadis rivayet eden sahabilerden biridir. O, 1170 hadis rivayet etmiş, 1OOO'den fazla hadis rivayet eden yedi sahabi arasına girmiştir. Ebû Said, Resul-i Ekrem'den başka Hz. Ebû Bekir ve Ömer gibi önde gelen sahabilerden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de Abdullah b. Ömer. Cabir b. Abdullah. Enes b. Malik gibi sahabiler, oğulları Amir ve Abdurrahman, karısı Zeyneb bint Ka'b b. Ucre ile Ebû Seleme b. Abdurrahman, İbn Ömer'in azatlısı Nafi', Said b. Müseyyeb, Ata b. Yesar, Said b. Cübeyr ve Hasan-ı Basri gibi tanınmış tabiiler rivayette bulunmuşlardır (Küçük, 1994:223).

14.İmran b. Husayn (ö. 52/672)

Tam adı İmran b. Husayn b. Abîd b. Halef b. Abd Temim b. Salim b. Gadira b. Selul el-Huzâî olup, Ebû Necid olarak lakaplandırılmıştır. Hz. Peygamberden doğrudan hadisler nakletmiştir. Kendisinden Ebû Reca el-Ataridi, Matraf b. eş-Şehir ve başka bazı kimseler rivayetlerde bulunmuşlardır (Makdisi, 1405:388).

Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned'inde 193 rivayeti mevcuttur. Hadislerinden dokuzu Şahih-i Buhârî ve Şahih-i Müslim'de müştereken, dördü sadece Buhârî ve dokuzu sadece Müslim'de yer almaktadır (Yardım, 2000:233).

Basra’da ikamet eden İmran Hz. Muaviye’nin yönetimi döneminde burada vefat etmiştir (Kelabazi, 1987:II, 572). Hadis bilginleri tarafından muteber bir ravi olarak kabul edilmiştir (İbn Hibban 1973:III, 288; İbn Baci, 1991:II, 1137).

15.Ukbe b. Amir (ö. 58/678)

Tam adı, Ukbe b. Amir b. Abs el-Cüheni olup, annesi Cüheyne b. Zeyd b. Leys b. Sûd b. Eslem b. İlhâf b. Kadâ’a’dır. Lakabı ise Ebü’l-esed, Ebû Hammad, Ebû Amir, Ebû Suad veya Ebû Amr olarak bilinmektedir. Bir dönem Mısır valiliği yapmıştır. Hz. Peygamberden bizzat hadisler nakletmiştir. Hz. Ömer yanında, Câbir b. Abdullah, Abdullah b. Abbas, Ebû Ümâme’den rivayetlerde bulunmuştur. Kendisinden ise Ebü’l-hayr Mürsed ve Bu’cetü’l-cüheni hadis nakillerinde bulunmuştur (Makdisi, 1405:381).

Hz. Peygamberin vahiy kâtiplerinde olup, kendisine ait bir Mushaf nüshası bulunduğu rivayet edilmektedir. Muaviye döneminde vefat etmiştir. Saçını siyaha boyamasıyla ilgili nakiller bulunmaktadır (İbn Hibban 1973:III, 280).

Kütüb-i Sitte'nin hepsinde hadis rivayetleri bulunan Ukbe'den birçok tâbiîn âlimi ondan hadis nakletmiştir. Onun hadis rivayeti açısından Mısırlılar nezdindeki konumu, Abdullah b. Mes'ûd'un Kûfeliler yanındaki konumuna benzetilmiştir. Rivayetleri İbn Kutluboğa tarafından *Müsnedü Ukbe b. Âmir* adıyla derlenmiştir (Ahatlı, 2012:63).

Bedir savaşında bulunamayan Ukbe, Akabe'de yer almıştır. Kelabazi'ye göre Ali b. Ebû Talib veya Ebû Hüreyre yönetimi zamanında vefat etmesi hakkında farklı görüşler mevcuttur (Kelabazi, 1987:II, 563; İbn Baci, 1991:II, 1124).

16.Sehl b. Sa'ad (ö. 91/709)

Tam adı Sehl b. Sa'd b. Malik b. Halid b. Sa'lebe b. Harise b. Amr b. Hazrec b. Saide b. Ka'b b. Hazrec es-Saidi el-Ensari'dir. Bir adı da Hüzn idi. Peygamber efendimizden doğrudan hadisler aktardı (Kelabazi, 1987:I, 325). Ayrıca Mervan b. Hakem ve Zeyd b. Sabit'ten hadisler nakletmiştir. Kendisinden de Zühri, Ebû Hazım ve oğlu İbn Abbas hadis rivayetlerinde bulunmuşlardır. Hayatının sonuna kadar Medine'de kaldı. Sahabilerin en son vefat edenlerindendir (Makdisi, 1405:186).

En bilinen künyesi Ebü'l-Abbas olan Sehl'in Hüzn şeklindeki adı, H. Peygamber tarafından "Sehl" olarak değiştirildi. Kendisi Medine'de ilim meclisleri sahibidir (İbn Hibban, 1973:IV, 168).

17.Fatıma b. Kays (ö. 54/674)

Tam adı Fatıma bint Kays b. Vehb b. Şeyban b. Muharib b. Fehru'l-fehriyye olup, Dahhak b. Kays'ın kızkardeşidir. Hz. Peygamberden doğrudan hadisler aktarmıştır. Kendisinden, Seleme b. Abdurrahman, Abdullah b. Abdullah b. Atabe, Şa'bi, Ebû Bekir b. Ebû Cehm, Abdullah el-Behiy ve Urve b. Muslim gibi kimseler hadis rivayetinde bulunmuşlardır (Makdisi, 1405:611-612).

Hz. Peygamberin kendisi ile ilgili özel hadisleri bulunmaktadır (İbn Hibban, 1973:III, 336).

Fatıma bint Kays Hz. Peygamber'den otuz dört hadis nakletmiş, bunlardan biri hem Sahih-i Buhârî hem de Şahih-i Müslim'de, ayrıca üçü Müslim'de yer almıştır. Hz. Aişe ile Ümmü Seleme de ondan hadis nakletmiştir. Fatıma'nın rivayetleri başta *Kütüb-i Sitte* olmak üzere bütün meşhur hadis kitaplarında yer almıştır (Başaran, 1995:227).

18.Berire (ö. 60-680?)

Mekke'de, cahiliye döneminde, Ebû Leheb'in oğlu Utbe'nin câriyesi idi. Daha sonra Müslümanlığı seçmişti. O,ilk evliliğini Mekke'de câriye olduğu günlerde Muğîs adlı siyâhî bir köle ile yapmıştı (İbn Hibban 1973:III, 38).

Berîre, Hz Âişe'nin hizmetinde bulunmuş ve ardından da azat edilmiştir. Onun bu azat süreci İslam fıkhında bazı hükümlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Nitekim bu husus hadislerde onun adıyla belirgin bir şekilde mevcuttur. Onun azat edilmesiyle bağlantılı şartlar konusunda Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Böyle şart ileri sürmek bâtıldır. Eger yüz şart bile koşsa Allah'ın hükmü daha doğru ve daha sağlamdır" (Buhârî, "Büyû", 73).

Hz. Berîre, İfk hâdisesinde Hz. Peygamberin istişare ettiği kimseler arasındadır. Nesâî'nin es-Sünen'inde yer alan bir rivayete göre Berîre'nin Yezîd b. Muâviye dönemine kadar (60-64/680-683) yaşadığı rivayet edilir (Aşıkkutlu, 1992:504).

Hadis literatüründe sahabilerin adaleti ön plandadır. Hadislerin rivayet zincirinin ilk halkasını sahabiler oluşturur. Özellikle hadis rivayet eden sahabiler, adil olarak kabul edilmiştir. Zira Hz. Peygamberi kendi canlarından çok seven bu kimselerin, "Benden bilerek yalan rivayette bulunan, Cehennemde yerini hazırlasın" türü hadisleri bilmelerine rağmen, bilerek yanlış ve yalan hadis aktarmaları mümkün değildir.

Muhaddisler de hadis rivayetindeki senedin başında olan sahabiler ile ilgili olarak, en hayırlı nesillerin kendi çağdaşları ile onları takip eden iki nesil olduğunu belirten hadisi (Buhar, "Şehadat", 9; Tirmizi , "Fiten", 45) esas almışlar ve ilk üç tabakayı sahabe, tabiin, tebeu't-tabiin olarak belirlemişlerdir. Sahabe nesli hadis rivayeti açısından adil kabul edilmiştir (Efendioğlu, 2007:473).

Özellikle Buhârî ve Müslim'in hadis rivayetindeki titizliği de göz önüne alınınca, özel hayatın gizliliği ile ilgili hadislerin rivayetinin ilk halkasını oluşturan sahabilerin, cerhe tabi tutulması, sağlıklı görünmemektedir. Bu nedenle biz söz konusu sahabilerin hayatları yanında konumuzla ilgili rivayet ettikleri hadisleri burada ele almak durumunda kaldık.

Ek-2

Buhari Ve Müslim'de Yer Alan Özel Hayat İle İlgili Hadislerin Metni

Ebû Hüreyre Rivayetleri:

-حَدَّثَنِي أُمَيَّةُ بْنُ بِسْطَامٍ الْعَيْشِيُّ حَدَّثَنَا يَزِيدُ يَعْنِي ابْنَ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا رَوْحٌ عَنْ سُهَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَسْتُرُ اللَّهُ عَلَى عَبْدٍ فِي الدُّنْيَا إِلَّا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَة

(Buhârî, "Mezalim", 3; Müslim, "Birr", 71-72: c. 3, s. 2002).

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ ، قَالَ : حَدَّثَنِي مَالِكٌ ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، وَزَيْدِ بْنِ خَالِدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " سُئِلَ عَنْ الْأَمَةِ إِذَا زَنَتْ وَلَمْ تُحْصِنْ ؟ قَالَ : إِنْ زَنَتْ فَاجْلِدُوهَا ، ثُمَّ إِنْ زَنَتْ فَاجْلِدُوهَا ، ثُمَّ إِنْ زَنَتْ فَبِيعُوهَا وَلَوْ بِضَفِيرٍ " ، قَالَ ابْنُ شِهَابٍ : لَا أَدْرِي بَعْدَ الثَّالِثَةِ أَوِ الرَّابِعَة

(Buhârî, "Itk", 17, "Hudud", 35-36, Büyu', 66)

لَوِ اطَّلَعَ فِي بَيْتِكَ أَحَدٌ، وَلَمْ تَأْذَنْ لَهُ، خَذَفْتَهُ بِحَصَاةٍ، فَفَقَأْتَ عَيْنَهُ مَا كَانَ عَلَيْكَ مِنْ جُنَاحٍ

(Buhârî, "Diyat", 15; Müslim, "Adab", 43: c. 2, s. 1699)

وعن سهلِ بنِ سعد رضي الله عنه قال : قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم « إنَّمَا جُعِلَ الاستئذانُ منْ أَجْلِ البَصَر»

(Buhârî, "İsti'zân" 11; Müslim, "Adab" 41: c. 2, s. 1698)

حَدَّثَنَا عَبْدُ العَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ أَخِي ابْنِ شِهَابٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " كُلُّ أُمَّتِي مُعَافًى إِلَّا المُجَاهِرِينَ، وَإِنَّ مِنَ المُجَاهَرَةِ أَنْ يَعْمَلَ الرَّجُلُ بِاللَّيْلِ عَمَلًا، ثُمَّ يُصْبِحَ وَقَدْ سَتَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ، فَيَقُولَ: يَا فُلاَنُ، عَمِلْتُ البَارِحَةَ كَذَا وَكَذَا، وَقَدْ بَاتَ يَسْتُرُهُ رَبُّهُ، وَيُصْبِحُ يَكْشِفُ سِتْرَ اللَّهِ عَنْهُ

(Buhârî, "Edeb", 60; Müslim, "Zühd", 52: c. 3, s. 1986)

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مُحْرِزٍ، أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ ابْنَ عُمَرَ، كَيْفَ سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي النَّجْوَى؟ قَالَ: " يَدْنُو أَحَدُكُمْ مِنْ رَبِّهِ حَتَّى يَضَعَ كَنَفَهُ عَلَيْهِ، فَيَقُولُ: أَعَمِلْتَ كَذَا وَكَذَا؟

فَيَقُولُ: نَعَمْ، وَيَقُولُ: عَمِلْتَ كَذَا وَكَذَا؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ، فَيُقَرِّرُهُ، ثُمَّ يَقُولُ: إِنِّي سَتَرْتُ عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا، وَأَنَا أَغْفِرُهَا لَكَ اليَوْمَ " وَقَالَ آدَمُ، حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، حَدَّثَنَا صَفْوَانُ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

(Buhârî, "Edeb", 60)

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «مَنْ تَحَلَّمَ بِحُلْمٍ لَمْ يَرَهُ كُلِّفَ أَنْ يَعْقِدَ بَيْنَ شَعِيرَتَيْنِ، وَلَنْ يَفْعَلَ، وَمَنِ اسْتَمَعَ إِلَى حَدِيثِ قَوْمٍ، وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ، أَوْ يَفِرُّونَ مِنْهُ، صُبَّ فِي أُذُنِهِ الآنُكُ يَوْمَ القِيَامَةِ، وَمَنْ صَوَّرَ صُورَةً عُذِّبَ، وَكُلِّفَ أَنْ يَنْفُخَ [ص:43] فِيهَا، وَلَيْسَ بِنَافِخٍ» قَالَ سُفْيَانُ: وَصَلَهُ لَنا أَيُّوبُ، وَقَالَ قُتَيْبَةُ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: قَوْلَهُ: «مَنْ كَذَبَ فِي رُؤْيَاهُ» وَقَالَ شُعْبَةُ: عَنْ أَبِي هَاشِمٍ الرُّمَّانِيِّ، سَمِعْتُ عِكْرِمَةَ: قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: قَوْلَهُ: «مَنْ صَوَّرَ صُورَةً، وَمَنْ تَحَلَّمَ، وَمَنِ اسْتَمَعَ». حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «مَنِ اسْتَمَعَ، وَمَنْ تَحَلَّمَ، وَمَنْ صَوَّرَ» نَحْوَهُ. تَابَعَهُ هِشَامٌ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَوْلَهُ

(Buhârî, "Rüya", 45)

وعنْ أبي هُرَيرة رضي اللَّه عَنْهُ أنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قالَ « بِحَسْبِ امْرِيءٍ مِنَ الشَّرِّ أن يحْقِرَ أخَاهُ المُسْلِمَ »

(Müslim, "Kasâme", 29, 30: c. 2, s. 1306; "Birr", 32: c. 3, s. 1986)

حَدَّثَنَا عَبْدُ العَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ أَخِي ابْنِ شِهَابٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " كُلُّ أُمَّتِي مُعَافًى إِلَّا المُجَاهِرِينَ، وَإِنَّ مِنَ المُجَاهَرَةِ أَنْ يَعْمَلَ الرَّجُلُ بِاللَّيْلِ عَمَلًا، ثُمَّ يُصْبِحَ وَقَدْ سَتَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ، فَيَقُولَ: يَا فُلاَنُ، عَمِلْتُ البَارِحَةَ كَذَا وَكَذَا، وَقَدْ بَاتَ يَسْتُرُهُ رَبُّهُ، وَيُصْبِحُ يَكْشِفُ سِتْرَ اللَّهِ عَنْهُ "

(Buhârî, "Edeb" 60; Müslim, "Zühd", 52: c. 3, s. 1986)

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنِ الأَعْرَجِ، قَالَ: قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: يَأْثُرُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ، فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الحَدِيثِ، وَلاَ تَجَسَّسُوا، وَلاَ تَحَسَّسُوا، وَلاَ تَبَاغَضُوا، وَكُونُوا إِخْوَانًا

(Buhârî, "Edeb", 57-58; Müslim, "Birr", 30: c. 3, s. 1985)

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، وَسَعِيدِ بْنِ المُسَيِّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: أَتَى رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي المَسْجِدِ، فَنَادَاهُ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي

زَنَيْتُ، فَأَعْرَضَ عَنْهُ حَتَّى رَدَّدَ عَلَيْهِ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ، فَلَمَّا شَهِدَ عَلَى نَفْسِهِ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ، دَعَاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «أَبِكَ جُنُونٌ» قَالَ: لاَ، قَالَ: «فَهَلْ أَحْصَنْتَ» قَالَ: نَعَمْ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اذْهَبُوا بِهِ فَارْجُمُوهُ»

(Buhârî, "Hudud", 22;Müslim, "Hudud", 22: c. 2, s. 1321-1322)

حدثنا مسدد حدثنا يحيى عن شعبة عن سلمة عن أبي سلمة عن أبي هريرة رضي الله عنه أتى النبي صلى الله عليه وسلم رجل يتقاضاه فأغلظ له فهم به أصحابه فقال دعوه فإن لصاحب الحق مقالا.

(Buhârî, "Hibe", 23; Müslim, "Müsakat", 120: c. 2, s. 1225)

Hz. Fatıma Rivayetleri:

حَدَّثَنَا مُوسَى، عَنْ أَبِي عَوَانَةَ، حَدَّثَنَا فِرَاسٌ، عَنْ عَامِرٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، حَدَّثَتْنِي عَائِشَةُ أُمُّ المُؤْمِنِينَ، قَالَتْ: إِنَّا كُنَّا أَزْوَاجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَهُ جَمِيعًا، لَمْ تُغَادَرْ مِنَّا وَاحِدَةٌ، فَأَقْبَلَتْ فَاطِمَةُ عَلَيْهَا السَّلاَمُ تَمْشِي، لاَ وَاللَّهِ مَا تَخْفَى مِشْيَتُهَا مِنْ مِشْيَةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمَّا رَآهَا رَحَّبَ قَالَ: «مَرْحَبًا بِابْنَتِي» ثُمَّ أَجْلَسَهَا عَنْ يَمِينِهِ أَوْ عَنْ شِمَالِهِ، ثُمَّ سَارَّهَا، فَبَكَتْ بُكَاءً شَدِيدًا، فَلَمَّا رَأَى حُزْنَهَا سَارَّهَا الثَّانِيَةَ، فَإِذَا هِيَ تَضْحَكُ، فَقُلْتُ لَهَا أَنَا مِنْ بَيْنِ نِسَائِهِ: خَصَّكِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالسِّرِّ مِنْ بَيْنِنَا، ثُمَّ أَنْتِ تَبْكِينَ، فَلَمَّا قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَأَلْتُهَا: عَمَّا سَارَّكِ؟ قَالَتْ: مَا كُنْتُ لِأُفْشِيَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سِرَّهُ، فَلَمَّا تُوُفِّيَ، قُلْتُ لَهَا: عَزَمْتُ عَلَيْكِ بِمَا لِي عَلَيْكِ مِنَ الحَقِّ لَمَّا أَخْبَرْتِنِي، قَالَتْ: أَمَّا الآنَ فَنَعَمْ، فَأَخْبَرَتْنِي، قَالَتْ: أَمَّا حِينَ سَارَّنِي فِي الأَمْرِ الأَوَّلِ، فَإِنَّهُ أَخْبَرَنِي: «أَنَّ جِبْرِيلَ كَانَ يُعَارِضُهُ بِالقُرْآنِ كُلَّ سَنَةٍ مَرَّةً، وَإِنَّهُ قَدْ عَارَضَنِي بِهِ العَامَ مَرَّتَيْنِ، وَلاَ أَرَى الأَجَلَ إِلَّا قَدِ اقْتَرَبَ، فَاتَّقِي اللَّهَ وَاصْبِرِي، فَإِنِّي نِعْمَ السَّلَفُ أَنَا لَكِ» قَالَتْ: فَبَكَيْتُ بُكَائِي الَّذِي رَأَيْتِ، فَلَمَّا رَأَى جَزَعِي سَارَّنِي الثَّانِيَةَ، قَالَ: «يَا فَاطِمَةُ، أَلاَ تَرْضَيْنَ أَنْ تَكُونِي سَيِّدَةَ نِسَاءِ المُؤْمِنِينَ، أَوْ سَيِّدَةَ نِسَاءِ هَذِهِ الأُمَّةِ»

(Buhârî, "İsti'zan", 43; Müslim, "Fedailü's-sahabe", 98-99: c. S. 1905)

Hz. Enes b. Malik Rivayeti:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ، حَدَّثَنَا بَهْزٌ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: أَتَى عَلَيَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَنَا أَلْعَبُ مَعَ الْغِلْمَانِ، قَالَ: فَسَلَّمَ عَلَيْنَا، فَبَعَثَنِي إِلَى حَاجَةٍ، فَأَبْطَأْتُ عَلَى أُمِّي، فَلَمَّا جِئْتُ قَالَتْ: مَا حَبَسَكَ؟ قُلْتُ بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِحَاجَةٍ، قَالَتْ: مَا حَاجَتُهُ؟ قُلْتُ: إِنَّهَا سِرٌّ، قَالَتْ: لَا تُحَدِّثَنَّ بِسِرِّ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَدًا قَالَ أَنَسٌ: وَاللهِ لَوْ حَدَّثْتُ بِهِ أَحَدًا لَحَدَّثْتُكَ يَا ثَابِتُ

(Müslim, "Fedailü's-sahabe", 145-146: c. 2, s. 1929-1930)

Hz. Berire Rivayeti

حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الوَهَّابِ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ زَوْجَ بَرِيرَةَ كَانَ عَبْدًا يُقَالُ لَهُ مُغِيثٌ، كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهِ يَطُوفُ خَلْفَهَا يَبْكِي وَدُمُوعُهُ تَسِيلُ عَلَى لِحْيَتِهِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعبَّاسٍ: «يَا عَبَّاسُ، أَلاَ تَعْجَبُ مِنْ حُبِّ مُغِيثٍ بَرِيرَةَ، وَمِنْ بُغْضِ بَرِيرَةَ مُغِيثًا» فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَوْ رَاجَعْتِهِ» قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ تَأْمُرُنِي؟ قَالَ: «إِنَّمَا أَنَا أَشْفَعُ» قَالَتْ: لاَ حَاجَةَ لِي فِيهِ

(Buhârî, "Talak", 16)

Hz. Aişe Rivayeti:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الجَعْدِ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لاَ تَسُبُّوا الأَمْوَاتَ، فَإِنَّهُمْ قَدْ أَفْضَوْا إِلَى مَا قَدَّمُوا»

(Buhârî, "Cenaiz", 97)

حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرِ بْنِ أَنَسٍ ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ " أَنَّ رَجُلًا اطَّلَعَ مِنْ حُجْرٍ فِي بَعْضِ حُجَرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقَامَ إِلَيْهِ بِمِشْقَصٍ ، أَوْ بِمَشَاقِصَ ، وَجَعَلَ يَخْتِلُهُ لِيَطْعُنَهُ

(Buhârî, "Diyat", 23)

Hz. Cabir b. Abdullah Rivayetleri:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الأَنْصَارِيِّ: «أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَسْلَمْ، أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَدَّثَهُ أَنَّهُ قَدْ زَنَى، فَشَهِدَ عَلَى نَفْسِهِ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ، فَأَمَرَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرُجِمَ، وَكَانَ قَدْ أُحْصِنَ»

(Buhârî, "Hudud", 21, 22, 25, 29; Müslim, "Hudud", 16: c. 2, s. 1318)

حَدَّثَنَا أَبُو الوَلِيدِ هِشَامُ بْنُ عَبْدِ المَلِكِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ المُنْكَدِرِ، قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، يَقُولُ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي دَيْنٍ كَانَ عَلَى أَبِي، فَدَقَقْتُ البَابَ، فَقَالَ: «مَنْ ذَا» فَقُلْتُ: أَنَا، فَقَالَ: «أَنَا أَنَا» كَأَنَّهُ كَرِهَهَا

(Buhârî, "İsti'zan", 17; Müslim, "Adab", 38–39: c. 2, s. 1696)

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا لَيْثٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، أَنَّ سَهْلَ بْنَ سَعْدٍ السَّاعِدِيَّ، أَخْبَرَهُ: أَنَّ رَجُلًا اطَّلَعَ فِي جُحْرٍ فِي بَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَمَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِدْرًى يَحُكُّ بِهِ رَأْسَهُ، فَلَمَّا رَآهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «لَوْ أَعْلَمُ أَنَّكَ تَنْتَظِرُنِي، لَطَعَنْتُ بِهِ فِي عَيْنَيْكَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّمَا جُعِلَ الإِذْنُ مِنْ قِبَلِ البَصَرِ

(Buhârî, "Diyet", 23; Müslim, "Àdab", 43–44: c. 2, s. 1698)

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي الحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَنَّهُ سَمِعَ عُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي رَافِعٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، يَقُولُ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا وَالزُّبَيْرَ، وَالمِقْدَادَ، فَقَالَ: «انْطَلِقُوا حَتَّى تَأْتُوا رَوْضَةَ خَاخٍ، فَإِنَّ بِهَا ظَعِينَةً مَعَهَا كِتَابٌ، فَخُذُوا مِنْهَا» قَالَ: فَانْطَلَقْنَا تَعَادَى بِنَا خَيْلُنَا حَتَّى أَتَيْنَا الرَّوْضَةَ، فَإِذَا نَحْنُ بِالظَّعِينَةِ، قُلْنَا لَهَا: أَخْرِجِي الكِتَابَ، قَالَتْ: مَا مَعِي كِتَابٌ، فَقُلْنَا: لَتُخْرِجِنَّ الكِتَابَ، أَوْ لَتُلْقِيَنَّ الثِّيَابَ، قَالَ: فَأَخْرَجَتْهُ مِنْ عِقَاصِهَا، فَأَتَيْنَا بِهِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَإِذَا فِيهِ: مِنْ حَاطِبِ بْنِ أَبِي بَلْتَعَةَ، إِلَى نَاسٍ بِمَكَّةَ مِنَ المُشْرِكِينَ، يُخْبِرُهُمْ بِبَعْضِ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا حَاطِبُ، مَا هَذَا؟» قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لاَ تَعْجَلْ عَلَيَّ، إِنِّي كُنْتُ امْرَأً مُلْصَقًا فِي قُرَيْشٍ، يَقُولُ: كُنْتُ حَلِيفًا، وَلَمْ أَكُنْ مِنْ أَنْفُسِهَا، وَكَانَ مَنْ مَعَكَ مِنَ المُهَاجِرِينَ مَنْ لَهُمْ قَرَابَاتٌ يَحْمُونَ أَهْلِيهِمْ وَأَمْوَالَهُمْ، فَأَحْبَبْتُ إِذْ فَاتَنِي ذَلِكَ مِنَ النَّسَبِ فِيهِمْ، أَنْ أَتَّخِذَ عِنْدَهُمْ يَدًا يَحْمُونَ قَرَابَتِي، وَلَمْ أَفْعَلْهُ ارْتِدَادًا عَنْ دِينِي، وَلاَ رِضًا بِالكُفْرِ بَعْدَ الإِسْلاَمِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَمَا إِنَّهُ قَدْ صَدَقَكُمْ»، فَقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، دَعْنِي أَضْرِبْ عُنُقَ هَذَا المُنَافِقِ، فَقَالَ: " إِنَّهُ قَدْ شَهِدَ بَدْرًا، وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ اللَّهَ اطَّلَعَ عَلَى مَنْ شَهِدَ بَدْرًا فَقَالَ: اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ ". فَأَنْزَلَ اللَّهُ السُّورَةَ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الحَقِّ} [الممتحنة: 1]- إِلَى قَوْلِهِ - {فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ} [البقرة: 108]

(Buhârî, "Meğâzi", 46; "İsti'zan", 23; Müslim, "Fedâilu's-Sahabe", 161: c. 2, s. 1941)

Hz. Abdullah b. Ömer Rivayeti:

وعن ابْنِ عُمَرَ رضي اللَّه عنْهُمَا أنَّ رسُولَ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قَال : « إذا كَانُوا ثَلاثَةً، فَلا يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ الثَّالِثِ » متفقٌ عليه .

(Buhârî, "İsti'zan", 45; Müslim, "Selam", 37-38: c. 2, s. 1718)

حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي السَّفَرِ، وَإِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «المُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ المُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ، وَالمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ» قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَقَالَ أَبُو مُعَاوِيَةَ، حَدَّثَنَا دَاوُدُ هُوَ ابْنُ أَبِي هِنْدٍ، عَنْ عَامِرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ يَعْنِي ابْنَ عَمْرٍو، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ عَبْدُ الأَعْلَى، عَنْ دَاوُدَ، عَنْ عَامِرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

(Buhârî, "İman", 4; Müslim, "İman", 64: c. 1, s. 65)

Hz. Huzeyfe b. Yeman Rivayeti:

حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ هَمَّامٍ، قَالَ: كُنَّا مَعَ حُذَيْفَةَ، فَقِيلَ لَهُ: إِنَّ رَجُلًا يَرْفَعُ الحَدِيثَ إِلَى عُثْمَانَ، فَقَالَ لَهُ حُذَيْفَةُ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَا يَدْخُلُ الجَنَّةَ قَتَّاتٌ

(Buhârî, "Adab", 50)

Hz. Cabir b. Semure Rivayeti:

حَدَّثَنِي مَحْمُودٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ جَابِرٍ: أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَسْلَمَ، جَاءَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاعْتَرَفَ بِالزِّنَا، فَأَعْرَضَ عَنْهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى شَهِدَ عَلَى نَفْسِهِ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ، قَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَبِكَ جُنُونٌ» قَالَ: لاَ، قَالَ: «آحْصَنْتَ» قَالَ: نَعَمْ، فَأَمَرَ بِهِ فَرُجِمَ بِالْمُصَلَّى، فَلَمَّا أَذْلَقَتْهُ الحِجَارَةُ فَرَّ، فَأُدْرِكَ فَرُجِمَ حَتَّى مَاتَ. فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرًا، وَصَلَّى عَلَيْهِ لَمْ يَقُلْ يُونُسُ، وَابْنُ جُرَيْجٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ: «فَصَلَّى عَلَيْهِ». سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: فَصَلَّى عَلَيْهِ، يَصِحُّ؟ قَالَ: رَوَاهُ مَعْمَرٌ، قِيلَ لَهُ: رَوَاهُ غَيْرُ مَعْمَرٍ؟ قَالَ: لاَ

(Buhârî, "Hudud", 25; Müslim, "Hudud", 22: c. 2, s. 1322)

Hz. Abdullah b. Mes'ud Rivayeti:

حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ، وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، كِلَاهُمَا عَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ - وَاللَّفْظُ لِقُتَيْبَةَ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عُبَيْدِ اللهِ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سُوَيْدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ يَزِيدَ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ مَسْعُودٍ، يَقُولُ: قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذْنُكَ عَلَيَّ أَنْ يُرْفَعَ الْحِجَابُ، وَأَنْ تَسْتَمِعَ سِوَادِي، حَتَّى أَنْهَاكَ»

(Müslim, "Selam" 16: c. 2, s. 1708)

Hz. Ebû Said el-Hudri Rivayeti:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ حَمْزَةَ الْعُمَرِيِّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَعْدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ مِنْ أَشَرِّ النَّاسِ عِنْدَ اللهِ مَنْزِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ، الرَّجُلَ يُفْضِي إِلَى امْرَأَتِهِ، وَتُفْضِي إِلَيْهِ، ثُمَّ يَنْشُرُ سِرَّهَا»

(Müslim, "Nikâh", 123–124: c. 2, s. 1061)

وعن أبي موسى الأشعري رضي الله عنه قال: قال رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: « الاستِئْذانُ ثَلاثٌ، فَإِنْ أُذِنَ لَكَ وَ إلاَّ فَارْجِع، متفق عليه.

(Buhârî, "İsti'zân" 13; Müslim, "Adab" 34: c. 2, s. 1694)

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ خُصَيْفَةَ، عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ، قَالَ: كُنْتُ فِي مَجْلِسٍ مِنْ مَجَالِسِ الأَنْصَارِ، إِذْ جَاءَ أَبُو مُوسَى كَأَنَّهُ مَذْعُورٌ، فَقَالَ: اسْتَأْذَنْتُ عَلَى عُمَرَ ثَلاَثًا، فَلَمْ يُؤْذَنْ لِي فَرَجَعْتُ، فَقَالَ: مَا مَنَعَكَ؟ قُلْتُ: اسْتَأْذَنْتُ ثَلاَثًا فَلَمْ يُؤْذَنْ لِي فَرَجَعْتُ، وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا اسْتَأْذَنَ أَحَدُكُمْ ثَلاَثًا فَلَمْ يُؤْذَنْ لَهُ فَلْيَرْجِعْ» فَقَالَ: وَاللَّهِ لَتُقِيمَنَّ عَلَيْهِ بِبَيِّنَةٍ، أَمِنْكُمْ أَحَدٌ سَمِعَهُ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ فَقَالَ أُبَيُّ [ص:55] بْنُ كَعْبٍ: وَاللَّهِ لاَ يَقُومُ مَعَكَ إِلَّا أَصْغَرُ القَوْمِ، فَكُنْتُ أَصْغَرَ القَوْمِ فَقُمْتُ مَعَهُ، فَأَخْبَرْتُ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ذَلِكَ وَقَالَ ابْنُ المُبَارَكِ، أَخْبَرَنِي ابْنُ عُيَيْنَةَ، حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ خُصَيْفَةَ، عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ، سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ، بِهَذَا

(Buhârî, "İsti'zan", 13, Muslim, "Adab", 33: c. 2, s. 1694)

Hz. Ümmü Seleme Rivayeti:

حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي سُلَيْمَانُ يَعْنِي ابْنَ بِلَالٍ، أَخْبَرَنِي يَحْيَى، أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ بْنُ حُنَيْنٍ، أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللهِ بْنَ عَبَّاسٍ، يُحَدِّثُ قَالَ: مَكَثْتُ سَنَةً وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ عَنْ آيَةٍ، فَمَا أَسْتَطِيعُ أَنْ أَسْأَلَهُ، هَيْبَةً لَهُ حَتَّى خَرَجَ حَاجًّا، فَخَرَجْتُ مَعَهُ، فَلَمَّا رَجَعَ فَكُنَّا بِبَعْضِ الطَّرِيقِ عَدَلَ إِلَى الْأَرَاكِ لِحَاجَةٍ لَهُ، فَوَقَفْتُ لَهُ حَتَّى فَرَغَ، ثُمَّ سِرْتُ مَعَهُ، فَقُلْتُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، مَنِ اللَّتَانِ تَظَاهَرَتَا عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَزْوَاجِهِ، فَقَالَ: تِلْكَ حَفْصَةُ وَعَائِشَةُ، قَالَ فَقُلْتُ لَهُ: وَاللهِ، إِنْ كُنْتُ لَأُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَكَ عَنْ هَذَا مُنْذُ سَنَةٍ، فَمَا أَسْتَطِيعُ هَيْبَةً لَكَ، قَالَ: فَلَا تَفْعَلْ، مَا ظَنَنْتَ أَنَّ عِنْدِي مِنْ عِلْمٍ فَسَلْنِي عَنْهُ، فَإِنْ كُنْتُ أَعْلَمُهُ أَخْبَرْتُكَ، قَالَ: وَقَالَ عُمَرُ: وَاللهِ، إِنْ كُنَّا فِي الْجَاهِلِيَّةِ مَا نَعُدُّ لِلنِّسَاءِ أَمْرًا، حَتَّى أَنْزَلَ اللهُ تَعَالَى فِيهِنَّ مَا أَنْزَلَ، وَقَسَمَ لَهُنَّ مَا قَسَمَ، قَالَ: فَبَيْنَمَا أَنَا فِي أَمْرٍ أَأْتَمِرُهُ إِذْ قَالَتْ لِي امْرَأَتِي: لَوْ صَنَعْتَ كَذَا وَكَذَا، فَقُلْتُ لَهَا: وَمَا لَكِ أَنْتِ، وَلِمَا هَاهُنَا؟ وَمَا تَكَلُّفُكِ فِي أَمْرٍ أُرِيدُهُ، فَقَالَتْ لِي: عَجَبًا لَكَ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ، مَا تُرِيدُ أَنْ تُرَاجَعَ أَنْتَ، وَإِنَّ ابْنَتَكَ لَتُرَاجِعُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حَتَّى يَظَلَّ يَوْمَهُ غَضْبَانَ، قَالَ عُمَرُ [ص:1109]: فَآخُذُ رِدَائِي، ثُمَّ أَخْرُجُ مَكَانِي حَتَّى أَدْخُلَ عَلَى حَفْصَةَ، فَقُلْتُ لَهَا: يَا بُنَيَّةُ إِنَّكِ لَتُرَاجِعِينَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حَتَّى يَظَلَّ يَوْمَهُ غَضْبَانَ؟ فَقَالَتْ حَفْصَةُ: وَاللهِ إِنَّا لَنُرَاجِعُهُ، فَقُلْتُ: تَعْلَمِينَ أَنِّي أُحَذِّرُكِ عُقُوبَةَ اللهِ، وَغَضَبَ رَسُولِهِ، يَا بُنَيَّةُ، لَا يَغُرَّنَّكِ هَذِهِ الَّتِي قَدْ أَعْجَبَهَا حُسْنُهَا، وَحُبُّ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِيَّاهَا، ثُمَّ خَرَجْتُ حَتَّى أَدْخُلَ عَلَى أُمِّ سَلَمَةَ لِقَرَابَتِي مِنْهَا، فَكَلَّمْتُهَا، فَقَالَتْ لِي أُمُّ سَلَمَةَ: عَجَبًا لَكَ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ قَدْ دَخَلْتَ فِي كُلِّ شَيْءٍ، حَتَّى تَبْتَغِيَ أَنْ تَدْخُلَ بَيْنَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَزْوَاجِهِ، قَالَ: فَأَخَذَتْنِي أَخْذًا كَسَرَتْنِي عَنْ بَعْضِ مَا كُنْتُ أَجِدُ، فَخَرَجْتُ مِنْ عِنْدِهَا، وَكَانَ لِي صَاحِبٌ مِنَ الْأَنْصَارِ إِذَا غِبْتُ أَتَانِي بِالْخَبَرِ، وَإِذَا غَابَ كُنْتُ أَنَا آتِيهِ بِالْخَبَرِ، وَنَحْنُ حِينَئِذٍ نَتَخَوَّفُ مَلِكًا مِنْ مُلُوكِ غَسَّانَ، ذُكِرَ لَنَا أَنَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَسِيرَ إِلَيْنَا، فَقَدِ امْتَلَأَتْ صُدُورُنَا مِنْهُ، فَأَتَى صَاحِبِي الْأَنْصَارِيُّ يَدُقُّ

الْبَابَ، وَقَالَ: افْتَحِ افْتَحْ، فَقُلْتُ: جَاءَ الْغَسَّانِيُّ؟ فَقَالَ: أَشَدُّ مِنْ ذَلِكَ، اعْتَزَلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَزْوَاجَهُ، فَقُلْتُ: رَغِمَ أَنْفُ حَفْصَةَ وَعَائِشَةَ، ثُمَّ آخُذُ ثَوْبِي، فَأَخْرُجُ حَتَّى جِئْتُ، فَإِذَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَشْرُبَةٍ لَهُ يُرْتَقَى إِلَيْهَا بِعَجَلَةٍ، وَغُلَامٌ لِرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَسْوَدُ عَلَى رَأْسِ الدَّرَجَةِ، فَقُلْتُ: هَذَا عُمَرُ، فَأُذِنَ لِي، قَالَ عُمَرُ: فَقَصَصْتُ عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذَا الْحَدِيثَ، فَلَمَّا بَلَغْتُ حَدِيثَ أُمِّ سَلَمَةَ، تَبَسَّمَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَإِنَّهُ لَعَلَى حَصِيرٍ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ شَيْءٌ، وَتَحْتَ رَأْسِهِ وِسَادَةٌ مِنْ أَدَمٍ، حَشْوُهَا لِيفٌ، وَإِنَّ عِنْدَ رِجْلَيْهِ قَرَظًا مَضْبُورًا، وَعِنْدَ رَأْسِهِ أُهُبًا مُعَلَّقَةً، فَرَأَيْتُ أَثَرَ الْحَصِيرِ فِي جَنْبِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَبَكَيْتُ، فَقَالَ: «مَا يُبْكِيكَ؟» فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّ كِسْرَى وَقَيْصَرَ فِيمَا هُمَا فِيهِ، وَأَنْتَ رَسُولُ اللهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَمَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ لَهُمَا الدُّنْيَا، وَلَكَ الْآخِرَةُ.

(Müslim, "Talak", 31: c. 2, s. 1108)

Hz. Fatıma bint Kays Rivayeti:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى، قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ يَزِيدَ مَوْلَى الْأَسْوَدِ بْنِ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ، أَنَّ أَبَا عَمْرِو بْنَ حَفْصٍ طَلَّقَهَا الْبَتَّةَ، وَهُوَ غَائِبٌ، فَأَرْسَلَ إِلَيْهَا وَكِيلُهُ بِشَعِيرٍ، فَسَخِطَتْهُ، فَقَالَ: وَاللهِ مَا لَكِ عَلَيْنَا مِنْ شَيْءٍ، فَجَاءَتْ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَكَرَتْ ذَلِكَ لَهُ، فَقَالَ: «لَيْسَ لَكِ عَلَيْهِ نَفَقَةٌ»، فَأَمَرَهَا أَنْ تَعْتَدَّ فِي بَيْتِ أُمِّ شَرِيكٍ، ثُمَّ قَالَ: «تِلْكِ امْرَأَةٌ يَغْشَاهَا أَصْحَابِي، اعْتَدِّي عِنْدَ ابْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ، فَإِنَّهُ رَجُلٌ أَعْمَى تَضَعِينَ ثِيَابَكِ، فَإِذَا حَلَلْتِ فَآذِنِينِي»، قَالَتْ: فَلَمَّا حَلَلْتُ ذَكَرْتُ لَهُ أَنَّ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ، وَأَبَا جَهْمٍ خَطَبَانِي، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَمَّا أَبُو جَهْمٍ، فَلَا يَضَعُ عَصَاهُ عَنْ عَاتِقِهِ، وَأَمَّا مُعَاوِيَةُ فَصُعْلُوكٌ لَا مَالَ لَهُ، انْكِحِي أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ» فَكَرِهْتُهُ، ثُمَّ قَالَ: «انْكِحِي أُسَامَةَ»، فَنَكَحْتُهُ، فَجَعَلَ اللهُ فِيهِ خَيْرًا، وَاغْتَبَطْتُ بِهِ

(Müslim, "Talak", 36: c 2, s. 1114)

Hz. İbn Abbas Rivayeti

دَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «مَنْ تَحَلَّمَ بِحُلْمٍ لَمْ يَرَهُ كُلِّفَ أَنْ يَعْقِدَ بَيْنَ شَعِيرَتَيْنِ، وَلَنْ يَفْعَلَ، وَمَنِ اسْتَمَعَ إِلَى حَدِيثِ قَوْمٍ، وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ، أَوْ يَفِرُّونَ مِنْهُ، صُبَّ فِي أُذُنِهِ الآنُكُ يَوْمَ القِيَامَةِ، وَمَنْ صَوَّرَ صُورَةً عُذِّبَ، وَكُلِّفَ أَنْ يَنْفُخَ [ص:43] فِيهَا، وَلَيْسَ بِنَافِخٍ» قَالَ سُفْيَانُ: وَصَلَهُ لَنا أَيُّوبُ، وَقَالَ قُتَيْبَةُ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: قَوْلَهُ: «مَنْ كَذَبَ فِي رُؤْيَاهُ» وَقَالَ شُعْبَةُ: عَنْ أَبِي هَاشِمٍ الرُّمَّانِيِّ، سَمِعْتُ عِكْرِمَةَ: قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: قَوْلَهُ: «مَنْ صَوَّرَ صُورَةً، وَمَنْ تَحَلَّمَ، وَمَنِ اسْتَمَعَ».

(Buhârî, "Ta'bir", 45)